

BASISSCHOLEN PRESENT

Onderzoek naar basisschoolkinderen die zich inzetten als vrijwilligers

Gerdien Kramer | Lennard Nuijten | Johanneke Penninkhof | Marije van der Wal

Voorwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd door vier vierdejaarsstudenten van de opleiding *Social Work* van de Gereformeerde Hogeschool (GH) in Zwolle. Via het Centrum voor Samenlevingsvraagstukken (CvSv) van de GH kwamen we in aanraking met een onderzoek naar basisschoolkinderen die geparticipeerd hebben binnen een project via Stichting Present Nederland.

De verwachting is dat de inzet van vrijwilligers in de huidige maatschappij steeds belangrijker gaat worden, door de invloed van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) en de economische crisis die leidt tot bezuinigingen binnen de zorg- en welzijnssector. Omdat we als toekomstige *Social Workers* te maken gaan krijgen met deze ontwikkelingen, willen we ons door dit onderzoek verdiepen in het inzetten van vrijwilligers in het werkveld. Tegelijkertijd geeft dit onderzoek inzicht in de ervaringen en opbrengsten voor een nieuwe groep vrijwilligers.

Met dit onderzoek wordt inzichtelijk welke ervaringen basisschoolkinderen hebben of opdoen wanneer ze vrijwilligerswerk doen. Daarnaast wordt duidelijk welke opbrengsten dit vrijwilligerswerk voor kinderen geeft. Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van Stichting Present.

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	3
1. Onderzoeksplan.....	4
1.1 Aanleiding van het onderzoek.....	4
1.2 Theoretische inleiding	5
Microniveau.....	6
Mesoniveau	11
Macro niveau.....	12
1.3 Probleemomschrijving: doelstelling, vraagstelling en deelvragen.....	17
1.4 Begripsafbakening.....	18
2. Methodische verantwoording onderzoeksmethoden	20
2.1 Methodische verantwoording interviews	20
2.2 Methodische verantwoording na afname interviews	21
2.3 Methodische verantwoording contextmapping.....	22
2.4 Methodische verantwoording na uitvoering contextmapping en groepsgesprek.....	25
2.5 Meetinstrumenten en kwaliteit	27
3. Resultaten.....	29
3.1 Inleiding	29
3.2 Resultaten naar aanleiding van deelvraag 1	29
3.3 Resultaten naar aanleiding van deelvraag 2	34
4. Conclusies, aanbevelingen & discussies	40
4.1 Inleiding	40
4.2 Conclusies.....	40
4.2.1 Conclusies naar aanleiding van deelvraag 1.....	40
4.2.2 Conclusies naar aanleiding van deelvraag 2.....	43
4.3 Aanbevelingen.....	45
4.4 Discussies.....	47
5. Literatuurlijst	51
Bijlage 1: Interviewschema's	53
Bijlage 2: Draaiboek contextmapping	60
Bijlage 3: Topiclist.....	63

Samenvatting

Stichting Present heeft behoefte aan informatie over de ervaringen van en opbrengsten voor basisschoolkinderen wanneer zij vrijwilligerswerk doen. Dit omdat Stichting Present in de toekomst meer projecten door basisschoolkinderen wil laten uitvoeren en mede daardoor hun doelgroep wil vergroten. Om dit te onderzoeken was informatie nodig van alle partijen die bij een project, waarbij basisschoolkinderen vrijwilligerswerk hebben gedaan, betrokken waren. De volgende vraagstelling werd geformuleerd: *‘Wat zijn volgens de verschillende betrokken partijen de ervaringen met en de opbrengsten voor basisschoolkinderen die zich inzetten als vrijwilligers in samenwerking met Stichting Present?’*

Voor het onderzoek zijn de betrokken partijen van vier verschillende projecten onderzocht. Deze zijn gedaan in Ede/Wageningen, Deventer, Steenwijk en Walcheren. De betrokken partijen waren: Present coördinatoren, docenten, hulpverleners en basisschoolkinderen. De betrokken professionals zijn geïnterviewd. Bij de kinderen van één basisschool is *contextmapping* toegepast, bij een andere basisschoolklas is een groepsgesprek gehouden.

Uit het onderzoek blijkt dat de ervaringen met de voorbereiding van een project, de uitvoering, de nabespreking, de gebruikte werkwijze en de samenwerking tussen de professionals overwegend positief zijn. De uitgevoerde projecten zijn allemaal uitgevoerd bij ouderen. De combinatie tussen ouderen en basisschoolkinderen blijkt vooral heel positief. In mindere mate zijn negatieve ervaringen in de vorm van aandachtspunten genoemd. Uit het onderzoek blijkt dat basisschoolkinderen burgerschapsvorming, talenten en waarden ontwikkelen bij het doen van vrijwilligerswerk. Het doen van vrijwilligerswerk zorgt voor een grote opbrengst bij basisschoolkinderen. Kinderen leren bijvoorbeeld sociale vaardigheden, zich in te leven in de leefwereld van anderen en hun talenten in te zetten. Stichting Present kan de ervaringen, opbrengsten en aanbevelingen uit dit onderzoek gebruiken als essentiële informatie voor de toekomst! Daarnaast kan Stichting Present de genoemde aandachtspunten gebruiken ter verbetering van de aanpak van het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers.

1. Onderzoeksplan

1.1 Aanleiding van het onderzoek

Korte typering van de instelling

Stichting Present is een organisatie die een brug wil slaan tussen mensen die iets hebben te bieden en mensen die daarmee geholpen kunnen worden. De Stichting wil verbinding leggen, makelaar zijn in sociale betrokkenheid. De visie die hierbij hoort is dat er een beweging op gang komt in de samenleving, waarbij meer mensen het vanzelfsprekend gaan vinden om naar elkaar om te zien. Het werk van Stichting Present kenmerkt zich door het aanbod van vrijwilligers in de samenleving. Dit aanbod brengt Stichting Present onder de aandacht bij maatschappelijke organisaties, die een hulpvraag koppelen aan het hulpaanbod. Stichting Present werkt met plaatselijke teams, omdat het gebleken is dat het succesvoller is (Stichting Present, 2003). Deze teams worden ondersteund vanuit de landelijke organisatie. Stichting Present is gestart in Zwolle, inmiddels zijn er 68 stichtingen in Nederland.

Aanduiding van het knelpunt

Stichting Present signaleert een informatietekort omtrent het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers. Er is behoefte aan informatie over de ervaringen en opbrengsten voor basisschoolkinderen wanneer zij ingezet worden als vrijwilligers. In 2012 heeft Stichting Present onderzoek gedaan naar het inzetten van gezinnen als vrijwilligers, als reactie op de invoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Dit onderzoek concludeert dat kinderen en jongeren die meegedaan hebben met gezinsprojecten, de vrijwilligers van de toekomst zijn (Cornelis et al., 2012). Door deze conclusie is Stichting Present benieuwd geworden naar de ervaringen en opbrengsten van het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers. Het knelpunt is daarom een informatietekort omtrent de ervaringen en opbrengsten van het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers. In het buitenland is er meer ervaring omtrent het inzetten van kinderen als vrijwilligers. Deze informatie dient als vergelijkingsmateriaal voor de ervaringen in Nederland.

Geschiedenis van het knelpunt

Doordat er op 1 januari 2007 de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) is ingevoerd, is er een paradigma-wisseling op gang gebracht ten opzichte van eerdere wetgeving (Kwekkeboom & Vreugdenhil, 2009). Waar voorheen de overheid verantwoordelijk was voor de mogelijkheid voor medische en psychische zorg van haar burger, komt deze verantwoordelijkheid steeds meer bij de burgers zelf en zijn gemeenschap te liggen. Deze wet is ingevoerd vanwege een toenemende onbetaalbaarheid van zorginstanties en een toenemende individualisering in de samenleving. De Wmo moet ervoor zorgen dat iedere burger kan meedoen in de samenleving.

Deze verandering heeft gevolgen voor de burgers, het welzijnswerk en maatschappelijke dienstverlening. Waar voorheen burgers ondersteuning konden krijgen voor vele zorgbehoeftes, wordt de burger nu steeds meer gedwongen terug te vallen op het eigen netwerk en vrijwilligers. Dit omdat er minder geld beschikbaar is voor professionele zorg. De burger wordt met de invoering van de Wmo zelf meer verantwoordelijk om zijn zorg te regelen. Er zal een groter beroep worden gedaan op zijn zelfredzaamheid (Kwekkeboom & Vreugdenhil, 2009).

Wanneer het een burger niet lukt om zelfstandig deel te nemen aan de samenleving, wordt er vanuit de Wmo in eerste instantie verwacht dat hij zelf de nodige hulp regelt binnen zijn omgeving. Wanneer dit niet mogelijk is, kan de burger bij zijn plaatselijke gemeente om hulp vragen. De Wmo wil stimuleren dat men elkaar meer helpt, wanneer dat nodig is. Een ander gevolg van de Wmo ten aanzien van de maatschappelijke dienstverlening, is de hoop op het ontstaan van een sterke informele sociale structuur, zodat professionele instellingen minder noodzakelijk worden

(Kwekkeboom & Vreugdenhil, 2009). De invoering van de Wmo en de paradigma-wisseling, zorgt ervoor dat er een appèl gedaan wordt op de professional. De hulp moet anders vormgegeven worden.

Het inzetten van vrijwilligers kan hierop een antwoord zijn. Vrijwilligerswerk zorgt ervoor dat burgers verantwoordelijkheid nemen naar andere burgers, iets wat de Wmo beoogt. Vrijwilligerswerk wordt dus steeds belangrijker. De inzet van burgers om vrijwilligerswerk te doen is afhankelijk van de motivatie. Dit kan een innerlijke drive zijn om mensen te helpen of te ondersteunen. De Wmo kan vervolgens inspelen op deze groep gemotiveerde burgers om vrijwilligerswerk te doen. Vrijwilligerswerk is onderhevig aan trends in deze samenleving. Deze trends laten de relevantie voor vrijwilligers zien en daarnaast de relevantie voor het inzetten van basisschoolklassen als vrijwilligers. De trends die verder uitgewerkt worden in 1.3.4. zijn: vergrijzing, digitalisering, intensivering van vrije tijd en informalisering. Door de invoering van de Wmo en hierboven genoemde trends worden vrijwilligers steeds belangrijker. Stichting Present wil hieraan zijn bijdrage leveren door onderzoek te doen naar de ervaringen en opbrengsten van basisschoolklassen als vrijwilligers. Als vervolg op dit onderzoek zal Stichting Present in 2014 met behulp van dit onderzoek een methodiek opzetten voor het inzetten van basisschoolklassen als vrijwilligers.

Voorlopige vraagstelling

De voorlopige vraagstelling van dit onderzoek luidt: *‘Wat zijn volgens de verschillende betrokken partijen de ervaringen met en de opbrengsten voor basisschoolkinderen die zich inzetten als vrijwilligers in samenwerking met Stichting Present?’*

1.2 Theoretische inleiding

Inleiding

De deelvragen hebben betrekking op meerdere niveaus, namelijk micro- en mesoniveau. Door uit te werken hoe deze niveaus zich verhouden tot het knelpunt, wordt helder welke verschillende factoren de behoefte van Stichting Present veroorzaken, beïnvloeden of in stand houden.

Binnen het microniveau wordt allereerst gekeken naar de basisschoolkinderen. Onder dat kopje wordt weergegeven wat vrijwilliger-zijn betekent voor het basisschoolkind.

Daarnaast wordt de waardenontwikkeling van kinderen belicht en wordt gekeken naar de vraag of kinderen de verantwoordelijkheid van vrijwilligerswerk kunnen dragen. Met behulp van literatuur wordt de vraag beantwoord of het ethisch verantwoord is wanneer kinderen vrijwilligerswerk uitvoeren.

Op microniveau wordt gekeken naar de verschillende personen die op één of andere manier betrokken zijn bij de basisschoolkinderen. Er wordt gekeken hoe de docenten, Present coördinatoren, hulpverleners en hulpontvangers zich verhouden tot het knelpunt. Hiervoor wordt hun rol binnen het vrijwilligerswerk beschreven en of ze hierin knelpunten tegenkomen.

Op mesoniveau staat de werkwijze in het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers centraal.

Hoewel het macroniveau niet zozeer terug komt in de deelvragen verhoudt dat zich zeker wel tot het knelpunt. Daarom wordt dit niveau wel verder uitgediept. Op macroniveau wordt een internationale vergelijking gemaakt. In het Verenigd Koninkrijk is er al veel ervaring met het inzetten van kinderen als vrijwilligers. Vanuit een grote vrijwilligersorganisatie uit het Verenigd Koninkrijk wordt gekeken naar hun protocol om te werken met kinderen als vrijwilligers. Ook wordt naar de huidige trends en hoe die zich verhouden met het inzetten van kinderen als vrijwilligers. Hierin komen de trends; vergrijzing, informalisering, digitalisering en intensivering van de vrije tijd naar voren. Bovendien

wordt een koppeling gemaakt naar de wettelijke kaders. Aan het verrichten van werk zitten wettelijke kaders. Er wordt afgesloten met een ethisch dilemma: is vrijwilligerswerk werk?

Microniveau

Basisschoolkinderen als vrijwilligers

De vrijwilligers in dit onderzoek zijn kinderen van een basisschool. Dit betekent dus kinderen in de leeftijd van 4-12 jaar. Dit is een heel andere leeftijdscategorie dan de vrijwilligers die zich eerder al ingezet hebben voor vrijwilligerswerk bij Stichting Present. Dit vraagt dan ook om nader onderzoek. Allereerst wordt gekeken naar de motieven van vrijwilligers in het algemeen. Vervolgens wordt de sociale ontwikkeling van kinderen, de waarden-ontwikkeling van kinderen en de ontwikkeling van (morele) talenten en burgerschapsvorming bij kinderen belicht. Met al deze informatie wordt gehoopt antwoord te kunnen geven op de ethische vraag of het verantwoord is om basisschoolkinderen vrijwilligerswerk te laten doen.

Motieven van vrijwilligers in het algemeen

Voor de vrijwilligers (in het algemeen) biedt vrijwilligerswerk de mogelijkheid om zich nuttig te maken en betekenis te geven aan hun leven, door zich in te zetten voor anderen. Het biedt hun bovendien de kans voor het opdoen van werkervaring. Mensen kunnen via vrijwilligerswerk hun talenten benutten en/of ontplooien. Vaak verrichten mensen vrijwilligerswerk vanwege een combinatie van deze motieven. Deze combinatie van motieven is belangrijk om vrijwilligers te werven. De verwachting is dat vrijwilligers bereid zijn zich in te zetten, maar dat deze vrijwilligers hier wel wat voor terug verwachten (Scholten 2004). Hieronder volgen een aantal voorbeelden van verwachtingen van vrijwilligers voordat zij aan het vrijwilligerswerk beginnen:

- Uitvoeren van werkzaamheden die hen aanspreken en leuk lijken
- Inzet van vaardigheden vanuit eigen competenties
- (Bij) scholing van eigen vaardigheden
- Prettige werkomgeving
- Eigen tijd in kunnen delen
- Tijd en aandacht van beroepskrachten
- Erkenning en waardering voor inzet
- Inspraak in organisatie
- Ontdekken wat er nog meer te doen is (Scholten 2004).

De motieven die eerder genoemd worden gelden voor volwassenen. Afgevraagd wordt of deze motieven hetzelfde zijn voor kinderen. De verwachting is dat basisschoolkinderen geen vrijwilligerswerk doen omdat ze werkervaring op willen doen. Alle andere aspecten (zoals betekenis geven aan hun leven, talenten benutten en/of ontplooien en zichzelf nuttig maken) zouden bij basisschoolkinderen wel kunnen meespelen in hun overweging om vrijwilligerswerk te gaan doen.

De ontwikkeling van kinderen

De sociale ontwikkeling van kinderen

Allereerst wordt gekeken naar wat kinderen in een bepaalde leeftijd qua sociale gedragingen ontwikkelen. In het boek 'De sociale ontwikkeling van het schoolkind' noemt J. van der Ploeg (2011) wat kinderen in een bepaalde leeftijd in sociale gedragingen ontwikkelen:

3-5 jaar: relaties buiten het gezin; meer interactief samenspelen;
6-11 jaar: relaties buiten het gezin nemen in belangrijkheid toe; ontwikkeling van vriendschappen; participatie in groepsverband; er ontstaat begrip voor regels.

Een ontwikkeling is dus dat basisschoolkinderen zich sociaal naar buiten gaan richten. Ze zijn minder op zichzelf gericht en meer op hun omgeving. Eerst is dit nog alleen om te spelen, later ook om echt vriendschappen te vormen.

Er worden in het boek van J. van der Ploeg (2011) een aantal voorbeelden van sociaal handelen genoemd:

Oog hebben voor de ander
rekening houden met de ander
zowel verbale als non-verbale signalen goed interpreteren
Overleggen met de ander
Samenwerken Luisteren
Helpen
De ander aanvoelen
Bedoelingen van de anderen onderkennen
Gevoelens van anderen begrijpen
Beheersen van eigen emoties
kunnen omgaan met tegenslag
Niet bij het minste of geringste in huilen uitbarsten
Controleren van eigen gedragingen
Niet als een dolleman te keer gaan
Nadenken alvorens te handelen
Oplossen van problemen
In staat zijn conflicten op te lossen en ruzies bij te leggen
Botsingen niet laten escaleren
Respecteren van regels
Je houden aan afspraken
Beloftes nakomen.

In het boek van J. van der Ploeg (2011) wordt ook uitgelegd wat het de kinderen oplevert als ze deze sociale vaardigheden leren beheersen. Kinderen die stap voor stap deze sociale vaardigheden leren beheersen, zijn goed in staat om succesvol met andere kinderen om te gaan en deel te nemen aan activiteiten in het groepsverband. Omdat zij zich in het algemeen op een sociaal aanvaardbare wijze gedragen, zullen deze kinderen in het sociale verkeer een gunstige positie innemen (Ploeg, van der J., 2011)

De sociale ontwikkeling is geen stapsgewijze, stijgende lijn, maar een grillige lijn. Hierdoor zal het beheersen van sociale vaardigheden bij ieder basisschoolkind anders zijn. De in de literatuur genoemde ontwikkelingstaken en sociale ontwikkeling betreft de relatie van basisschoolkinderen tot leeftijdsgenoten.

Bovenstaande literatuur overziend wordt geconcludeerd dat de ontwikkelingstaken of de vaardigheden van het basisschoolkind theoretisch bekwaam genoeg zijn om het sociale aspect van vrijwilligerswerk aan te kunnen.

Deze visie wordt ook ondersteund door de theorie vanuit de schoolpedagogiek. Dit is een visie die aansluit bij dit onderzoek. In het boek 'Schoolpedagogiek, opvoeding en onderwijs in de basisschool' van Berding en Pols (2006) wordt de pedagogische opdracht van de school beschreven en daarbij wordt het volgende gezegd: '...voor Rousseau is opvoeden niets anders dan het kind in de omstandigheden brengen die de natuur voorschrijft. De natuur eist: het volgen van ontwikkelingstaken... en daarom moet de opvoeder het kind in omstandigheden brengen waarin het *zelf* het goede en het kwade kan onderscheiden en niet alleen over de ander, maar ook over zichzelf een moreel oordeel kan geven en op grond daarvan kan handelen' (Berding & Pols, 2006, p. 242). Hierin wordt datgene wat geleerd wordt aan kinderen op de basisschool gelinkt aan de ontwikkelingsfasen van het basisschoolkind die eerder beschreven zijn.

De waarden-ontwikkeling van kinderen

De basis, of primaire waarden-vorming wordt grotendeels door het gezin bepaald. In de huidige tijd bepalen *anderen* dan de *primaire opvoeders* grotendeels wat door een kind als gebruikelijk of 'gewoon' en 'normaal' en acceptabel, en wat als spannend en als saai wordt ervaren. Achterliggende waarden veranderen door wat op de tv voorgeschoteld wordt (Kugel, 2003). Kinderen moeten vaak al allerlei keuzes maken die te maken hebben met, en invloed hebben op hun eigen normen en waarden.

Hieronder volgen een aantal keuzes met betrekking tot hun eigen normen en waarden waar kinderen mee te maken (kunnen) krijgen.

- Kiezen tussen de gezinsregels en die van 'de straat';
- Kiezen tussen schoolregels en de manier van doen in de groep;
- Kiezen tussen de regels die je vader stelt en dat, wat je moeder wil dat jij doet of laat. Zeker als de ouders gescheiden zijn kan dat innerlijke (en ook wel open!) conflicten geven. Veel kinderen en jongeren, niet het minst allochtone jongeren, zullen regelmatig met zulke dilemma's geconfronteerd worden;
- Kiezen tussen wat je vriendje zegt en wat je ouders zeggen;
- Kiezen tussen wat ouders zeggen en wat de juf of meester zegt; wat thuis mag, mag niet altijd op school (Kugel, 2003)

In dit soort situaties kunnen 'eigen' waarden in strijd komen met 'die' van anderen. En kunnen nieuwe waarden gevormd worden of anderen hervormd worden. Maar hoe worden waarden in eerste instantie ontwikkeld bij kinderen?

De ontwikkeling van (morele) talenten en burgerschapsvorming van kinderen

L.S. Vygotsky zegt dat de sociaal-culturele ontwikkeling niet tot stand komt via conditioneringsprocessen, maar vindt plaats in de omgang met medemensen. Voor het kind zijn het vooral de ouders en zijn onderwijzers die daarin een belangrijke rol spelen (Kugel, 2003). Doordat de docent een prominente rol inneemt bij het project en in het project contact met medemensen centraal staat, wordt verondersteld dat het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers invloed heeft op de sociaal-culturele ontwikkeling van kinderen. De onderzoeksresultaten zullen verder uitwijzen wat voor invloed.

Kohlberg onderscheid verschillende morele ontwikkelingsstadia bij kinderen in verschillende leeftijden.

- 4-6 jaar: Gehoorzaamheid om straf te vermijden of om persoonlijke goedkeuring te krijgen. *Een daad is slecht als je veel schade aanricht of veel straf krijgt. Het kind gedraagt zich conformistisch om een beloning te krijgen of om in een goed daglicht te staan. Eigen belang staat centraal.*
- 6-11 a 12 jaar: Het kind beseft dat naleven van sociale wetten waardering oplevert en dat deze wetten nodig zijn om een sociaal systeem te laten functioneren. *Het kind gedraagt zich conformistisch om aardig gevonden te worden door de ander om afkeuring te vermijden. Het kind gedraagt zich conformistisch om straf te vermijden die door de samenleving voor bepaalde gedragingen wordt gegeven (Tieleman, 2007).*

Vanuit deze theorie kan worden verondersteld dat kinderen van de basisschool zich willen inzetten als vrijwilligers mits het ze iets oplevert, omdat kinderen in deze leeftijd hun eigen belang centraal stellen. Het kan verscheidene zaken opleveren. Een voorbeeld daarvan is dat wanneer een kind datgene doet wat de juf of meester vraagt, het kind geen straf krijgt. Dit weerspiegelt een dilemma: in hoeverre is het vrijwilligerswerk wat de basisschoolkinderen doen vrijwillig? Door in contact met deze doelgroep te komen, kan worden onderzocht wat kinderen belangrijke ervaringen en opbrengsten vinden.

Verantwoordelijkheid en basisschoolkinderen

Of basisschoolkinderen praktisch gezien de verantwoordelijkheid om vrijwilligerswerk te doen ook kunnen dragen is vanuit de theorie nog niet goed te verantwoorden. Eigenlijk is er een verandering aan de gang. Er is bijvoorbeeld lang vanuit gegaan dat het dragen van (sociale) verantwoordelijkheden niet goed zijn voor het kind (Brownell, 2008). Er komen steeds meer geluiden over dat (sociale) verantwoordelijkheid leerzaam is. In magazine *Psychologie* (Roos & Bertram, 2013) is een artikel gepubliceerd over de leerzaamheid voor kinderen van volwassen taken. Hierin komt een aantal kinderen aan het woord dat op de een of andere manier een 'volwassen' taak volbrengt in hun sociale omgeving. Ook komt Jo Hermanns, hoogleraar pedagogiek van de Universiteit van Amsterdam, aan het woord. Hij vertelt: 'Kinderen kunnen hun ouders best wat emotionele steun, troost en geruststelling bieden, dat verstevigt de relatie. Bovendien leert een kind zo wat belangrijke waarden zijn in de omgang met andere mensen. Het leert zich verantwoordelijk te voelen voor zijn naasten'.

In een gesprek met Stichting Present voorafgaand aan dit onderzoek, werd aangegeven dat er gehoopt wordt op positieve ervaringen bij kinderen. Ook hopen ze dat burgerschapsvorming en het zicht op de maatschappij vergroot wordt bij kinderen. Daarnaast noemen ze ontwikkeling van waarden en talenten als hypothese van de opbrengst voor basisschoolkinderen. Hoe de sociale ontwikkelingstaken samenhangen met de ontwikkeling van waarden, talenten en burgerschapsvorming bij een kind, zal in het volgende onderdeel naar voren komen.

Ethisch dilemma

Nu vanuit de literatuur verschillende aspecten van de ontwikkeling van het kind zijn onderzocht, wordt geprobeerd antwoord te geven op de vraag of het moreel verantwoord is wanneer kinderen vrijwilligerswerk doen. Het mag duidelijk zijn dat er een verschil is tussen volwassenen en kinderen. Kinderen staan volop in ontwikkeling en daarom is het van belang om deze ontwikkeling te onderzoeken voordat er antwoord gegeven kan worden op bovenstaande ethische vraag.

Vanuit eerder genoemde literatuur over de sociale ontwikkeling van kinderen blijkt dat kinderen hun relaties steeds meer naar buiten richten. Hierdoor kan worden geconcludeerd dat het sociale aspect van vrijwilligerswerk past bij de sociale ontwikkeling van kinderen. Wel wordt hierbij een kritische noot geplaatst. De literatuur gaat uit van relaties tussen leeftijdsgenoten. Wanneer basisschoolkinderen vrijwilligerswerk doen, zullen zij in contact komen met ouderen. Er is weinig bekend over de sociale ontwikkeling van een kind in relatie tot een oudere. Wel kan er vanuit de literatuur gesteld worden dat de ontwikkelingstaken of de vaardigheden van het basisschoolkind bekwaam genoeg zijn om het sociale aspect van vrijwilligerswerk aan te kunnen. Het is wel van belang dat de aard van het vrijwilligerswerk wordt afgestemd op de doelgroep.

Kinderen ontwikkelen waarden. Hierbij speelt het gezin een grote rol. Daarnaast spelen ook de leeftijdsgenoten en de media een rol bij het ontwikkelen van waarden bij kinderen. Het vermoeden is dat vrijwilligerswerk ook een bijdrage kan leveren bij het ontwikkelen van waarden bij kinderen. Kinderen kunnen door middel van vrijwilligerswerk geholpen worden om zich bewust te worden van eigen denken en handelen.

Vanuit de eerder genoemde literatuur over de morele ontwikkeling blijkt dat kinderen in de leeftijd van 6-12 jaar sociale wetten naleven omdat het ze waardering oplevert. Het conformeren aan sociale wetten speelt dus een rol bij de basisschoolkinderen die vrijwilligerswerk uitvoeren. Het vermoeden is dat deze waardering, enthousiasme bij de basisschoolkinderen kan oproepen. Hierdoor zullen basisschoolkinderen eerder geneigd zijn om opnieuw vrijwilligerswerk uit te voeren.

Het is gebleken dat de eerder genoemde literatuur tweeledig is over de verantwoordelijkheid die kinderen kunnen dragen. Waar men vroeger dacht dat het niet goed was om kinderen verantwoordelijkheid te laten dragen, komt men hier tegenwoordig steeds meer op terug. Uit eerder genoemde literatuur blijkt dat verantwoordelijkheid voor kinderen leerzaam kan zijn en dat kinderen hierdoor verantwoordelijkheid leren dragen.

Alles overziend kan er worden gesteld dat het moreel verantwoord is wanneer basisschoolkinderen vrijwilligerswerk uitvoeren. In het begrip vrijwilligerswerk bestaat er geen onderscheid tussen vrijwilligerswerk voor volwassenen en voor kinderen. In de praktijk is er qua werkzaamheden wel een verschil. Zoals hierboven beschreven is het van belang dat de aard van het vrijwilligerswerk wel afgestemd wordt op de doelgroep. Eerder genoemde literatuur over de sociale/waarden/morele-ontwikkeling van kinderen laat zien dat vrijwilligerswerk aansluit op deze ontwikkeling en daarnaast een meerwaarde kan zijn. De kanttekening die kan worden geplaatst is dat er nog weinig bekend is over kinderen die vrijwilligerswerk uitvoeren en dat het hierdoor wellicht niet mogelijk is om op dit vraagstuk een volledig antwoord te geven.

Vrijwilligerswerk voor verschillende partijen

Hulpvrager

Er gaat gevraagd worden naar de opbrengsten voor de hulpontvangers. Een cliënt, die onder behandeling staat bij een hulpverlener heeft een bepaalde situatie waarin hij hulp nodig heeft. Het gaat om praktische zaken, bijvoorbeeld het opruimen van een tuin, of het sausen van een woonkamer of het wandelen met iemand die in een rolstoel zit. Vrijwilligers schenken hen aandacht en tijd en bieden hen gezelligheid. Ze brengen als het ware de buitenwereld binnen. Vrijwilligers letten niet zozeer op medische en verpleegkundige zaken, maar op het algeheel welbevinden van de hulpvrager (Scholten, 2004). Of basisschoolkinderen als vrijwilligers dezelfde ervaringen en opbrengsten kunnen schenken als volwassen zal in dit onderzoek onderzocht worden. Geeft een kind ook aandacht, tijd en gezelligheid? Of brengt een kind hele andere facetten van die 'buitenwereld' mee? En hoe wordt dit dan ervaren door de hulpontvanger? In het rapport 'Gezinnen: Present!' wordt genoemd dat een cliënt zich sneller op zijn gemak voelde door de openheid van het kind. Ook noemen de hulpverleners dat de kinderen een ontwapenend effect hebben op de ouderen (hulpontvangers) zodat het contact als vanzelf goed loopt (Jager-Vreugdenhil et al., 2012, p.32).

De hulpverlener

Voor professionals zijn vrijwilligers een welkome ondersteuning. Vrijwilligers bieden niet alleen iets extra's, zoals tijd en aandacht, maar soms is hun bijdrage ook noodzakelijk om cliënten kwaliteit van leven te bieden. Los van de vraag of ondersteuning door vrijwilligers wenselijk en mogelijk is, zal hoe dan ook de afstemming tussen professionals, vrijwilligers en cliënten steeds belangrijker worden (Scholten, 2004).

Hoe zal deze afstemming verlopen als het niet volwassenen, maar basisschoolkinderen zijn die het vrijwilligerswerk uitvoeren? De hulpverlener is degene die de afweging maakt om een cliënt aan te melden bij Stichting Present (zie ook mesoniveau). Normaliter vind er tussen de hulpverlener, de Present coördinator en de cliënt een afstemming plaats. Onder het kopje 'docent' staat beschreven dat de docent waarschijnlijk degene is die de taak in de afstemming met de coördinator en hulpontvanger over zal nemen. De verwachting is daarom dat docent, coördinator en de hulpverlener in een afstemmingsgesprek instructies door zullen nemen over hoe de vrijwilligers begeleid dienen te worden i.v.m. de problematiek van de hulpvrager. Het zal er van afhangen in hoeverre de hulpverlener betrokken is bij het daadwerkelijke vrijwilligerswerk of degene informatie zal kunnen geven over de ervaringen en opbrengsten van het basisschoolkind. In het rapport 'Gezinnen: Present!' geven hulpverleners de spontaniteit van kinderen als positief punt in vergelijking met het inzetten van 'niet kinderen'. Hierbij wordt genoemd dat een hulpverlener

vertelde dat het belangrijk is dat kinderen leren anderen te helpen (Jager-Vreugdenhil et al, 2012, p.32).

Kinderen

Kinderen hebben verschillende ontwikkelingstaken. Deze ontwikkelingstaken zijn eerder beschreven in dit verslag. Het basisonderwijs sluit aan bij deze ontwikkelingstaken. De docenten begeleiden de basisschoolkinderen hierbij.

Het vermoeden is dat wanneer basisschoolkinderen ingezet worden als vrijwilligers, dit een bijdrage kan leveren ten aanzien van het ontwikkelen van ontwikkelingstaken bij basisschoolkinderen. Om er achter te komen of dit juist is, worden de docenten geïnterviewd. Dit om te achterhalen welke ervaringen en opbrengsten er voor basisschoolkinderen zijn.

Present coördinator

De verwachting is dat de rol van de Present coördinator bij kinderen die zich inzetten als vrijwilligers niet anders zal zijn dan bij volwassenen die zich als vrijwilligers inzetten. De Present coördinator inventariseert wat de groep vrijwilligers te bieden heeft. De coördinator gaat op zoek naar een passend project dat betekenis heeft voor een ander en dat bij de vrijwilligers past, en biedt dit de groep aan. De vrijwilligers besluiten of ze het project willen uitvoeren (zie voor verdere werkwijze: mesoniveau).

Het enige verschil zou kunnen zijn dat de basisschoolklas niet de keuze maakt of ze het project willen uitvoeren, maar de docent. Dit kan de keuze zijn tussen het wel of niet deelnemen. Maar ook als er bijvoorbeeld keuze is uit meerdere projecten, welk project de klas dan gaat doen. Dit sluit ook aan bij het dilemma in hoeverre het vrijwillig is. Want is het vrijwillig als de docent de kinderen verplicht tot het uitvoeren van het project? In het rapport 'Gezinnen: Present!' wordt aangegeven dat de Present coördinatoren een andere positie innamen dan bij het inzetten van andere groepen vrijwilligers. Dit werd veroorzaakt door aanwezigheid van kinderen (die zelf slechts beperkt verantwoordelijk zijn). Dit maakt dat er extra verantwoordelijkheid bij de coördinatoren komt te liggen. Dit wordt echter wel meteen ter discussie gesteld met de volgende zin: '...is het de vraag of dat feitelijk zo is, of dat de verantwoordelijkheid bij de ouders ligt' (Jager-Vreugdenhil et al, 2012, p. 38). Present coördinatoren kunnen meer verantwoordelijkheid ervaren terwijl ouders verantwoordelijk zijn voor hun kinderen. In het geval van dit onderzoek hebben we niet te maken met ouders, maar met docenten. Hierom zijn de Present coördinatoren niet verantwoordelijke, maar de docenten. In dit onderzoek zal bij de Present coördinator de vraag neergelegd worden wat volgens hem/haar de ervaringen en opbrengsten voor kinderen zijn. Ook zal naar voren komen of de werkwijze van de Present coördinator daadwerkelijk hetzelfde is als bij het inzetten van volwassenen.

Mesoniveau

Methode en professionals van Stichting Present

Stichting Present werkt samen met maatschappelijke organisaties om zo in contact te komen met hulpvragers. Stichting Present is geen hulpverlenende instantie en heeft geen aspiraties om dit te willen worden (Rudolf Setz, z.d.). Stichting Present biedt als het ware handen aan bij maatschappelijke organisaties om zo cliënten te helpen bij hun hulpvraag. Stichting Present zet beschikbare groepen in, veelal voor kwetsbare en door het leven beschadigde mensen. Stichting Present werkt zonder vergoedingen te vragen voor het geleverde werk.

Stichting Present heeft een team van mensen die kennis en ervaring hebben die nodig is voor het begeleiden van groepswerk/vrijwilligerswerk binnen de context van de hulpverlening (Rudolf Setz, z.d.).

Stichting Present heeft een helder beleid omtrent het werken met volwassen vrijwilligers. Wat een

mogelijk knelpunt zou kunnen zijn is de vraag in hoeverre professionals van Stichting Present voldoende vaardig zijn om basisschoolklassen aan te sturen. Kinderen zijn kwetsbaarder dan volwassenen, en zoals hierboven word beschreven worden vrijwilligers ingezet bij kwetsbare en door het leven beschadigde mensen. Stichting Present schrijft dat groepen zorgvuldig worden begeleid, de vraag is of deze begeleiding nu aansluit bij basisschoolkinderen. Stichting Present maakt tot nu toe geen onderscheid in het begeleiden van volwassenen en kinderen. Om te achterhalen of er verschillen zijn tussen het begeleiden van kinderen en volwassenen zal dit worden gevraagd aan de Present coördinatoren. Dit staat beschreven in 1.3.2 van dit onderzoek.

Macro niveau

Internationale vergelijking

In Nederland is er nog weinig bekend over het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers. In het buitenland is er meer ervaring met het inzetten van kinderen als vrijwilligers. Rabbijn Shmuley, een invloedrijke Rabbijn in Amerika, is in *Ways for Children to Volunteer* (2008) aan het woord over het inzetten van kinderen als vrijwilligers en wat het voor de kinderen zou kunnen opleveren en voor de maatschappij. Hieronder wordt het artikel beschreven. Vervolgens hebben zijn er twee instanties gevonden die gebruik maken van kinderen als vrijwilligers, hoe ze dat doen en wat hun bevindingen zijn komen hierin ook terug.

Kinderen als vrijwilligers volgens Rabbijn Shmuley

Rabbijn Shmuley vertelt over het inzetten van kinderen als vrijwilligers. Hij kijkt echter niet vanuit de hulpontvanger, maar vanuit de hulpgevers. Hij zegt dat kinderen van alle leeftijden profijt kunnen hebben bij het doen van vrijwilligerswerk en ze daardoor iets teruggeven aan de samenleving. Hij zegt: "We willen allemaal goede kinderen grootbrengen, een deel daarvan is om de kinderen 'echte' verantwoordelijkheden te geven. Verantwoordelijkheden die het doen van de afwas overstijgen." Hij zegt zelfs dat wanneer we de kinderen geen verantwoordelijkheden geven, we als volwassenen de prijs betalen. Kinderen kunnen lui worden, zelfingenomen en zelfs egocentrisch. Vrijwilligerswerk doen en iets teruggeven aan de samenleving kan dat voorkomen. Bovendien wordt door het doen van vrijwilligerswerk anderen geholpen. Rabbijn Shmuley noemt activiteiten waar kinderen per leeftijdscategorie aan deel kunnen nemen. Hij begint bij de leeftijd vanaf zes jaar.

Leeftijd 6-10:

Voor kinderen tussen de leeftijd van zes en tien, is het belangrijk om het vrijwilligerswerk eenvoudig te houden. Als voorbeeld geeft hij voedselbanken als plek om vrijwilligerswerk te doen, samen met hun ouders. Shmuley zegt: "Omdat kinderen er van houden om met hun handen te werken, kunnen ze ouders of een oudere broer of zus helpen bij het maken van voedselpakketten en het uitdelen ervan."

Een ander idee is om kinderen mee te nemen naar een bejaardentehuis. Zo leren de kinderen mensen van een andere generatie kennen. Ze kunnen samen lezen en luisteren naar de verhalen van de ouderen. Ook kunnen ze samen spelletjes doen met de ouderen, of bijvoorbeeld iets creatiefs doen. Veel senioren zijn dolenthousiast over 'jonge' bezoekers. Helemaal als ze zelf geen eigen kleinkinderen hebben. "Samen zijn en lol van en met een kind kan iemand zijn dag maken".

Leeftijd 10-12:

Kinderen tussen tien en twaalf jaar kunnen het vrijwilligerswerk naar een ander niveau tillen volgens Rabbijn Shmuley. Hij zegt: "Vraag aan kinderen om eens na te denken hoe ze plekken waar ze de meeste tijd doorbrengen kunnen verbeteren. Bijvoorbeeld de buurt of hun school. Laat je kinderen samenkomen met hun vriendjes en vriendinnetjes en organiseer zelf wat. Zo kunnen ze met de juiste uitrusting heel wat betekenen voor de buurt en omgeving. Door bijvoorbeeld een buurt schoon te

maken zien ze ook direct resultaat waardoor ze meer gemotiveerd kunnen worden. Kinderen willen graag direct resultaat zien van het werk dat ze doen” (Shmuley, 2008). Rabbijn Shmuley geeft aan wat er mogelijk is voor kinderen aan vrijwilligerswerk en wat bij elke leeftijdscategorie aansluit.

Kinderen als vrijwilligers volgens *Compassionate Kids*

Compassionate Kids is een organisatie in Houston die vindt dat vrijwilligerswerk voor kinderen een goede manier is om hen te leren over het ‘teruggeven van iets’ aan anderen. Kinderen leren waardevolle dingen terwijl ze bezig zijn voor anderen. Kinderen komen in aanraking met de verschillende lagen in de samenleving en leren zo om dankbaar te zijn voor wat ze hebben. Hun concept is om als volwassene samen met een kind te werken, vanuit een ouder-kind relatie, zodat kinderen zien dat hun ouders zich inzetten voor anderen en zichzelf daarmee kunnen identificeren. Ouders kunnen hun kinderen assisteren in het uitvoeren van vrijwilligerswerk. Daarnaast bieden ouders veiligheid aan hun kind en draagt vrijwilligerswerk bij aan de ouder-kind relatie.

De focus in het werk van/in de visie van CK ligt op:

- Kind zijn interesses
- Ouder zijn interesses
- Kind zijn mogelijkheden
- Ouder zijn mogelijkheden
- Locatie, frequentie en duur

Je schrijft je als ouder samen met je kind in en dan wordt er gekeken naar projecten om samen te doen (<http://www.compassionatekids.com/>).

Kinderen als vrijwilligers volgens *Volunteer Now*

Volunteer Now is een succesvolle instantie in het Verenigd Koninkrijk die vrijwilligers inzet bij het helpen van burgers en daardoor ook andere burgers wil ‘warm maken’ voor vrijwilligerswerk. Zij hebben ook projecten voor kinderen. Aan de hand van die doelgroep is een checklist gemaakt waar voorwaarden vermeld staan waar op gelet moet worden bij het inzetten van kinderen als vrijwilligers. De visie van deze organisatie luidt: ‘Vrijwilligerswerk is een activiteit waar iedereen betrokken bij kan zijn en waar iedereen voordelen van kan hebben’. Veel organisaties stellen een minimum leeftijd in voor hun vrijwilligers. Meestal is dit zestien of achttien jaar. Toch kunnen kinderen en jonge tieners ook betrokken raken bij verschillende rollen en taken van vrijwilligerswerk. *Volunteer Now* heeft een handleiding gemaakt bij het betrekken en inzetten van kinderen als vrijwilligers. Er zijn bepaalde speciale voorwaarden, die moeten zorgen voor veiligheid en het succesvol zijn van het inzetten van kinderen als vrijwilligers. Ook zij maken gebruik van scholen. Voor scholen in Noord Ierland is het vergroten van burgerschap een belangrijk deel van het onderwijs. *Volunteer Now* geeft aan dat kinderen het beste vrijwilligerswerk in groepjes kunnen doen. Hierdoor dragen ze samen verantwoordelijkheid. In groepjes kunnen kinderen ook sneller bepaalde uitdagingen overwinnen.

Volunteer Now ziet de volgende voordelen wanneer kinderen vrijwilligerswerk doen in groepsverband:

1. Kinderen kunnen angstig zijn in een nieuwe omgeving. Door samen met klasgenoten of vriendjes een project te doen, kunnen ze elkaar ondersteunen. Maar door groepen kinderen bij elkaar te zetten die elkaar niet kennen is het ook een mooie kans om hun sociale vaardigheden te vergroten. Misschien leidt dit wel tot nieuwe vriendschappen.
2. Beschermende maatregelen voor kinderen worden eerder voorzien bij groepen dan dat er één kind in een volwassen omgeving neergezet wordt.

3. Ouders of voogden kunnen zich mogelijk geruster voelen als kind samen met andere kinderen samenwerkt dan wanneer hun kind met alleen maar volwassenen is.
4. Praktisch is het ook handiger als groepen kinderen ingezet worden omdat er makkelijker vervoer geregeld kan worden. Er kunnen busjes geregeld worden, er kan *gecarpoold* worden. Zo hoeven kinderen niet alleen met vreemde volwassenen in een auto te zitten.

Vervolgens wordt er geschreven over de verschillende rollen en taken die kinderen toegewezen krijgen bij het vrijwilligerswerk en hoe er bepaald wordt welke taak bij een kind of een groep kinderen passen : elke taak past bij welk kind of welke groep kinderen?

Hierbij is het belangrijk om een open blik te hebben en ruimdenkend te zijn. Kinderen leren snel en oudere kinderen zijn enthousiast wanneer ze nieuwe verantwoordelijkheden krijgen. Alle rollen moeten volgens hen een duidelijke omschrijving hebben. Bij het uitleggen van de taak is het belangrijk geen jargon te gebruiken en gesproken taal aan te passen aan de kinderen. Hierbij kan gedacht worden aan geplastificeerde kaarten waar ook een aantal veel gestelde vragen en antwoorden op staan. Dit, omdat het voor kan komen dat kinderen geen vragen durven te stellen.

Kinderen hebben korte spanningsbogen en houden van taken waarbij ze snel resultaat zien van hun handelen. Hierdoor kan het handiger zijn om grote taken op te delen in kleine taken en ze aan de groepen te geven. Zoals alle vrijwilligers, hebben ook kinderen een reden waarom zij vrijwilligerswerk doen. Vraag daarnaar en toon betrokkenheid. Probeer hun redenen te koppelen aan taken.

Veiligheid is essentieel bij het inzetten van kinderen als vrijwilligers. Kinderen zijn erg kwetsbaar en er moet hen veiligheid en bescherming geboden worden. Een beleid waar in staat hoe de kinderen beschermd moeten worden moet geschreven worden en het moet duidelijk zijn dat de begeleiders dit beleid nastreven. De ouders of voogden moeten bewust gemaakt worden dat hun kinderen vrijwilligerswerk gaan doen. Dit moet zo expliciet mogelijk gebeuren. Het liefst nog een bevestiging van ouders dat zij instemmen dat hun kind vrijwilligerswerk gaat doen. Alle informatie over de kinderen omtrent medicatiegebruik en andere bijzonderheden moet bekend zijn bij de begeleiders en organisatie waar vrijwilligerswerk gedaan wordt.

Er moeten richtlijnen opgesteld worden zodat personeel (alle betrokken volwassenen) en de kinderen bewust zijn van wat acceptabel gedrag is en wat niet. *Volunteer Now* heeft de volgende richtlijnen opgesteld:

1. Personeel en hulpvragers moeten zo min mogelijk tijd alleen spenderen met de kinderen.
2. Bijeenkomsten of gesprekken met de kinderen moeten zo vaak mogelijk op open plekken plaatsvinden en als er privacy nodig is moet de deur altijd open zijn van de kamer.
3. Personeel en hulpontvangers mogen geen onnodig fysiek contact hebben met de kinderen.
4. Het is niet goed om kinderen alleen in een auto mee te nemen. Hoe kort de rit ook is.
5. Personeel en hulpontvangers mogen kinderen niet buiten georganiseerde activiteiten ontmoeten. Tenzij er goedkeuring is van ouders.
6. Personeel en hulpontvangers mogen nooit:
 - deelnemen in seksueel provocerende of harde fysieke spelletjes zoals 'paardje rijden'.
 - asociale taalgebruik hanteren in het bijzijn van de kinderen.
 - seksueel getinte opmerkingen maken over een kind, al is het maar voor de grap.
 - iets vastleggen van de kinderen.
 - iets voor eigen persoonlijk gewin doen wat ten nadeel is voor het kind.

Al het personeel moet een training hebben gehad over; hoe om te gaan met een kind en het te beschermen. Alle vrijwilligers moeten verzekerd zijn (<http://www.volunteernow.co.uk>).

Bovenstaande informatie is relevant voor de verkenning van dit onderzoek. Vooral de informatie over hoe om te gaan met kinderen als vrijwilligers is waardevol, omdat deze werkwijze in het

Verenigd Koninkrijk voor een groot succes heeft gezorgd. Bovendien heeft de werkwijze geleid tot een samenwerking tussen *Volunteer Now* en een groot aantal scholen.

Maatschappelijke trends

Zoals al in de inleiding is beschreven zijn er een aantal trends waarvan de onderzoeksgroep denkt dat zij relevant zijn voor dit onderzoek. Hieronder worden deze trends verder uitgewerkt en wordt er gekeken hoe zij van invloed zijn op dit onderzoek.

Vergrijzing

Het is bekend dat de samenleving in Nederland aan het vergrijzen is. Deze ontwikkeling is ook te zien binnen het vrijwilligerswerk. Vergrijzing veroorzaakt binnen vrijwilligersorganisaties verschillende knelpunten. Er zijn bijvoorbeeld minder jongere vrijwilligers te vinden, het deel oudere vrijwilligers gaat overheersen. Het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers kan mogelijk een bijdrage leveren aan dit knelpunt. Dit kan namelijk doordat de kinderen in projecten als die van in hun jonge levensjaren al in aanraking komen met vrijwilligerswerk. Zo kan er een besef ontwikkeld worden om jezelf in te zetten voor anderen zodat er in de toekomst misschien een groei kan komen in het aantal vrijwilligers.

Ook is het imago van een vrijwilligersorganisatie van grote invloed op het effect van de werving. Aan een vergrijsde organisatie hangt al gauw een stoffig, oubollig imago en motiveert jongere vrijwilligers niet om zich hier bij aan te sluiten (<http://www.vrijwilligersinformatiepunt-berkelland.nl>).

Digitalisering

Door de digitalisering gaat alles snel en volgen ontwikkelingen zich in rap tempo achter elkaar op. Kinderen spelen tegenwoordig al op jonge leeftijd met een iPad en hebben nu al mobiele telefoons. Een kwart van de achtjarige kinderen heeft een mobiele telefoon en bijna de helft daarvan geeft toe verslaafd te zijn (<http://www.rtlnieuws.nl>). Door de komst van computers en *tablets* spelen er steeds minder kinderen buiten en neemt het sociale contact met de omgeving steeds meer af. Door kinderen in te zetten als vrijwilligers worden ze bewuster in de omgang met de ander. Ze leren zorg te dragen voor de ander en dit kan bijdragen aan burgerschapsvorming. Stichting Present kan inspelen op de trend digitalisering door de kinderen attent te maken op hun omgeving.

Intensivering van vrije tijd

Beleven komt steeds meer centraal te staan in deze maatschappij. Zo ook voor kinderen. In combinatie met de digitalisering van de samenleving speelt ook intensivering een belangrijke rol bij de ontwikkeling van het (huidige) kind. Kinderen willen ervaren, voelen wat ze doen. Door de computer en de tablet leven de kinderen in een maatschappij waar letterlijk van alles op hen af komt. Hierdoor komt hun eigen beleving steeds meer centraal te staan. Wanneer de behoeften van het kind niet meer voldoende bevredigd wordt en het dus saai of niet leuk meer vindt, neemt de interesse van het kind af. Dit kan als gevolg hebben dat het kind steeds meer op zichzelf gericht wordt en daardoor egoïstischer. Door kinderen in te zetten als vrijwilliger kan er een gevoel van burgerschap ontwikkeld worden.

Maar vrijwilligerswerk kan ook bijdragen aan de intensivering, wat positief is. Het kind kan het namelijk 'helemaal geweldig vinden' en vanuit dit enthousiasme vaker iets doen voor anderen. Daarom is het van belang dat Stichting Present hier een balans in vindt. Dit kan Stichting Present doen door het vrijwilligerswerk aantrekkelijk te maken voor de kinderen, maar niet de achterliggende motivatie te verliezen. Het achterliggende doel van vrijwilligerswerk volgens Stichting Present is namelijk het vergroten van burgerschap en het oog hebben voor je naasten.

Informalisering

Informalisering houdt in dat hiërarchieën aan het verdwijnen zijn. Met andere woorden, kinderen worden steeds mondiger en tonen minder respect naar anderen. Door kinderen in te zetten als vrijwilligers kan hen een stuk 'gezond' respect bijgebracht worden. Respect voor de medemens. Ook dit sluit aan bij het onderdeel burgerschapsvorming.

Wettelijke kaders

Er zitten wettelijke kaders aan vrijwilligerswerk. Welke regels gelden er en hoe zit dat met het inzetten van kinderen? "Voor vrijwilligerswerk gelden dezelfde regels als voor betaald werk voor jongeren onder de 18 jaar. Vrijwilligers onder de 18 jaar behoren in de ARBO- wetgeving tot de kwetsbare groepen en zijn daarom niet uitgezonderd van zowel de arbeidsomstandighedenwet als de Arbeidstijdenwet".

Wat is de minimum leeftijd?

Kinderen tot 16 jaar mogen in principe geen arbeid verrichten. In artikel 3.2 van de arbeidstijdenwet staat dat de 'verantwoordelijke persoon' er voor moet zorgen dat 'een kind geen arbeid verricht'. In dit geval zijn zowel de werkgevers (ook vrijwilligersorganisaties) als de ouders verantwoordelijk voor het naleven van de regels. De wet noemt een aantal gevallen waarin het verbod van kinderarbeid niet geldt. Toezicht en voorlichting zijn voor alle jongeren onder de 18 jaar noodzakelijk.

De regels over het soort werk dat jongeren onder de zestien jaar mogen doen, verschilt per leeftijdscategorie:

- Kinderen vanaf twaalf jaar mogen hulparbeid verrichten in het kader van een alternatieve straf
- Kinderen vanaf dertien jaar mogen buiten schooltijd lichte, niet-industriële hulparbeid verrichten
- Kinderen vanaf veertien jaar mogen buiten schooltijd lichte hulparbeid verrichten die samenhangt met het onderwijs
- Kinderen vanaf vijftien jaar mogen buiten schooltijd ochtendkranten bezorgen en lichte, niet-industriële arbeid verrichten (<http://www.vrijwilligerswerk.nl>).

In hoeverre mogen de kinderen uit de klassen vrijwilligerswerk doen? Of is Stichting Present genooddaakt om het onder een andere 'activiteit' weg te zetten? Volgens de wet mogen kinderen onder de twaalf jaar geen werk verrichten.

Ethisch dilemma

Kinderen mogen volgens de wet geen werk verrichten. Als vrijwilligerswerk werk is, mogen kinderen dan vrijwilligerswerk doen?. Volgens het UWV is vrijwilligerswerk:

- waarvoor u niet betaald krijgt (op een mogelijke onkostenvergoeding na) en waarvoor u ook geen betaling kunt verwachten;
- dat u doet voor een kerk, moskee of een maatschappelijke organisatie (zoals een sportvereniging of een bejaardentehuis);
- dat u of een ander niet eerder voor loon deed.

Wie bepaalt of een bepaalde activiteit werk is?

Onder werk vallen alle activiteiten die maatschappelijk en/of economisch nuttig zijn, voor degene die ze verricht, voor zijn of haar omgeving en/of voor de samenleving als geheel. Hieronder valt dus zowel betaald werk als vrijwilligerswerk (www.mens-en-samenleving.infonu.nl). Het vrijwilligerswerk dat de basisschoolkinderen uit de klassen gaan uitvoeren valt onder werk. Het is de vraag of het daadwerkelijk vrijwillig is of dat de kinderen geen keuze hebben. Dit heeft gevolgen voor de door Stichting Present te kiezen terminologie voor dergelijke projecten. Deze verantwoordelijkheid ligt bij Stichting Present bij het ontwikkelen van een methodiek.

1.3 Probleemomschrijving: doelstelling, vraagstelling en deelvragen

Doelstelling

Uit het onderzoek 'Gezinnen: present!' (Jager-Vreugdenhil, Til- Teekman, Slendebroek- Meints, 2012) is gebleken dat basisschoolkinderen een positieve toevoeging zijn bij het uitvoeren van vrijwilligerswerk. Omdat Stichting Present basisschoolkinderen in de toekomst meer wil inzetten, mede om hun doelgroep te vergroten, is de behoefte ontstaan naar het in kaart brengen van de ervaringen en opbrengsten omtrent het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers in Nederland. Stichting Present wil met de opbrengsten van dit onderzoek kijken of ze deze kunnen gebruiken ter ondersteuning bij het ontwikkelen van een methodiek om te werken met basisschoolkinderen als vrijwilligers.

Centrale vraagstelling

Na overleg met Stichting Present is de volgende centrale vraagstelling geformuleerd:

'Wat zijn volgens de verschillende betrokken partijen de ervaringen met en de opbrengsten voor basisschoolkinderen die zich inzetten als vrijwilligers in samenwerking met Stichting Present?'

Deelvragen

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, worden de volgende deelvragen gesteld:

Deelvraag 1

Wat zijn de ervaringen met het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers?

- *volgens basisschoolkinderen*
- *volgens docenten*
- *volgens hulpverleners*
- *volgens Present coördinatoren*
- *volgens hulpverleners voor hulpontvangers*

Deelvraag 2

Wat zijn de opbrengsten voor basisschoolkinderen die vrijwilligerswerk hebben gedaan bij Stichting Present?

- *volgens basisschoolkinderen*
- *volgens docenten*
- *volgens hulpverleners*
- *volgens Present coördinatoren*

1.4 Begripsafbakening

Basisschoolklassen: alle basisschoolklassen (een groep leerlingen die samen les hebben) die vrijwilligerswerk hebben gedaan vanuit Stichting Present en die mee willen werken met dit onderzoek.

Basisschoolkind: elk kind in de leeftijdsgroep van 4-12 jaar in het basisonderwijs die vrijwilligerswerk gedaan heeft met zijn of haar klas vanuit Stichting Present.

Docent: iemand die lesgeeft aan één van de basisschoolklassen. In dit onderzoek zal naast docent ook leerkracht, onderwijzer, schooljuffrouw of meester genoemd worden als synoniem voor docent.

Ervaringen: wat de verschillende betrokken partijen (basisschoolkinderen, docenten, hulpverleners, Present coördinatoren) weten en voelen omdat ze het zelf hebben meegemaakt of gedaan. De ervaringen hebben betrekking op de werkwijze waarmee basisschoolkinderen ingezet worden als vrijwilligers. Dit houdt in dat er gevraagd wordt naar werkzame en niet-werkzame factoren in de werkwijze.

Hulpontvangers: de cliënten waarbij de basisschoolklassen vrijwilligerswerk hebben gedaan. Op de website van Stichting Present staan de cliënten als volgt samengevat: mensen met onvoldoende geld, gezondheidsproblemen en een klein sociaal netwerk.

Hulpverleners: dit begrip is een breed begrip omdat het hulpverleners zullen zijn met ieder eigen werkzaamheden en verschillende doelgroepen waarin ze werkzaam zijn. Daarom allereerst een brede definitie: iemand die voor zijn beroep actief is in de hulpverlening, hetzij bij noodsituaties en calamiteiten, hetzij voor persoonlijke problemen van bijvoorbeeld medische, psychische of sociale aard. In dit onderzoek wordt de genoemde definitie gedefinieerd met de genoemde definitie en met de volgende toevoeging: de begeleider van de cliënt waarbij vrijwilligerswerk is uitgevoerd. In het document functie omschrijving 'bestuursleden van Stichting Present' staat de functieomschrijving van de hulpverlener als volgt omschreven:

- Zorgt voor de communicatie met Present rond het specifieke project
- Informeert de cliënt betreffende het specifieke project
- Is aanwezig bij het projectbezoek
- Draagt verantwoordelijkheid van de cliënt rondom en tijdens het project.
- Zorgt voor de evaluatie van het project en de terugkoppeling naar Present (Setz, z.j.)

Opbrengsten: opbrengsten voor de basisschoolkinderen:

Met opbrengsten wordt het resultaat of de uitkomst bedoeld van het doen van vrijwilligerswerk door basisschoolkinderen: wat heeft het de kinderen opgeleverd om vrijwilligerswerk te doen? De opbrengsten zijn gericht op drie pijlers: ontwikkeling van waarden, talenten en vorming.

- Stichting Present ziet basisschoolklassen als een plek waaruit burgerschap, identiteit en maatschappelijke betrokkenheid ontwikkeld kan worden. De opbrengst zou dan dus kunnen zijn dat een kind maatschappelijk meer betrokken is geraakt door het doen van vrijwilligerswerk. Hiermee wordt betekenis gegeven aan het ontwikkelen van waarden voor basisschoolkinderen.
- Met talentontwikkeling wordt de ontwikkeling van de eigen en unieke talenten van de basisschoolkinderen bedoeld. Talent is een natuurlijk vermogen om iets goed te doen.
- Vorming betekent het proces in de persoon waardoor deze komt tot het ontwikkelen van een eigen identiteit en tot een bewuste plaatsbepaling en zelfstandig kunnen hanteren van de eigen mogelijkheden in sociale relaties en handelingen.

Opbrengsten voor de hulpontvanger: met de opbrengsten voor de hulpontvangers wordt bedoeld wat het de hulpontvanger heeft opgeleverd dat kinderen vrijwilligerswerk bij hem/haar kwamen doen. Bijvoorbeeld; blijdschap, gezelschap, een fijne middag.

Present coördinator: De persoon vanuit Stichting Present die het contact heeft gelegd tussen de basisschool klas met zijn leraar en de cliënt. In het onderzoek zal ook alleen het begrip coördinator worden genoemd dit heeft dezelfde betekenis. Voor alle duidelijkheid: met het begrip Present coördinator wordt niet de coördinator zoals deze beschreven staat in de functieomschrijvingen bedoeld van Stichting Present. Present coördinator is een andere benaming voor de contactpersoon van de groep vrijwilligers. Voor deze benaming is gekozen omdat deze voor dit onderzoek duidelijker is.

Vrijwilligerswerk: Er worden twee definities samengepakt om de lading van dit begrip te dekken. Werk dat in enig georganiseerd verband onverplicht en onbetaald wordt verricht ten behoeve van anderen of (de kwaliteit van) de samenleving. Er zijn verschillende soorten vrijwilligerswerk gedaan vanuit Stichting Present. In dit onderzoek wordt met dit begrip specifiek dat vrijwilligerswerk bedoeld dat door de genoemde basisschoollklassen is uitgevoerd.

2. Methodische verantwoording onderzoeksmethoden

In dit hoofdstuk worden de methodische verantwoording over de gebruikte onderzoeksmethoden weergegeven. Er wordt zowel over het opgezette plan als het uitgevoerde plan geschreven. De gebruikte methoden zijn: interviews, *contextmapping* en groepsgesprek.

2.1 Methodische verantwoording interviews

Verhoeven (2011) noemt het afnemen van interviews een geschikte methode wanneer er onderzoek gedaan wordt naar een nieuw onderwerp. Het onderwerp van dit onderzoek is nieuw. Stichting Present Nederland heeft nog niet eerder onderzoek gedaan naar de ervaringen en opbrengsten van het inzetten van basisschoolkinderen bij projecten. Daarnaast beschrijft Verhoeven dat interviews de beste manier van onderzoek is als het gaat om het verzamelen van ervaringen en opbrengsten (Verhoeven, 2011).

In dit onderzoek worden verschillende professionals geïnterviewd. Er wordt onderzocht wat de ervaringen en opbrengsten zijn van de professionals voor kinderen wanneer participeren binnen een project van Stichting Present. Er is gekozen voor een half-gestructureerd interview, omdat de onderwerpen en de belangrijkste vragen grotendeels vastliggen. Het is van meerwaarde om af te kunnen wijken van de vaste vragen en door te vragen op onduidelijkheden die van belang kunnen zijn voor dit onderzoek (Verhoeven, 2011). Om duidelijk te hebben waarover de interviewvragen gesteld worden is een topic-lijst opgesteld. Hierin staan de belangrijkste onderwerpen beschreven. Deze topic-lijst dient als leidraad voor het interview.

Voordat de interviewvragen gesteld worden, worden enkele formele zaken benoemd, zoals: toestemming vragen om het gesprek op te nemen en uitleg geven over het anonimiseren van de gegevens. Na het interview wordt er ruimte gegeven aan de geïnterviewden voor vragen en opmerkingen.

Populatie

De populatie uit het onderzoek betreft de volgende 'eenheden': docenten, Present coördinatoren en hulpverleners. De Present coördinatoren zijn professionals die werkzaam zijn binnen Stichting Present en die betrokken zijn geweest bij de projecten waar basisschoolklassen zijn ingezet. De hulpverleners die geïnterviewd worden, zijn werkzaam in een zorginstantie waarbij kinderen vrijwilligerswerk hebben gedaan. De docenten zijn betrokken geweest bij de kinderen die vrijwilligerswerk hebben gedaan. Al deze professionals zijn werkzaam in de vier eerder genoemde steden. De totale populatie bevat vier coördinatoren, vier hulpverleners en 4 docenten.

Steekproef en de manier van steekproeftrekking

In het onderzoek wordt gebruik gemaakt van een selecte steekproef. Stichting Present Nederland heeft aan alle Present stichtingen, die ervaringen hebben met projecten met basisschoolklassen hebben, gevraagd of zij mee willen werken aan dit onderzoek. Vier stichtingen van Present hebben ingestemd om mee te doen aan dit onderzoek. Deze stichtingen zijn geselecteerd omdat zij een project hebben gedaan waarin basisschoolklassen een rol hebben gespeeld.

Respons

De verwachting is dat de respons van de interviews hoog zal zijn. Een oorzaak hiervan is dat alle Present coördinatoren, hulpverleners en docenten van iedere eenheid van de populatie heeft aangegeven mee te willen werken aan de interviews. Hierom is de verwachte respons honderd procent.

Beperkingen voor het interview.

Voor het interview dat in Walcheren gehouden zal worden, is de geografische afstand een beperking. Hierdoor is het niet mogelijk om de interviews *face-to-face* te houden. Het compromis dat hierbij gemaakt is, is het afnemen van interviews via de telefoon of *Skype*.

2.2 Methodische verantwoording na afname interviews

Verkrijgen van toestemming voor afname

Via de contactpersoon van Stichting Present Nederland (C. Bakker) zijn er contactgegevens verstrekt van coördinatoren die geïnterviewd konden worden. Het verkrijgen van toestemming verliep daarom soepel. Er is contact opgenomen met de verschillende coördinatoren. Zij gaven allen toestemming om geïnterviewd te worden. Alle vier Present coördinatoren zijn geïnterviewd. De Present coördinatoren hebben de gegevens van de docenten en de hulpverleners gegeven. De onderzoekers hebben deze professionals toestemming gevraagd om hen te interviewen. Zij hebben toestemming gegeven en zij zijn geïnterviewd.

Keuze voor respondenten.

Door de verschillende betrokken professionals te interviewen zijn er vanuit meerdere ooghoeken resultaten verkregen. De docenten hadden een andere invalshoek dan bijvoorbeeld de hulpverleners. Door al deze betrokken professionals te interviewen wordt een bredere blik verkregen op de ervaringen met en de opbrengsten van het inzetten van basisschoolklassen als vrijwilligers. Dit was het doel en deze is behaald.

Wijze van benaderen respondenten & eventuele acties om de respons te verhogen

De meeste respondenten zijn gebeld. Dit omdat dit de meest directe lijn was om respons te krijgen. De Present coördinatoren van Ede/Wageningen, Deventer en Steenwijkerland zijn telefonisch benaderd. Met Walcheren is er via de mail contact geweest. Omdat de Present coördinatoren de gegevens van de participerende scholen en hulpverleningsinstanties in bezit hadden, hebben zij met de docenten contact gelegd. Sommige Present coördinatoren gaven de gegevens van de docenten en hulpverleners, zodat de onderzoeksgroep zelf contact kon leggen. Met de docent van de school uit Steenwijk is er telefonisch contact geweest. Bovendien is er gebeld met de docent van de school uit Walcheren om toestemming te vragen voor een interview. Met de hulpverleners is er via de mail contact geweest om tot afspraken te komen voor de interviews.

Bij alle respondenten is meteen een datum genoemd waarop de interviews afgenomen zouden kunnen worden. Hierdoor konden de respondenten ruim van tevoren de interviews inplannen. Wanneer er geen respons werd gegeven bij de eerste contactlegging is er meerdere malen geprobeerd om contact te leggen en tot een afspraak te komen. Wanneer dit telefonisch niet lukte is via de mail geprobeerd om contact te leggen. Op de hulpverlener van Walcheren na, hoefden er geen verdere acties ondernomen te worden om de respons te verhogen. De hulpverlener van Walcheren heeft niet gereageerd via de mail. Telefonisch was ze ook niet bereikbaar, daarom is deze hulpverlener niet geïnterviewd.

De ervaringen rondom de wijze van benaderen zijn positief. Dit komt vooral doordat de Present coördinatoren ons werk uit handen namen doordat zij contact opnamen met de betrokken professionals van het uitgevoerde project. Maar er waren ook respondenten die trager waren met reageren, dit zorgde soms voor afspraken op korte termijn. Over het algemeen zijn de ervaringen positief. Dit had ook te maken met het enthousiasme van de betrokken professionals. Ze zijn allemaal erg nieuwsgierig naar de uitkomsten. De onderzoeksgroep is van mening dat dit ook van invloed was op de participatie binnen dit onderzoek. In totaal zijn er elf interviews afgenomen. Er zijn vier Present coördinatoren, vier docenten en drie hulpverleners geïnterviewd.

Gevolgdde werkwijze bij afname

Het interview begon met een kennismaking en vervolgens werden de interviewvragen gesteld. De gekozen vorm, half gestructureerd, sloot prima aan bij het verkrijgen van de informatie. Hierdoor was er ruimte om op de antwoorden van de geïnterviewden in te gaan. Aan de andere kant leidde een half gestructureerd interview soms tot het verliezen van de structuur omtrent een vraag. Het was bij het labelen van de interviews lastig dat er soms geen antwoord gegeven werd op de gestelde vraag. Voor de rest verliepen de interviews soepel.

Gebleken moeite bij respondenten met bepaalde vragen of onderwerpen

De vraag: *sloot het project aan bij de interesses van kinderen*, zorgde voor moeite bij de ondervraagde respondenten. De professionals vonden het lastig deze vraag te beantwoorden omdat ze er niet direct antwoord op konden geven. Enkele professionals vonden het lastig om voor de kinderen een antwoord te geven op deze vraag. Het was immers hun interpretatie. In sommige gevallen werd er door de vraag anders te formuleren wel antwoord gegeven op de vraag. Door bijvoorbeeld te vragen: "Sloot in uw optiek het project aan bij de interesses van de kinderen"?

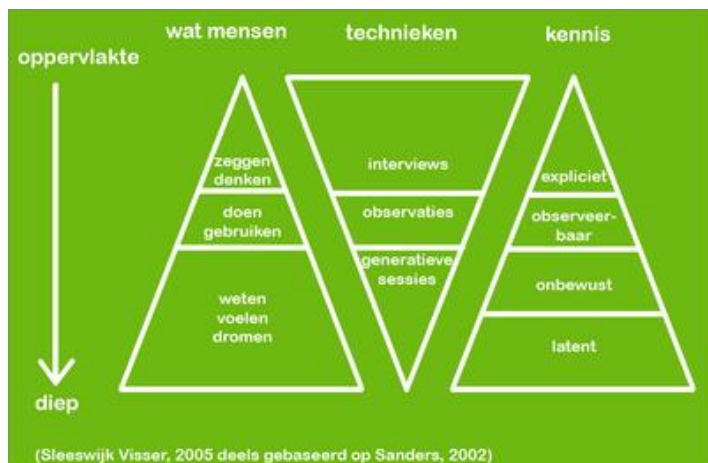
Op de vragen over: *welke winst valt er nog meer te behalen als het gaat om talent, waarden of burgerschapsontwikkeling*, konden de respondenten ook moeilijker een antwoord formuleren. Het project was nieuw, daarom vonden ze het lastig om te formuleren wat er voor winst te behalen viel. Ook werd de vraag verkeerd opgevat doordat het woordje winst op een andere manier geïnterpreteerd werd. Er wordt namelijk mee bedoeld wat er anders had gekund, waardoor de opbrengst nog groter had kunnen zijn. Doordat het project met basisschoolkinderen een eerste ervaring was, kon er moeilijk benoemd worden welke winst te behalen valt uit dergelijke projecten. Daardoor werd de gewenste informatie niet opgehaald. De ervaring is dat ook deze vraag anders en concreter geformuleerd hadden moeten worden. Naast de moeite met deze twee vragen, is de ervaring positief met de overige interviewvragen. Er was over het algemeen weinig moeite.

Eigen indrukken & ervaringen

Doordat het merendeel van de vragen wel aansloot bij de geïnterviewden, kwamen er veelal passende en enthousiaste antwoorden. De professionals waren betrokken en enthousiast over de uitgevoerde projecten, dit was mooi om te zien. Het zou wel zo kunnen zijn dat door het overheersende positieve gevoel er minder kritisch gekeken wordt naar de verbeterpunten van een project. Daarnaast is de ervaring dat sommige vragen overeenkwamen met eerder gestelde vragen, hierdoor was er soms herhaling in de antwoorden. Na het afnemen van de interviews werd duidelijk dat de uitgevoerde projecten zijn uitgevoerd bij de doelgroep ouderen. Voorafgaand aan dit onderzoek was dit nog niet duidelijk. Hierdoor zullen de uitkomsten van dit onderzoek alleen gaan over de doelgroep ouderen en kan er geen uitspraak gedaan worden over vrijwilligerswerk door basisschoolkinderen voor andere doelgroepen.

2.3 Methodische verantwoording *contextmapping*

Er is gekozen voor de methode *contextmapping* om inzicht te krijgen in de ervaringen van basisschoolkinderen omtrent het participeren binnen een project van Stichting Present. *Contextmapping* is een containerbegrip voor methodes die gebruikt worden om de belevingswereld van gebruikers in kaart te brengen. Gebruikers zijn experts op het gebied van hun eigen ervaring. Met generatieve methodes en reflectie kunnen ontwerpers en onderzoekers inzicht krijgen in de belevingswereld van de gebruiker. *Contextmapping* kent twee uitgangspunten: 'de diepte in' en 'gefaseerde aanpak'. Het contextmappen kent een aantal duidelijk van elkaar te onderscheiden fasen die alle gezamenlijk leiden tot inzichten in de gebruiker op het niveau van onbewuste en latente kennis en behoeften: wat mensen weten, voelen en dromen (Prins, 2011).

Deze onderzoeksmethode wordt gebruikt om te achterhalen wat basisschoolkinderen weten, voelen en dromen omtrent het participeren binnen een project van Stichting Present. Het richt zich op wat mensen weten, voelen en dromen. De gebruikte techniek zijn generatieve sessies en de kennis betreft het onbewuste latente. Deze informatie van basisschoolkinderen is relevant voor dit onderzoek, als ondersteuning van de interviews met de professionals.

Contextmapping werkt als volgt: de onderzoeker verdiept zich in het onderwerp, omdat kennis van absoluut belang is voor het verdere *contextmapping*-proces. Vervolgens worden er deelnemers geselecteerd en er worden opdrachten gecreëerd. Deze opdrachten zijn bedoeld om de deelnemers van tevoren te laten reflecteren op hun eigen ervaringen. In de *contextmapping* sessie worden de deelnemers gevraagd één of meerdere maakopdrachten (zoals bijvoorbeeld collages maken) uit te voeren waarin ze hun ervaringen uiten. Hierbij leidt niet alleen het tastbare resultaat van de maakopdrachten tot waardevolle inzichten, maar juist ook datgene dat tijdens en na het maken wordt gezegd. Vervolgens worden de resultaten (collages, werkboekjes, foto's, transcripten van wat er gezegd is) geanalyseerd en gecommuniceerd naar de ontwerpers.

Kenmerkend voor *contextmapping* is dat de maaksessies leiden tot rijke informatie en inzicht in de belevingswereld van de doelgroep. De resultaten zorgen dat de ontwerper empathie, betrokkenheid en inspiratie voelt met betrekking tot de gebruiker. Dat is *contextmapping* in een notendop (Prins, 2011).

Om de klas voor te bereiden de *contextmapping*, zal aan de docent gevraagd worden om met de klas herinneringen naar boven te halen over dit project. Dit kan door het bekijken van de foto's van het project.

De *contextmapping* zal ongeveer anderhalf uur in beslag nemen. De klas wordt opgedeeld in vier groepen en 1 iemand van de groep mag een opdracht komen halen. De gecreëerde opdrachten worden in overleg met de docent ingezet. Deze opdrachten zijn: het schrijven van een rap, gedicht of een verhaal, het maken van een tekening of een collage. De groepjes gaan aan het werk en na een half uur zal gevraagd worden om het resultaat te presenteren aan de klas. Als afsluiting zullen de kinderen gevraagd worden om een tip en een top te geven ten aanzien van het project waarin zij geparticipeerd hebben van Stichting Present.

Bij iedere groep zal een onderzoeker aanwezig zijn. De uitingen van de kinderen tijdens het de sessies worden genoteerd. Daarnaast zal iedere opdracht opgenomen worden op video. Deze informatie samen met de creatieve werkjes zullen meegenomen worden bij het analyseren van de ervaringen van kinderen omtrent het project van Stichting Present.

Populatie

De *contextmapping* heeft betrekking op de volgende populatie namelijk, de complete basisschoolklassen. Deze klassen komen van scholen uit de plaatsen Deventer, Ede/Wageningen, Steenwijkerland en Walcheren. *Contextmapping* wordt gedaan in een complete klas. Vandaar dat de populatie bestaat uit complete klassen en niet een aantal basisschoolkinderen. Er zijn elf klassen die hebben meegewerkt met projecten van Stichting Present. De populatie bestaat concreet gezien uit elf klassen. In de steekproef verantwoording zal worden uitgelegd in welke klas de *contextmapping* toegepast zal worden.

Steekproef en manier van steeproeftrekking

Er wordt een klas geselecteerd om de *contextmapping* uit te voeren. Er wordt één klas geselecteerd, omdat er sprake is van tijdgebrek. Dit staat verder uitgelegd in *beperkingen voor contextmapping*. In het boek Verhoeven staat de uitleg van een selecte steekproef beschreven: “Het is niet altijd mogelijk of nodig om aselecte steekproeven te trekken. Dit geldt met name bij kwalitatief onderzoek. Soms worden interviews met deskundigen of betrokkenen bij een onderwerp georganiseerd. Zo’n groep is altijd select. Het doel is dan ook niet om conclusies te generaliseren naar de populatie, maar om bijvoorbeeld de resultaten binnen een organisatie te gebruiken” (Verhoeven, 2011). Dit sluit aan bij dit onderzoek. Er wordt gekozen voor een selecte steekproef omdat er zo voorwaarden kunnen worden gesteld waaraan de klas moet voldoen. Voorwaarden zullen voornamelijk plaats van de school en leeftijd van de basisschoolkinderen in een klas zijn. Plaats vanwege de reistijd en leeftijd omdat het waardevol is als er zoveel mogelijk interactie plaatsvindt. Er zit een verschil zit tussen vierjarigen en twaalfjarigen in interactie. Het is dus beter om te kiezen voor een klas waarin voldoende interactie kan plaatsvinden met de kinderen. De Present coördinator neemt contact op met de basisschool en vraagt of daar de *contextmapping* uitgevoerd kan worden.

Respons

De verwachting is dat de respons hoog zal zijn, omdat er gebruik gemaakt wordt van één basisschoolklas die op de hoogte is van de komst van de onderzoeksgroep. Hierdoor is de klas op de hoogte van de activiteit die uitgevoerd wordt en kunnen ze meedoen. De verwachting is om deze reden een respons van honderd procent.

Beperkingen voor contextmapping

Contextmapping noemt een ideale situatie waarin observeren en *sensitizing* vooraf ingezet wordt om de context goed te leren kennen. Het observeren houdt in dat er een (korte) observatie van de context en eventueel oriënterende gesprekken met potentiële gebruikers plaatsvinden. Bij *sensitizing* worden de gebruikers er actief bij betrokken. Zij worden vooraf getriggert om alvast na te denken over het onderwerp door een aantal dagen korte opdrachten te doen, vaak in de vorm van een boekje.

Onderdeel één wordt door de docent gedaan. De docent frist voordat de *contextmapping* sessie plaatsvindt het geheugen van de kinderen op door de komst van de onderzoeksgroep aan te kondigen en de reden van de komst te vertellen. Sommige projecten zijn een jaar eerder uitgevoerd, waardoor het goed is om de ervaringen met de projecten naar boven te halen voordat er met de *contextmapping* begonnen wordt. Verwachting is dat de kinderen zo al na gaan denken over het gedane project en herinneringen naar boven komen, waar in de *contextmapping* sessie op verder geborduurd wordt. Er is gekozen voor deze manier van *sensitizing* omdat dit tijd en onnodig werk scheelt. Hierin zit dus geen beperking.

In het observeren wordt wel een beperking gesignaleerd. De context van het project kan niet geobserveerd worden omdat de projecten al gedaan zijn. Mogelijkheden om deze beperking in te krimpen zijn zoveel mogelijk informatie over de voorbereiding, uitvoering en nabespreking te vergaren. Er wordt gedacht aan foto’s, voorbereidingsformulieren en evaluatieformulieren.

Mathieu Gielen (TU Delft) noemt dat bij de uitvoering van de *contextmapping* sessie in kleine groepen kinderen gewerkt dient te worden (maximaal drie kinderen per volwassene). De onderzoeksgroep bestaat uit vier personen en de klas waarbij de onderzoeksmethode wordt ingezet bestaat uit plusminus dertig kinderen. Het is dus niet haalbaar om drie kinderen per volwassene in te delen. De klas wordt daarom verdeeld onder de vier onderzoekers. De docent(e) zal in de klas fungeren als ordebewaker. Ook kan de docente praktische hulp bieden waar nodig.

Daarnaast dient rekening gehouden te worden met de volgende vaardigheden: abstract denkvermogen, taal, vermogen tot uiten van gevoelens, machtsverhouding kinderen ten opzichte van volwassenen en competitief gedrag. Bij de uitwerking van de *contextmapping* sessie wordt

secur rekening gehouden met de voorgenoemde punten. Dit begint al bij het bedenken van de verschillende opdrachten. Elke opdracht moet nauw passen bij de leeftijd en vaardigheden van de basisschoolkinderen. Zo zal er bij kinderen die de taal minder goed beheersen gewerkt gaan worden met tekeningen. Om de machtsverhouding van volwassenen ten opzichte van de kinderen te verkleinen, zullen de onderzoekers zich in de klas voorstellen en tussen de kinderen plaatsnemen tijdens de *contextmapping* sessie. Om competitief gedrag van kinderen te beperken wordt de groep door een docent in groepjes ingedeeld. Er wordt gevraagd of de docent van tevoren de groepjes zo in wil delen dat deze goed verdeeld zijn met dominante en minder dominante kinderen. De docent kent de kinderen dus kan de kinderen zo goed mogelijk indelen.

2.4 Methodische verantwoording na uitvoering *contextmapping* en groepsgesprek

Verkrijgen toestemming voor afnames

Voor het verkrijgen van toestemming voor uitvoering van de *contextmapping* bij een groep kinderen die vrijwilligerswerk hebben gedaan in samenwerking met Stichting Present, is allereerst de basisschool De Rank in Deventer gevraagd. Hiervoor werd toestemming verkregen. In overleg met de docente zou de *contextmapping* uitgevoerd kunnen worden met zo'n tien kinderen. Echter door tijdsgebrek voor de uitwerking en voorbereiding van de *contextmapping*, is ervoor gekozen om de *contextmapping* niet op deze school uit te voeren. Er is gekozen om een school te benaderen waar ook interviews afgenomen werden. Er is vergeten om deze docent hiervan op de hoogte te stellen, waardoor de school wel voorbereiding had getroffen voor de *contextmapping*. Toen de interviews in Deventer met de Present coördinator, de hulpverlener en de docente plaatsvonden, is in overleg met de docente afgesproken om de geplande tijd met de basisschoolkinderen toch te gebruiken. Dit was voor de onderzoekers onverwachts en hierdoor is er een groepsgesprek gehouden. De vragen uit dit groepsgesprek zijn te vergelijken met de vragen uit het interview.

Daarna is basisschool 'Kindcentrum het Kompas' in Steenwijk via de mail benaderd voor de uitvoering van de *contextmapping*. De docent gaf toestemming. Tijdens het interview met de docent zijn concrete afspraken gemaakt over de uitvoering, tijdstip, tijdsduur, de locatie en de deelnemers van de *contextmapping*. Het definitieve draaiboek van de *contextmapping* zou opgestuurd worden naar de docent, zodat deze de tijdsduur en de werkwijze kon delen met de andere docenten. Ook was afgesproken dat de docent een overzicht zou ontvangen van de benodigdheden, zodat alles van tevoren klaargezet kon worden. Deze mail is ongemerkt naar de verkeerde persoon gestuurd waardoor de docent deze nooit heeft ontvangen. Bij de uitvoering van de *contextmapping* was er daarom vanuit meerdere docenten verwarring over de tijdsduur en stonden de benodigdheden niet klaar. Dit is opgelost door in samenwerking met de conciërge de benodigdheden klaar te zetten en de kinderen uit de klassen te halen in overleg met de docenten.

Keuze voor respondenten & wijze van benaderen van respondenten

De kinderen uit Deventer die mee deden aan de het groepsgesprek, waren de kinderen die eigenlijk mee zouden doen aan de *contextmapping*. Het project met Stichting Present was uitgevoerd door groep zeven, die nu groep acht is. Er werden ongeveer acht kinderen gekozen door de docent om mee te werken aan het groepsgesprek.

De keuze voor de respondenten van de *contextmapping* is ook gemaakt door de docenten. Het project in Steenwijk is gedaan met de hele school. Uit elke klas waren er kinderen die een taak hadden bij de uitvoering. In overleg met de docent zouden uit die groep kinderen die meegedaan hadden aan het project, kinderen worden geselecteerd die mee zouden doen aan de *contextmapping*. De docent zou de verschillende docenten inlichten en regelen dat er kinderen aanwezig waren. Uiteindelijk waren er zestien kinderen uit de groepen drie tot en met acht.

Gevolgte werkwijze bij afname

Voor het groeps gesprek was er geen voorbereiding. Er is daarom expliciet naar ervaringen en opbrengsten gevraagd. Hierbij werden de vragen uit de interviews in het achterhoofd gehouden. De twee onderzoekers wisselden elkaar af met vragen stellen.

Voor de werkwijze van *contextmapping* werd een draaiboek gemaakt waarin op tijd aangegeven stond wat er gedaan moest worden. Dit ging met name om de praktische uitvoering en vraagstelling. Zoals in het draaiboek aangegeven was er één onderzoeker die het overzicht hield en de algemene uitleg gaf, daarnaast waren er drie onderzoekers ingedeeld bij de eerste drie opdrachten. Opdracht vier werd gezamenlijk uitgevoerd. De onderzoekers probeerden met hun taalgebruik aan te sluiten bij de kinderen. De aandacht van de onderzoekers was gericht op individuele aandacht van het kind. Hiermee wordt bedoeld dat elk kind ondersteund werd waar nodig om de juiste uitkomsten te achterhalen. In het draaiboek stond beschreven dat er aan het begin *sensitizing* werd ingezet in de vorm van een filmpje. Dit filmpje zou te vinden zijn op YouTube, maar bleek onvindbaar. Daardoor is dit niet ingezet bij de *sensitizing*. Er zijn in plaats daarvan vragen gesteld aan de kinderen om de ervaringen op te halen.

Gebleken moeite bij respondenten met bepaalde vragen, onderwerpen

Bij het groeps gesprek hadden de kinderen geen moeite met de vragen of onderwerpen. Dit had te maken met de open vragen die er werden gesteld.

De *contextmapping* had genoeg reikwijdte om de ervaringen en opbrengsten te achterhalen. De wijze waarop deze uitkomsten verworven werden is niet altijd succesvol gebleken. Er waren vier opdrachten, waarvan in drie moeiten werden gesignaleerd.

Binnen opdracht één moest er een verhaal worden geschreven over de ervaringen met het project. Sommige kinderen hadden moeite met het bedenken en opschrijven van de ervaringen met het project. Bijna alle kinderen schreven hoofdzakelijk over hun rol binnen het project. Naar de ervaringen moest daarom door de onderzoeker nogmaals en expliciet worden gevraagd.

Bij opdracht twee werden opbrengsten achterhaald door middel van briefjes met daarop voorbeelden van waarden, burgerschapsvorming en talenten. De voorbeelden waren in basisschooltaal genoteerd. Vanuit de kinderen uit de onderbouw kwamen meerdere vragen over de betekenis van de woorden. Jongere kinderen hadden dus moeite met het begrijpen wat er mee werd bedoeld. Door de hoeveelheid van de briefjes hadden sommige kinderen niet alles gelezen. Ook hadden de kinderen moeite om de link te maken tussen de woorden op de briefjes en het project. Zo plakten meerdere kinderen briefjes op waarvan ze zeiden dat ze dat in het algemeen goed konden en dus niet wat ze expliciet geleerd hadden van het project.

Bij opdracht vier werd er zowel naar de ervaringen als opbrengsten gevraagd. Hier moest een collage van gemaakt worden en deze werd ook kort gepresenteerd. De meeste kinderen vonden het moeilijk om goede afbeeldingen te vinden bij wat ze wilden zeggen. De kinderen hadden ook moeite met het onderbouwen van datgene wat ze hadden opgeplakt. De kinderen vertelden wat ze hadden opgeplakt en waarom, maar de onderbouwing ontbrak van de meeste kinderen. Met deze opdracht werd een samenvattend doel beoogd, maar dit doel werd niet helemaal bereikt. De aandacht van de kinderen verslapte. Dit kan deels aan de tijdsduur liggen, maar ook aan de herhaling van de onderwerpen.

Validiteit

De uitkomsten van de *contextmapping* zijn niet extern valide omdat de *contextmapping* bij één van de vier scholen is uitgevoerd en er dus geen informatie is verkregen van de gehele populatie. De

ervaring is ook dat er met een te klein deel van de kinderen is gesproken om de uitkomsten valide te kunnen noemen.

Eigen indrukken & ervaringen

De indruk van het groepsgesprek is positief. Het was allereerst zoeken op welke manier deze vorm gegeven zou worden. Daardoor was het soms zoeken naar de vraagstelling. Sommige kinderen waren veel aan het woord en andere kinderen hadden daardoor minder de mogelijkheid om te praten. Hierop werd ingespeeld door per kind te vragen naar hun ervaringen.

De ervaring met de *contextmapping* is over het algemeen positief. De ervaringen en opbrengsten kwamen naar boven. De opdrachten sloten beter aan bij de bovenbouw dan bij de onderbouw, omdat er meer begeleiding nodig was bij de jongere kinderen. Ook de tijdsduur van de *contextmapping* was te lang. De concentratie van de kinderen verminderde, dit was met name bij opdracht vier zichtbaar. De vraag is of de laatste opdracht nodig was geweest. De ervaring met de groepjes was dat de samenstelling anders had gekund. In één groepje zaten drie kinderen die veel aandacht vroegen. Deze groepen had in samenwerking met de docent anders ingedeeld kunnen worden. Tijdens het labelen van de uitkomsten van de *contextmapping* en het groepsgesprek werd er gesignaleerd dat er nauwelijks naar de ervaring met de voorbereiding van het project is gevraagd. Deze uitkomst is dan ook nihil en niet representatief voor dit onderzoek.

2.5 Meetinstrumenten en kwaliteit

Hieronder wordt ingegaan op de betrouwbaarheid en de validiteit van beide onderzoeksmethodes.

Betrouwbaarheid

Om de betrouwbaarheid en de kwaliteit van het onderzoek zo hoog mogelijk te houden, wordt gebruik gemaakt van twee onderzoeksmethoden om de centrale vraagstelling te beantwoorden. Daarnaast worden er een aantal punten meegenomen ten aanzien van de verwerking en beoordeling van het onderzoek:

- De interviews worden opgenomen met een *voicerecorder*. Deze opnames worden gebruikt bij de uitwerking van de gegevens. Wanneer een professional bezwaar heeft tegen het gebruik van de *voicerecorder*, zal deze opname niet plaatsvinden. Dan zal er een schriftelijk verslag van het gesprek worden gemaakt die achteraf ter aanvulling/correctie wordt voorgelegd aan de professional.
- De interviews worden met minimaal twee personen afgenomen. Een persoon stelt de interviewvragen en de andere persoon typt alvast de antwoorden uit. Deze laatste persoon zal, indien nodig, aanvullingen geven.

De betrouwbaarheid zal vergroot worden omdat professionals betrokken worden bij het proces en het uiteindelijke product van dit onderzoek.

Controle en begeleiding

Controle wordt gedaan door begeleiders en beoordelaars

Contact met opdrachtgevers: Stichting Present Nederland

Contact met Present coördinatoren: Stichting Present Deventer, Stichting Present Steenwijkerland, Stichting Present Walcheren, Stichting Present Ede/Wageningen.

Het analyseproces wordt zo nodig meerdere malen doorlopen om fouten te voorkomen. Er wordt regelmatig een update gegeven aan de opdrachtgever van dit onderzoek. Wanneer er een onderdeel van het onderzoek afgerond is, wordt dit gemaild naar de opdrachtgever. Zij bewaakt de inhoud van het onderzoek, zodat dat het onderzoek voldoet aan de eisen van de opdrachtgever. Er zal feedback

gevraagd worden aan de opdrachtgever van dit onderzoek om het onderzoek betrouwbaar te houden en het onderzoek aan te laten sluiten bij de wensen van de opdrachtgever. De uitkomsten van de interviewverslagen worden voorzien van *labels*. Dit verbetert het categoriseren en analyseren en verkleint de kans op systematische fouten.

Interne validiteit

Om de interne validiteit te waarborgen is er gekozen voor de huidige onderzoeksmethoden. Er wordt onderzoek gedaan naar de opbrengsten en ervaringen en daarom worden er interviews afgenomen waarin de geïnterviewden hun ervaringen en opbrengsten met de onderzoeksgroep kunnen delen. De interviews worden verdeeld in drie groepen. Namelijk in de docenten, de Present coördinatoren en de hulpverleners. Aan alle drie de onderzoeksgroepen worden dezelfde type vragen gesteld. Bovendien zijn de vragen afgestemd op de doelgroep. Wanneer een hulpverlener niet bij het project aanwezig is geweest zal hij minder kunnen zeggen over de opbrengsten voor kinderen. Wel zal de hulpverlener meer kunnen zeggen over de opbrengsten voor de hulpontvanger.

De interviews zullen gekaderd worden door naar specifieke onderwerpen te vragen. De opbrengsten, ervaringen, waarden en talenten zijn gekaderd in de begripsafbakening. Hierin wordt weergegeven wat er wordt bedoeld met deze begrippen. Bij de *contextmapping* wordt de interne validiteit gewaarborgd door de uitgevoerde creatieve opdrachten te kaderen in waarden, talenten en burgerschapsvorming. Hierbij wordt vanuit het oogpunt van de kinderen naar opbrengsten en ervaringen gekeken. De begripsafbakening zorgt er voor dat uitkomsten van de *contextmapping* niet op een andere manier geïnterpreteerd kunnen worden. De te meten verschijnselen zullen overeenkomen met de resultaten omdat er onderzoek gedaan wordt naar opbrengsten en ervaringen. En dat sluit aan bij de verwachte resultaten, omdat dit onderzoek gericht is op de opbrengsten en ervaringen.

Externe validiteit

Kwalitatief onderzoek heeft een aantal kenmerken die betrekking hebben op het vergroten van de externe geldigheid. Kwalitatief heeft betrekking op de praktijksituatie en de omgeving. Het is daarom van belang om de situatie waarin de interviews afgenomen worden en *contextmapping* uitgevoerd wordt zo alledaags mogelijk te laten, intact te houden. Hierdoor zal de omgeving minder invloed hebben op de uitkomsten van de interviews. Bovendien kunnen de uitkomsten toegepast worden op vergelijkbare andere situaties waardoor er kan worden gegeneraliseerd.

De uitkomsten van de interviews zullen in theorie te generaliseren zijn over de doelgroep basisschoolkinderen. Deze kinderen maken namelijk in het algemeen dezelfde ontwikkeling door. Deze uitkomsten worden gegeven door volwassenen die betrokken zijn geweest bij het project. Door middel van de *contextmapping* zijn de opbrengsten en ervaringen rechtstreeks bij de kinderen opgevraagd. De resultaten van de basisschool waar de *contextmapping* is gedaan, zijn niet representatief voor alle basisscholen. Wel is door middel van deze methode meer inzicht verkregen in de belevingen van de kinderen over het uitgevoerde project. Er kan worden gesteld dat de uitkomsten overeen zullen komen met uitkomsten van eventuele andere basisscholen. Dit is echter een verwachting, gebaseerd op de theorie van Van Der Ploeg.

Begripsvaliditeit

Om ervoor te zorgen dat er gemeten wordt wat er gemeten moet worden, is het van belang om de begrippen af te bakenen en een theoretische inleiding te schrijven. Dit wordt verstaan onder begripsvaliditeit. De begripsafbakening en theoretische inleiding zijn eerder al opgenomen in dit onderzoeksverslag. Door deze begripsafbakening en de operationalisatie te gebruiken tijdens de interviews, wordt de kans op verschil in interpretatie verkleind.

3. Resultaten

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek weergegeven. Eerst wordt een kort overzicht gegeven over de projecten die zijn geëvalueerd in de vier plaatsen. In paragraaf 3.2 worden de resultaten naar aanleiding van deelvraag 1 weergegeven. In paragraaf 3.3 worden de resultaten naar aanleiding van deelvraag 2 weergegeven.

Overzicht van uitgevoerde projecten

Project basisschool in Deventer

Inhoud van het project: Spelletjes doen met de ouderen, koffie rondbrengen, krant lezen met ouderen.

Vrijwilligers: Groep 7 van een protestants christelijke basisschool, bestaande uit een klas van rond de 25 kinderen.

Doelgroep/locatie: Ouderen van verzorgingstehuis *Humanitas*.

Project basisschool in Steenwijk

Inhoud van het project: Een kerstvoorstelling op school voor de ouderen. De kinderen deden toneelstukjes of zongen of speelden op een instrument voor de ouderen. De oudere kinderen verzorgden de catering voor de ouderen.

Door wie is het project gedaan: Kinderen uit alle klassen van een christelijke basisschool. Uit elke klas van de basisschool deden een aantal kinderen mee aan de kerstvoorstelling. De kinderen uit groep zeven/acht hadden een grotere rol, aangezien zij ook de catering deden.

Doelgroep/Locatie: Ouderen van verpleeg- en verzorgingshuis *Zonnekamp*. De voorstelling was in de school.

Project basisschool in Wageningen

Inhoud van het project: De kinderen hebben op school koekjes gebakken en zakjes versierd waar de koekjes in werden gestopt. De kinderen werden in drie groepen opgedeeld. Een groep nam deel aan de ouderen gymnastiek, de andere groepen zaten in de gezamenlijke huiskamers te kletsen met de ouderen. Aan het eind van het project zijn de koekjes uitgedeeld.

Door wie is het project gedaan: Groep drie, bestaande uit een klas van 31 kinderen van een openbare basisschool.

Doelgroep/locatie: *Rumah Kitah*, Indisch/Moluks verpleeghuis voor ouderen, op verschillende afdelingen.

Project basisschool in Walcheren

Inhoud van het project: Er zijn in totaal acht projecten gedaan bij twee verschillende verpleeghuizen. De activiteiten waren: tekeningen maken en uitdelen, muziek instrumenten maken en een muziek uurtje houden, oud Hollandse liedjes zingen, mee doen aan ritmische gymnastiek van de ouderen, kunstjes doen, interviews houden met de ouderen, helpen met de catering.

Door wie is het project gedaan: 156 kinderen uit alle klassen van een gereformeerde basisschool.

Doelgroep/Locatie: Ouderen van woon- en zorgcentrum Hof Klarenbeek van organisatie 'Zorgstroom' te Middelburg en ouderen van verpleeghuis Willibrord van de organisatie 'Werkt Voor Ouderen' te Middelburg.

3.2 Resultaten naar aanleiding van deelvraag 1

In deze paragraaf zullen de resultaten omtrent de ervaringen van de verschillende betrokken partijen aan u voorgelegd worden. Per betrokken partij zal omschreven worden wat er uit de interviews naar voren is gekomen, oftewel wat volgens al de partijen belangrijke ervaringen waren. De ervaringen

waarnaar gevraagd is, zijn: de ervaringen met het project, de voorbereidingen, nabespreking/evaluatie, werkwijze/methode, samenwerking en eigen rol binnen het project.

Ervaringen volgens Present coördinatoren

De Present coördinatoren hebben de voorbereiding van de projecten verschillend ervaren. Een Present coördinator vond de voorbereiding goed. Doordat een kind van de basisschool een spreekbeurt over Stichting Present heeft gehouden wisten de kinderen wat Present inhoudt. Daardoor waren de kinderen al gemotiveerd om een project te doen. De helft van de coördinatoren heeft de voorbereiding als minder prettig ervaren. Het contact met de betrokken professionals was volgens hun niet optimaal. Een Present coördinator had graag vlak voor de uitvoering van het project wat meer contact met de hulpverlener gewild. Een andere Present coördinator had meer contact met de docent gewild. Tegelijkertijd noemde een Present coördinator dat dit overleg met docenten dat het vanwege tijdsdruk voor docenten lastig kan zijn. Dit wordt verwoord in het volgende citaat.

“Maar dan loop je meteen weer tegen het probleem aan dat scholen echt ongelooflijk druk zijn en ik eigenlijk nu al in zie dat dat eigenlijk niet eens gaat lukken. Maar misschien wel een andere ouder of contact ouder uit de klas of zo.”

De ervaringen omtrent het project zelf waren allemaal erg positief. Dit had volgens alle betrokken Present coördinatoren te maken met de koppeling tussen de doelgroepen, kinderen en ouderen. De combinatie kinderen en ouderen is volgens de Present coördinatoren een uitstekend idee. Deze twee generaties met elkaar in contact brengen is van meerwaarde.

“Tot nog toe heel positief. Ze maken vooral met ouderen heel erg makkelijk de connectie, omdat ze toch een beetje het ‘opa en oma gevoel’ over en weer hebben, zie je toch dat er wat ontstaat. Tuurlijk moeten ze eerst allebei een drempel over, maar ik vind het een zeer positieve ervaring.”

Alle projecten zijn gedaan met de doelgroep ouderen. Een Present coördinator gaf aan dat het project indruk heeft gemaakt op de kinderen:

“De kinderen zijn allemaal geraakt ook door gewoon überhaupt door in zo’n verzorgingstehuis te gaan kijken. Ze waren onder de indruk. En het heeft een blijvends iets, indruk gemaakt. Kinderen hebben het er nog steeds over. Als ze er langs fietsen, dan zeggen ze nog steeds tegen hun papa of mama; ‘kijk hier waren wij toen’. En dat vind ik heel erg mooi. Dat het project zo’n succes is geweest dat het iets na laat zeg maar.”

De ervaringen rondom de nabespreking en/of evaluatie waren positief, de Present coördinatoren gaven aan het fijn te vinden om te bespreken wat de opbrengsten van het project waren en om het enthousiasme te zien na het project. De helft van de Present coördinatoren heeft nog geen evaluatie gedaan. Ze zien ze er het belang van in, maar vanwege verschillende redenen is het er nog niet van gekomen.

Over de methode/ werkwijze waren de ervaringen over het algemeen prima. Met de methode/werkwijze wordt de organisatie rondom het project bedoeld. Wel zijn alle Present coördinatoren zich er van bewust dat het maatwerk kan zijn om een passend project te vinden bij een basisschoolklas. Daarnaast was het voor sommige Present coördinatoren zoeken waar de balans lag wat betreft de taken die ze uitvoerden en de verantwoordelijkheid die ze op zich namen. Bij de projecten waarbij de Present coördinatoren dubbel betrokken waren omdat hun kind in de des betreffende basisschool klas zat, was de taak en de verantwoordelijkheid groter dan dat wenselijk is voor een Present coördinator. Het kost de Present coördinatoren meer tijd en werk dan ze normaal gesproken in een project kunnen steken.

Een Present coördinator geeft aan dat wanneer het project vanuit de school aangemeld wordt, er ook een leeraspect aan gekoppeld moet worden.

“Present moet het geheel organiseren en coördineren, maar eigenlijk het echte leer aspect moet toch op school blijven liggen. En daarin zou in de methodiek iets kunnen worden opgenomen voor de leerkrachten en daar hebben we nu geen aandacht aan besteed.”

Een andere coördinator geeft aan dat er ook goed gekeken moet worden naar de leeftijdscategorie. Dit omdat niet alle kinderen bekwaam zijn om bepaalde taken uit te voeren. Het is daarom van belang dat er een nauwe samenwerking tussen docent en Present coördinator is, omdat de docent meer weet over wat een klas van een bepaalde leeftijd aan kan. Of het project aansloot bij de interesses van de kinderen waren de Present coördinatoren het unaniem eens: ja! Over de ervaring van de begeleiding van kinderen waren de Present coördinatoren ook positief. De kinderen waren goed voorbereid en op het moment zelf werden ze door docenten en/of ouders goed begeleid.

Over het contact met de hulpverleners zijn de meningen verdeeld. Met sommige was het positief. Een Present coördinator vond het mooi om de betrokkenheid tussen de verschillende professionals te zien. Terwijl er bij een ander coördinator wat onenigheid was omtrent de regels en veiligheid van de instelling. Het is belangrijk dat er korte lijntjes zijn en dat er vlak voor de uitvoering nog even gecommuniceerd wordt over het draaiboek. Ook wordt er door de Present coördinatoren veel waarde gehecht aan *face-to-face* contact.

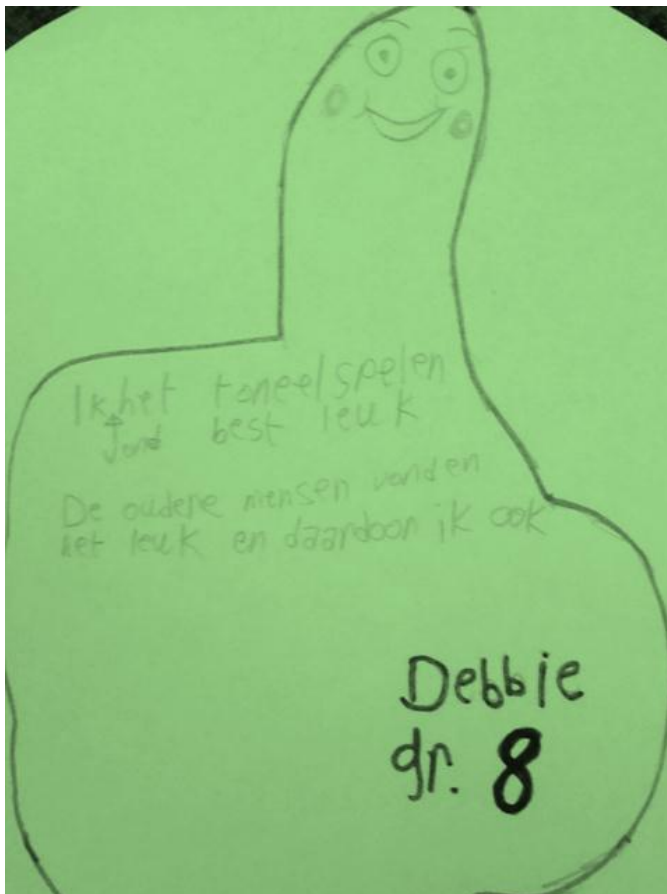
Ervaringen volgens docenten

Uit de antwoorden van de docenten blijkt dat er positieve ervaringen zijn met de voorbereidingen van de projecten, uitvoering ervan, de nabespreking/evaluatie en de gebruikte methode/werkwijze. Een docent noemt dat het leuk is wanneer er verbinding wordt gelegd met de maatschappij, doordat een school in contact komt met ouderen. Een andere docent vond vooral de dynamiek tussen ouderen en kinderen leuk om te zien. Hoewel de kinderen in het begin van het project het spannend vonden en moesten wennen, was uiteindelijk ieder kind in contact met een oudere.

“In het begin hebben ze wel zoiets van: wel spannend en waar heb je het over met die mensen? Wat moeten we dan doen, mag je zomaar iets vragen? Er zaten ook wel mensen in een rolstoel of die hadden iets met hun arm. Ja, dat maakt dan toch wel indruk. Maar uiteindelijk als je er van tevoren over hebt, dan wordt die drempel vervaagd op een gegeven moment. Dan doen ze het gewoon. Dat is denk ik ook wel weer het leuke aan kinderen. Die zeggen ook gewoon.. sommige dan, van: ‘Wat ziet u er gek uit!’ Er was ook één vrouw die had een hele grote bult in haar nek, dan kijken ze eerste keer en een ander vraagt gewoon: ‘Wat heeft u? Wat heeft u dan?’ Weetje wel. En uiteindelijk is dat voor die mensen denk ik heel leuk, dat kinderen gewoon er zo uit gooien, eerlijk zijn en oprecht.”

Een docent benoemt dat kinderen gevraagd hebben of het project nog een keer plaats zal vinden. Ze vroegen ook of ze zelf op bezoek mochten gaan bij de ouderen, daarom denkt deze docent dat de kinderen positief zijn over het project. Een docent vond het prettig dat een vader of moeder betrokken was bij het project, de docent hoefde hierdoor niet alles alleen te regelen. Deze ouder was tevens een Present coördinator. Een docent verteld dat ze weinig tijd hebben om bijvoorbeeld informatieavonden bij te wonen en ze het hierom prettig zou vinden wanneer een ouder deze bijeenkomsten bijwoont en hiervan een terugkoppeling geeft aan de docent.

Een andere docent noemt dat het verstandig is om het project af te stemmen op de dynamiek in de klas evenals op de groepsgrootte. Daarnaast is het de docent haar ervaring dat wanneer kinderen een activiteit ondernemen met een oudere, het contact tussen de oudere en de kinderen soepeler verloopt dan als er geen activiteit is. Ook is haar ervaring dat het inzetten van een activiteit de eventuele spanning bij kinderen vermindert. Uit de evaluatie kwam naar voren dat het prettig is als er meer mensen betrokken zijn, zodat er nog meer ondersteuning geboden kan worden bij het organiseren van een dergelijk project.

Een docent noemt dat het belangrijk is om een project voor en na te bespreken met de kinderen, omdat kinderen soms primair kunnen reageren. Wanneer deze besprekingen plaatsvinden, zijn kinderen voorbereid op het project en zullen de primaire reacties mogelijk verminderen bij kinderen.

De meeste docenten gaven aan dat het project aan sloot op de interesses van de kinderen. Volgens een docent was het juist leerzaam voor de kinderen dat niet alles naar de hand van de kinderen werd gezet omdat de kinderen hierdoor leren dat je soms iets moet doen wat tegen je eigen zin is als je een ander helpt. Een andere docent zei dat de kinderen gemotiveerder waren om tijdens de kerstviering op de treden voor mensen die niet waren betrokken bij de school.

Alle docenten waren positief over hun ervaringen met de samenwerking met de hulpverlener en de Present coördinator. Er werd aangegeven dat de samenwerking soepel verliep, dat er snel mail contact was

en dat professionals meedachten bij het organiseren van een project. Daarnaast werd er benoemd dat één Present coördinator veel voorwerk heeft verricht door op een basisschool voorlichting te geven over Stichting Present.

Een docent benoemt het belang van vrijwilligerswerk voor hulpontvangers. Het is belangrijk om ouderen te blijven betrekken bij de samenleving, omdat ze anders gaan verpieteren en afgestompt raken.

Ervaringen volgens hulpverleners

De drie geïnterviewde hulpverleners zijn enthousiast en positief over de voorbereiding, het project zelf, de nabespreking/evaluatie en de methode/werkwijze. Hieronder worden over alle onderdelen de ervaringen genoemd.

De hulpverleners vonden het in de voorbereiding van het project fijn dat er persoonlijk contact was en dat er voor een project een present coördinator of docent bij de zorginstelling kwam om het project voor te bespreken. Bij een van de zorginstellingen kon het project bijna niet door gaan. De kinderen hadden koekjes gebakken en wilden die langs brengen. De hygiënewet van de zorginstelling stond het niet toe dat er voedingsmiddelen van buiten de instelling kwamen. Na overleg kon het project toch wel doorgaan.

Alle hulpverleners waren positief over de combinatie kinderen en ouderen, deze groepen sloten goed op elkaar aan. Ze vonden dat de kinderen zich netjes en respectvol gedroegen en dat de kinderen zorgzaam, open en lief waren tegenover de ouderen. Bij een van de projecten gingen de ouderen naar de school toe. De hulpverlener vond het een geslaagd project maar gaf wel aan dat het voor de zorginstelling qua organisatie handiger is als de kinderen naar de zorginstelling komen. De nabespreking van het project deden de hulpverleners met de Present coördinator of met collega's. Alle hulpverleners vonden het project voor herhaling vatbaar en waren tevreden over de methode en werkwijze. Eén van de hulpverleners zei:

"Ik lijk wel heel positief, maar ik kan eigenlijk niets bedenken van dat ging niet goed of dat kan beter. De voorbereidingen gingen goed en de uitvoering en de evaluatie ook."

De begeleiding van de kinderen vonden de hulpverleners ook goed. Er was voldoende begeleiding, De leerkracht begeleidde de kinderen en bij twee projecten waren er ook ouders aanwezig. De kinderen werden opgesplitst in kleine groepen, dit werkte goed en als er iets was konden de kinderen terecht bij één van de begeleiders. Eén hulpverlener gaf aan dat een paar kinderen niet goed wisten wat ze moesten doen en daardoor wat verloren rond liepen. De hulpverlener heeft dit opgepakt, maar zou hier de volgende keer in de voorbereiding al rekening mee willen houden.

Over het contact met de docent waren meer dan helft van hulpverleners tevreden. De andere hulpverlener heeft minder contact gehad met de docent.

"Ja, ik heb heel weinig, of weinig, ik heb niet zo veel contact met de docent van school gehad. En dat komt denk ik ook omdat nu Present Coördinator ook een moeder van een kind van school was. Ik heb natuurlijk wel de docent gesproken, ook op het moment zelf. Maar in de voorbereiding niet veel. En ik denk zeker dat dat een meerwaarde is als dat wel zo is. Omdat je, nou zij kan ook wat meer vertellen over de leerlingen en dan kunnen wij ook een beetje een inschatting maken van ja, wat krijgen we, binnen."

De hulpverleners waren positief over het contact en de samenwerking met de Present coördinator. Er werden duidelijke afspraken gemaakt. Als er iets was, konden ze bellen en mailen. Bij twee projecten was de Present coördinator, de moeder van een van de kinderen die mee deed aan het project. Hierdoor was de Present coördinator meer betrokken bij het project dan bij andere projecten.

Ervaringen volgens hulpverleners voor hulpontvangers

De ervaringen die de hulpverleners bij de hulpontvangers zagen waren positief. De ouderen vonden het leuk en ze vonden het project voor herhaling vatbaar. Door het project hadden de ouderen andere gespreksonderwerpen. Bij het project op de basisschool in Steenwijk vonden de ouderen het leuk om weer eens op een basisschool te zijn.

Stukje uit het interview met een hulpverlener die vertelt over de reactie van de ouderen:

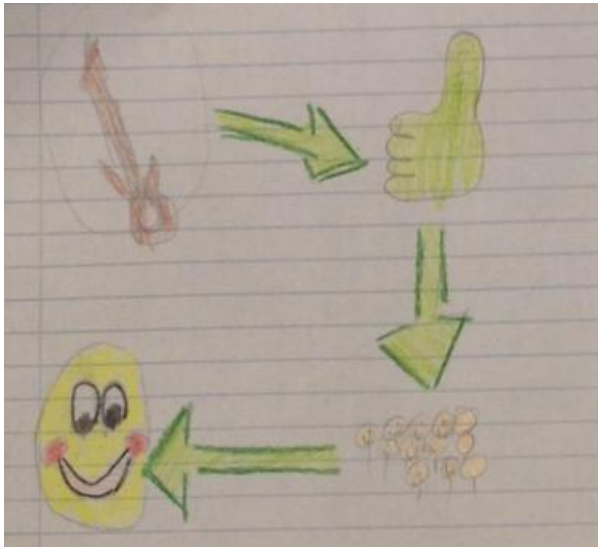
"Dan zeggen ze: 'Komen die kinderen ook nog een keer?' En dan 's middags hoor je dan: 'Ooh ben je vanmorgen ook geweest? Oh nee was je er niet? Er waren allemaal kinderen, och het was zo leuk.' Weet je wel zo. Dus het roept wel iets op. Maar ook die verwijten naar elkaar zo van: 'Waarom was er nou niet.'. Dus het heeft ook weer een positieve impuls omdat mensen andere gespreksonderwerpen aanboren."

Ervaringen volgens basisschoolkinderen

Kinderen verwoordden hun positieve ervaringen als volgt: bij de verhalen opdracht noemt de meerderheid van de kinderen dat het leuk, grappig, gezellig en mooi was. Een aantal daarvan noemt dat ze het leuk vonden om juist de ouderen enthousiast te zien, ze te zien te genieten en iets voor ze te doen. Een aantal kinderen beschrijft dit met hun ervaring met één mevrouw die een hoed afpakte, ging zwaaien met haar handen, ging dirigeren en op de maat mee ging tikken.

Ook bij de opdracht 'collages presenteren' noemt de meerderheid van de kinderen dat het leuk was. Sommigen noemen het zelfs super leuk, één meisje vond het een groot succes. Ook worden hier grappig, lollig en interessant genoemd als ervaringen met het project.

Bij de top en flop opdracht heeft elk kind wel iets dat hij/zij leuk vindt. Alle kinderen noemen de sfeer als belangrijk punt. De sfeer wordt volgens de kinderen bepaald door gezelligheid, dat er gelachen wordt, vrolijke mensen en vreugde. Uit het groepsgesprek bleek ook dat de basisschoolkinderen het leuk en gezellig vonden. Hier vonden ze vooral de blij en vrolijke reacties van de hulpontvangers leuk.

Sommige kinderen noemen de verhalen die de hulpontvangers vertellen over vroeger leuk en gezellig. Ook vinden ze het leuk om te kijken hoe oudere mensen leven. Wat ze deden en wat ze te eten kregen. Het contact met ouderen vonden ze grappig

De meerderheid van de kinderen noemen als ervaring met de werkwijze dat ze het toneelstuk leuk vonden. Daarnaast wordt gitaar spelen, zingen, liedjes, het gedicht voorlezen, de catering regelen, de zingende kleuters en in de microfoon praten als leuk betiteld. Bij het groepsgesprek wordt er door bijna alle kinderen genoemd dat de ochtend snel voorbij ging.

Als negatieve ervaringen met het project noemt een derde van de kinderen dat ze de deelname aan het project spannend vonden. Verder noemen een paar kinderen dat ze zich verveelden of dat het vermoeiend was. Verder geeft een aantal kinderen aan dat het met de praktische uitvoering van hun taak niet helemaal goed ging. Eén kind noemt dat een ouder man/vrouw hem of haar niet begreep. Bij het groepsgesprek noemen sommige kinderen het leeftijdsverschil als reden dat het gesprek niet altijd lekker loopt. Eén kind vond het lang duren omdat sommigen ouderen niet met haar gingen praten.

Negatieve ervaringen met de werkwijze hebben de kinderen weinig. Een paar kinderen noemen iets wat ze bij zichzelf niet zo goed vonden gaan. Een kind noemt dat een liedje zingen niet leuk was en een ander kind noemt dat het stilzitten en wachten niet leuk was. Bij het groepsgesprek noemen de kinderen dat er eerst niet duidelijk was wie het initiatief moest nemen tot contact, de hulpontvangers of zichzelf.

3.3 Resultaten naar aanleiding van deelvraag 2

In deze paragraaf zullen de resultaten omtrent de opbrengsten voor basisschoolkinderen aan u voorgelegd worden. Dit zal net als in de paragraaf hiervoor ook per populatie gaan. Er zal beschreven worden wat de belangrijkste opbrengsten waren.

Opbrengsten volgens Present coördinatoren

Iedere Present coördinator ziet opbrengsten voor kinderen wanneer zij vrijwilligerswerk uitvoeren. Wat er voornamelijk uitspringt is het besef van jezelf inzetten voor de ander. Wat kan ik betekenen voor de ander. Maar ook zien dat zij anderen blij kunnen maken door zichzelf in te spannen. Maar ook het ontdekken dat vrijwilligerswerk leuk kan zijn. Iets doen voor de ander. Een stuk naastenliefde. Waardevol zijn voor de ander en dat beseffen. Dat is iets wat door alle Present coördinatoren benoemd werd. De kinderen krijgen besef dat ze iets kunnen betekenen voor de ander.

“De reactie was dan: “We zijn maar twee uurtjes geweest maar die mensen waren zo blij”. Dat ze dan even beseften: “dat kan ik hè, terwijl ik in groep zeven zit”. Dat ze beseften dat ze met een hele kleine tijdsinvestering die mensen zo ontzetten blij hadden gemaakt.”

Of het doen van vrijwilligers werk van invloed is op de verdere ontwikkeling is lastig te zeggen voor de Present coördinatoren. Zij geven aan dat het belangrijk is dat er na het project op teruggekomen wordt. De aangeboorde waarden moeten vaker benut worden wil het van invloed zijn op de verdere ontwikkeling.

“Ja, dat vind ik lastiger om te zeggen, omdat je ze tijdens zo’n dag wel naar voren ziet komen maar je weet nooit precies of ze daarna nog verder naar voren komen. Of het lange termijn effect heeft.”

Bovendien geven de Present coördinatoren aan dat er ook een appèl gedaan wordt op de talenten van de kinderen. Dit sluit ook aan bij wat Present wil, namelijk de talenten van de groep vrijwilligers inzetten. Alleen moeten kinderen wel gestimuleerd worden om deze talenten in te zetten. Hoe de kinderen gestimuleerd worden is ontzettend belangrijk, want kinderen zijn enorm kwetsbaar en gevoelig voor feedback. Bovendien is het doen van vrijwilligers werk volgens de Present coördinatoren van invloed op het verder ontwikkelen van talenten. Het is volgens hen van belang om talenten te ontwikkelen, maar tegelijkertijd ook een hele kunst om de talenten aan de taken te koppelen.

“Ja, want zeker via Present probeer je aan te sluiten bij dat wat het talent van een kind is. Dus is er iemand met een muzikaal talent, dan zet je die vrij makkelijk in om even een instrument te bespelen en een liedje te laten doen. Nou, dan benadruk je dat talent.”

Qua burgerschapsvorming is er ook opbrengst. Er wordt namelijk een sterk appèl gedaan op de burgerschapsvorming. Het kind leert iets doen voor de ander. Hij of zij wordt bewuster van het effect van zijn handelen op de ander. Maar hij of zij wordt zich ook bewust van zijn of haar plekje in de samenleving. Het kind stapt uit zijn vertrouwde omgeving. Het doen van vrijwilligerswerk is volgens de Present coördinatoren van invloed op het verder ontwikkelen van burgerschapsvorming. Door dit soort dingen te doen, jezelf in te zetten voor de ander, worden kinderen bewuster van hun omgeving en hun eigen plekje in die omgeving. Ook beoefenen ze door vrijwilligerswerk hun sociale vaardigheden en leren zij zich in te leven in de leefwereld van anderen. Hierdoor ontwikkelen zij een stuk bewustwording van de omgeving en de maatschappij. Doordat deze kinderen een project deden met ouderen werd ook een stuk besef ontwikkeld van ouder worden. Ooit zullen zij ook oud zijn en zullen zij misschien wel afhankelijk worden van vrijwilligers.

“Door dingen samen met anderen te doen wordt die bewustwording van de wereld om zich heen groter. Dat er meer mensen zijn. Ze leren meer mensen kennen. Ze leren mensen in andere omstandigheden kennen, waar zij normaal nooit komen. Ze leren ook dat hun aandeel naar die ander van betekenis is.”

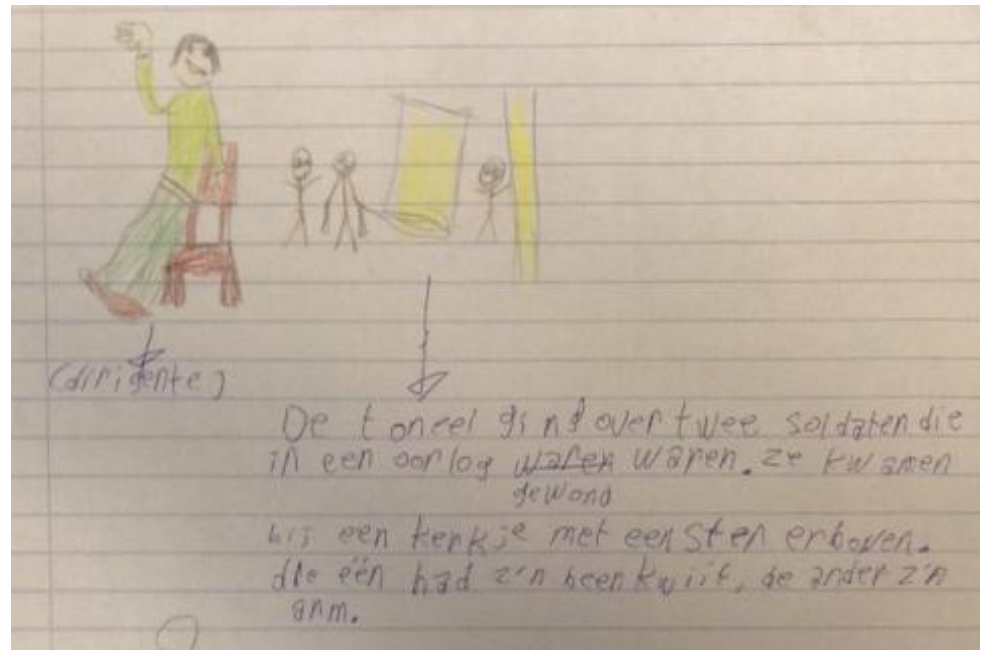
Opbrengsten volgens docenten

Iedere docent geeft aan opbrengsten te zien voor basisschoolkinderen wanneer zij vrijwilligerswerk doen. Er wordt gesproken over waarden, talenten en burgerschapsvorming. Iedere docent noemt dat er door vrijwilligerswerk een appèl gedaan wordt op de waarden van kinderen. Een docent geeft aan dat kinderen leren om vrijwillig voor een ander te doen, zonder er iets voor terug te verwachten. Deze dienstbaarheid wordt door meerdere docenten genoemd als opbrengst van een project. Een docent noemt dat kinderen zich bewust kunnen worden om hun kwaliteiten in te zetten voor de ander, ook al zijn de kinderen nog heel jong. Een andere docent noemt dat de waardenontwikkeling bij kinderen nooit af is en het is daarom van belang is om regelmatig met ze in gesprek te zijn over waarden.

“Maar goed, opeens zie ik een van die beelden van die meisjes die zo leuk gesprekje met een van de bejaarden maakt, en ook inging op wat zij zei. Vraag en antwoord enzovoort. Dan denk ik dat is goed, dat is ontzettend goed. Dat is belangstelling tonen naar de ander toe, dat is respect hebben voor de ander. Dat is ook; wil je luisteren naar anderen, dan moet je geduld oefenen. Al die dingen die je noemt hebben er eigenlijk allemaal wel mee te maken.”

Een docent noemt dat kinderen door een dergelijk project leren om geduldig te zijn, ze leren omzien en ze leren om respect te tonen voor ouderen. Kinderen kunnen hetgeen ze op school leren, tijdens een dergelijk project meteen in de praktijk brengen. Zoals het bijvoorbeeld het beleefd en netjes praten met ouderen, maar ook het rondbrengen van eten en drinken.

Alle docenten benoemen dat vrijwilligerswerk een appèl doet op de talenten van kinderen. Zowel praktische talenten als sociale talenten worden ingezet bij een project. Er werd bijvoorbeeld een appèl gedaan op de creativiteit van kinderen, doordat ze knutselwerkjes maakten die ze mee gaven aan de ouderen. Daarnaast leerden kinderen om de ouderen te bedienen met drinken en hapjes. Meer dan de helft van

de docenten noemt dat de sociale vaardigheden getraind worden bij kinderen. Kinderen werden in de klas aan het denken gezet over sociale vaardigheden, aldus een docent. Er werd klassikaal nagedacht over hoe je een oudere aanspreekt, hoe je een gesprekje begint, hoe je naar de ander kunt luisteren of hoe je het initiatief kan nemen om een oudere te helpen.

Iedere docent noemt dat een dergelijk project een appel doet op burgerschapsvorming. Een docent noemt dat basisscholen de opdracht hebben om aandacht te besteden aan burgerschapsvorming. Een docent vertelt dat door een dergelijk project, de wereld van een kind kan verruimen, doordat ze in aanraking te komen met ouderen. Kinderen kunnen hierdoor inzicht krijgen in het leven van een oudere.

Op de vraag of vrijwilligerswerk van invloed is bij het (verder) ontwikkelen van waarden, talenten en burgerschapsvorming zijn wisselende antwoorden gegeven. Een docent vertelt het lastig te vinden om hierop antwoord te geven, omdat het project niet op regelmatige basis wordt uitgevoerd en daardoor alleen kan gissen naar een antwoord. Een andere docent vraagt zich af of talenten extra ontwikkeld worden of dat talenten meer naar voren komen bij kinderen tijdens een project. Een andere docent vermoedt dat er meer er meer winst te behalen valt voor de burgerschapsvorming van kinderen wanneer een project zowel voor- als nabesproken wordt met de basisschoolklas.

Opbrengsten volgens hulpverleners

Alle hulpverleners denken dat er op een bepaalde manier een beroep is gedaan op de waarden van kinderen. De kinderen leren om respect en geduld te hebben en om hun taalgebruik aan te passen. Ook leren dat ze wat kunnen betekenen voor een ander, ook alleen al gewoon door er te zijn.

De hulpverleners denken dat de kinderen ook wat leren op lange termijn. Ze denken dat de kinderen het project niet snel zullen vergeten. Ze hebben een kijkje genomen in het leven van ouderen en ze weten dat er mensen zijn die hulpbehoevend zijn en die in een verzorgingstehuis wonen. Misschien dat de kinderen daardoor later vrijwilligerswerk willen gaan doen.

Er is volgens de hulpverleners ook een appèl gedaan op de talenten van kinderen. De kinderen worden door het vrijwilligerswerk gestimuleerd om contact te maken met oude mensen. Bovendien worden de kinderen uitgedaagd om bijvoorbeeld te bedenken wat ze kunnen doen met of voor de ouderen. Een hulpverlener vertelde dat kinderen soms onverwachts uit de hoek kwamen. Er was bijvoorbeeld een kind dat wat verlegen was maar dat wel heel leuk contact maakte met de oude mensen. Eén hulpverlener denkt dat de kinderen vooral meer zelfvertrouwen krijgen door het doen van een project. De meerderheid van de hulpverleners denkt dat zulke projecten herhaald moeten worden voordat je ontwikkeling kunt zien in de talenten van de kinderen

De hulpverleners denken allemaal dat het doen van een project heeft bijgedragen aan de burgerschapsvorming van de kinderen. De hulpverleners gaven aan dat de kinderen zich verantwoordelijk voelden voor de oudere mensen en voor de taak die ze uitvoerden. Ze zorgden goed voor de oudere mensen. Vooroordelen die de kinderen hadden zijn weggenomen. Sommige kinderen vonden de oude mensen voor het project zielig of eng. Door het project hebben ze ervaren dat oudere mensen nog best veel kunnen en dat het bijvoorbeeld leuk is om een spelletje met ze te spelen. Eén van de hulpverleners zei hierover het volgende:

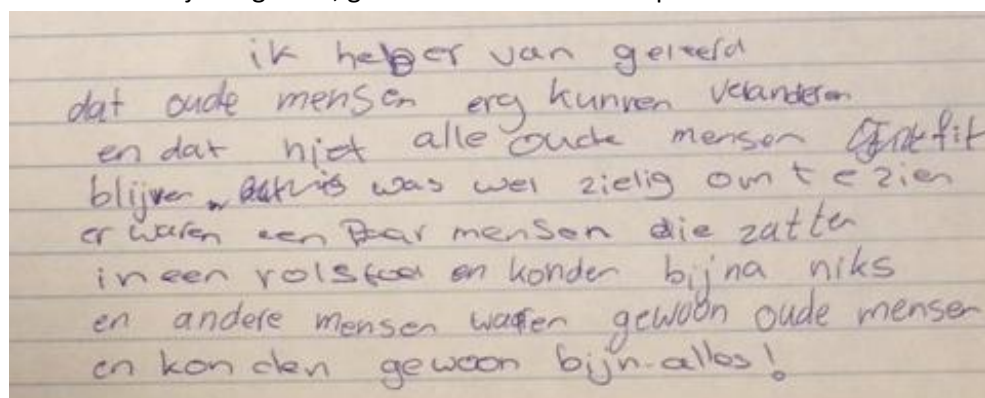
“Ik denk wel dat het een bijdrage is, ja. Die kinderen vonden oudere mensen zielig, want ze zaten in een rolstoel of konden niet lopen. Als je dan achteraf kijkt, dan zeggen ze: “Oh, die mevrouw kon toch wel praten of die mevrouw kon toch wel dit of dat”. Dus dan had je wel het idee van goh, ze hebben wel een ander beeld gekregen van de oudere mensen.”

De kinderen hebben zich kunnen inleven en ze hebben inzicht gekregen in de leefwereld van de ouderen. Ze hebben gezien wat voor mensen in de zorginstelling wonen en ze hebben mensen uit een andere generatie leren kennen. Hierdoor is volgens een hulpverlener ook de blik van de kinderen op zichzelf veranderd. De hulpverleners hebben gezien dat kinderen hebben samengewerkt met de andere kinderen en met de ouderen. Ze moesten rekening houden met de ouderen en met de andere kinderen. De hulpverleners gaven ook aan dat de kinderen door het project konden zien dat het leuk is om vrijwilligers werk te doen. Dat het niet iets heel groots hoeft te zijn, maar dat je ook al wat kunt betekenen door er gewoon te zijn. Een hulpverlener dacht dat de kinderen door het project later misschien ook wel vrijwilligerswerk willen gaan doen.

Opbrengsten volgens basisschoolkinderen

Een paar kinderen noemen bij de presentatie van de collage dat ze niets hebben geleerd. Bijna alle kinderen noemen, bij het onderdeel van de *contextmapping*. Bij de talentenopdracht van de *contextmapping*, noemen kinderen dat ze hebben geleerd om zich aan de regels te houden. De meerderheid van de kinderen noemen rekening houden met ander, respect hebben voor anderen,

netjes zijn naar anderen(en daarbij oudere mensen aanspreken met u), aardig zijn voor anderen, de taak die je mag doen, goed doen en mensen helpen als waarden die ze ontwikkeld hebben. Verder

noemen minder dan een derde van de kinderen de volgende waarden die ze ontwikkeld hebben: praten met oudere mensen, vragen stellen of praten met mensen die je niet kent, zelfbeheersing, nieuwe mensen leren kennen, mensen

helpen en interesse hebben voor andere mensen. Dit zijn volgens de kinderen enkele talenten waar een appèl op is gedaan.

Tijdens het groepsgesprek geven kinderen aan dat op de volgende waarden een appel is gedaan: netheid, bescheidenheid en beleefdheid naar oudere mensen toe. Aanspreken met u wordt expliciet genoemd. Ook word genoemd dat ze vrijwillig iets voor een ander doen als een goede daad zien.

Ook noemen de kinderen dat ze hun talenten hebben ontwikkeld. Het kunnen acteren, bedienen en knutselen zijn projectgebonden. Hiervan noemen de meeste kinderen dat ze dit geleerd hebben. Het goed kunnen luisteren (een derde van de kinderen) en met oudere of andere mensen praten (een derde van de kinderen) zijn opbrengsten die te maken hebben met de andere doelgroep. Verder noemt ook een derde van de kinderen lef hebben als opbrengst.

Talent	Aantal
Lef hebben	IIII
Doorzettingsvermogen	III
Goed mensen kunnen bedienen	IIII
Goed met mensen kunnen praten	IIII
Met een dienblad kunnen rondlopen	IIII
Goed kunnen acteren	IIIIII
Creativiteit	IIII
Nauwkeurig kunnen werken	II
Leiding geven	I
Initiatief nemen	I
Keuzes maken	II
Andere mensen naar jou laten kijken omdat je leuk bent	IIII

Bij het groepsgesprek noemt een meisje dat haar luisterhouding verbeterd is. In de tabel hiernaast is een labelschema te zien van de opdracht over de talenten.

Bij de *contextmapping* vertellen de kinderen dat er een appel is gedaan op de ontwikkeling van hun burgerschapsvorming. Dit verwoorden zij niet letterlijk zo, maar in hun eigen taal. Zo heeft de meerderheid van de kinderen zijn of haar vooroordelen herzien. Een voorbeeld hiervan is dat meerdere kinderen het papiertje *oude mensen zijn niet eng* opplakten. Verder noemt een derde van de kinderen het kunnen samenwerken als opbrengst. Het kunnen aanpassen aan en inleven in de leefwereld van de ander is een derde opbrengst die vanuit de kinderen aangegeven wordt. Bij het groepsgesprek valt het op dat de kinderen het bij burgerschapsvorming telkens over de ander hebben. Inleven in de ander, je kunnen verplaatsen in de ander, interesse hebben in de ander en het oké vinden van de ander dat die anders is, zijn veelal de opbrengsten. De kinderen noemen bijvoorbeeld:

"Nou, je hoeft niet perse verlegen te zijn, want sommigen zijn namelijk zelf ook best wel verlegen. En die blijven dan zo zitten en die zeggen dan niet zoveel. En als je dan gewoon wat vraagt dan gaan ze gelijk verder beginnen met vertellen en zo. Ze zijn heel blij met bezoek ook."

Ook het gevende karakter is als opbrengst te noemen. Daarvan twee voorbeelden:

“Dat ze heel lang alleen kunnen zijn en zo en dan komen er opeens hele jonge kinderen aan. En dat vinden ze gezellig”.

“Misschien vinden de mensen het ook wel leuk dat ze hun verhaal aan iemand kunnen vertellen. En dat dan ook de andere, kleinere, jongere mensen ook wel luisteren. En geïnteresseerd raken.”

4. Conclusies, aanbevelingen & discussies

4.1 Inleiding

Stichting Present signaleert een informatietekort omtrent het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers. Er is behoefte aan informatie over de ervaringen en opbrengsten voor basisschoolkinderen wanneer zij ingezet worden als vrijwilligers. In 2012 heeft Stichting Present onderzoek gedaan naar het inzetten van gezinnen als vrijwilligers. Dit onderzoek concludeert dat kinderen en jongeren die meegedaan hebben met gezinsprojecten, de vrijwilligers van de toekomst zijn (Cornelis et al, 2012). Door deze conclusie is Stichting Present benieuwd geworden naar de ervaringen en opbrengsten van het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers. Met dit onderzoek wordt hierop antwoord gegeven. De centrale vraagstelling van dit onderzoek is:

Wat zijn de ervaringen met en de opbrengsten van het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers volgens de verschillende betrokken partijen in samenwerking met Stichting Present?

Door middel van onderzoeksmethoden is informatie verkregen over de ervaringen met en de opbrengsten van het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers. Deze informatie is verkregen door middel van interviews, *contextmapping* en een groepsgesprek. Aan de hand van de twee deelvragen van dit onderzoek worden in deze paragraaf conclusies getrokken uit de resultaten van de ingezette methoden. Vervolgens worden er twee discussies uitgewerkt naar aanleiding van de dit onderzoek.

4.2 Conclusies

4.2.1 Conclusies naar aanleiding van deelvraag 1

De eerste deelvraag van dit onderzoek is een vraag naar de ervaringen met het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers. Deze vraag is gesteld aan de volgende populaties: Present coördinatoren, hulpverleners, docenten en basisschoolkinderen. Er is ook gevraagd naar de ervaringen volgens hulpverleners voor hulpontvangers.

Ervaring met het project volgens professionals

Uit de resultaten van dit onderzoek blijkt dat alle professionals positieve ervaringen hebben met een project waarin ouderen en kinderen samen kwamen. Er werd genoemd dat het van meerwaarde is om deze twee doelgroepen met elkaar in contact te brengen. Kinderen hebben makkelijk interactie met de ouderen en beide partijen hebben een beetje het 'opa' en 'oma' gevoel. Uit de resultaten blijkt dat zowel de ouderen als de basisschoolkinderen vroegen om een herhaling van een dergelijk project. In het onderzoek 'Gezinnen: Present!' wordt genoemd dat de spontaniteit van de kinderen een positief punt is in vergelijking met volwassen vrijwilligers (Jager-Vreugdenhil et al, 2012, p.32). De spontaniteit die in dat onderzoek genoemd wordt, komt overeen met de resultaten die uit dit onderzoek zijn gekomen over de wisselwerking tussen ouderen en kinderen. De combinatie tussen ouderen en kinderen blijkt een succes te zijn. Tegelijkertijd zegt dit alleen iets over de wisselwerking tussen ouderen en kinderen en is het niet bekend hoe de wisselwerking is met andere doelgroepen. Uit de resultaten blijkt dat bij één project dat de wet- en regelgeving van de zorginstelling een project belemmerde. Geconcludeerd kan worden dat het belangrijk is om het project af te stemmen op de wet- en regelgeving van een zorginstelling.

Ervaringen met het project volgens basisschoolkinderen

Uit de ervaringen van basisschoolkinderen blijkt dat ze voornamelijk positief zijn over het project. De kinderen noemen verschillende redenen voor deze positieve ervaringen. Opvallend is dat kinderen veelal positieve ervaringen benoemen die te maken hebben met het contact met een oudere. Kinderen noemden dat ze het leuk vinden om verhalen van ouderen te horen en dat ze het leuk

vinden om iets voor ouderen te doen. Daarnaast vonden ze de blijde, vrolijke en enthousiaste reacties van de ouderen leuk. Dit zegt iets over de doelgroep voor dergelijke projecten, kinderen vinden het prettig om respons te krijgen van de ouderen. Al deze positieve ervaringen van kinderen hebben dus te maken met een relatie met een oudere, iemand buiten het gezin waaruit het kind komt. Van der Ploeg noemt dat kinderen van zes tot elf jaar relaties buiten het gezin aangaan. Kinderen zijn vanaf hun zesde minder gericht op zichzelf, maar meer op hun omgeving (Ploeg, van der J., 2011). De positieve ervaringen van de kinderen die in dit onderzoek naar voren zijn gekomen sluiten aan bij de theorie van Van der Ploeg.

Uit de resultaten blijkt ook dat kinderen enkele negatieve ervaringen hebben met de werkwijze en het project. Sommige kinderen vonden het project lang duren en vonden het vervelend om lang stil te zitten. *Volunteer Now* benoemt dat kinderen korte spanningsbogen hebben en dat ze houden van taken waarbij snel resultaat wordt gezien van hun handelen. Het advies van *Volunteer Now* is om grotere taken op te delen in kleinere taken (<http://www.volunteernow.co.uk>). Daarom wordt er geconcludeerd dat er binnen dergelijke projecten nog meer op zoek gegaan kan worden naar kleinere taken die de kinderen kunnen uitvoeren, om te voorkomen dat kinderen het project lang vinden duren, te lang moeten stilzitten en niet weten wat ze moeten doen.

Ervaringen met het project voor hulpontvangers volgens hulpverleners

De ervaringen die de hulpverleners bij de hulpontvangers zagen, waren vooral positief. Er werd genoemd dat de ouderen het leuk vonden, dat ouderen het project voor herhaling vatbaar vonden en dat door een dergelijk project andere gespreksonderwerpen kwamen. Dit bevestigt het beeld wat Rabbijn Shmuley schetst over de wisselwerking tussen ouderen en kinderen. Hij benoemt namelijk dat veel senioren dolenthousiast zijn over 'jonge' bezoekers, helemaal als ze zelf geen eigen kleinkinderen hebben. Rabbijn Shmuley noemt dat samen zijn en lol van en met een kind, iemand zijn dag kan maken (Shmuley, 2008). Het enthousiasme waarover Rabbijn Shmuley spreekt komt overeen met de ervaringen die de hulpverleners in dit onderzoek noemen voor hulpontvangers. Daarom kan er geconcludeerd worden dat de ervaringen voor hulpontvangers positief zijn wanneer kinderen in contact komen met de ouderen. Dit betekent dat projecten regelmatig uitgevoerd kunnen worden, zodat er een relatie opgebouwd kan worden tussen ouderen en kinderen.

Ervaringen met de voorbereiding en nabespreking/evaluatie

Uit de resultaten blijkt dat professionals wisselende ervaringen hebben met de voorbereiding en de nabespreking van het project. Er zijn overwegend meer positieve dan negatieve ervaringen met de projecten. Er wordt door een hulpverlener genoemd dat het prettig was dat er persoonlijk contact was en dat de professionals naar de instelling kwamen om het project door te spreken. Wat wel een opvallend resultaat is, is dat de helft van de ondervraagde coördinatoren de voorbereiding en uitvoering van het project als minder prettig ervaren heeft, want er was behoefte aan meer contact binnen de samenwerking. Een docent noemt vervolgens dat het prettig is wanneer meerdere mensen betrokken zijn bij het project, zodat de docent niet alles alleen hoeft te regelen. Daarnaast wordt er door een Present coördinator benoemd dat het leeraspect van een dergelijk project binnen school moet blijven liggen en dat er bij de opzet van een methodiek hier aandacht aan besteed kan worden. Een docent noemt dat wanneer kinderen voorbereid zijn op het project, dit de primaire reacties van kinderen kan verminderen. Uit deze resultaten kan geconcludeerd worden dat er behoefte is aan meer ondersteuning bij de voorbereiding van een project, zowel coördinerend als inhoudelijk voor het vergroten van het leereffect. Daarnaast is het belangrijk om in de methodiek, handreikingen aan te bieden aan docenten omtrent de voor- en nabesprekingen in en met de klas.

Ervaring met de methode/werkwijze volgens professionals

Alle ervaringen van professionals omtrent de organisatie van het project, zijn positief. Met deze organisatie wordt de methode/werkwijze van het project bedoeld. Een docent en een coördinator

benoemden dat het belangrijk is om een project af te stemmen op de groepsgrootte, de dynamiek in de klas en de leeftijdscategorie van een basisschoolklas. Volgens een docent is daarom het overleg tussen de professionals belangrijk, omdat een docent meer kennis heeft over hetgeen een klas van een bepaalde leeftijd aankan. Daarnaast benoemt een docent dat het contact tussen een oudere en een kind soepeler verloopt wanneer er een activiteit ondernomen wordt. Deze activiteit kan tevens eventuele spanning bij de kinderen wegnemen. Dit sluit aan bij de theorie van Rabbijn Shmuley. Hij benoemt dat het belangrijk is om het vrijwilligerswerk makkelijk te houden voor kinderen in de leeftijd van zes tot tien. Kinderen willen graag direct resultaat zien van hun werk. Hij noemt een voorbeeld dat kinderen naar een bejaardentehuis gaan en daar ouderen voorlezen of luisteren naar de verhalen van de ouderen (Shmuley, 2008). Omdat de ervaringen met de methode/werkwijze volgens alle professionals positief zijn en het aansluit bij de theorie van Rabbijn Shmuley, kan worden geconcludeerd dat deze projecten aansluiten bij basisschoolkinderen.

Ervaringen met de begeleiding volgens professionals

De professionals hebben positieve ervaringen met de begeleiding van de kinderen. Er wordt genoemd dat de kinderen goed voorbereid waren op het project en daarnaast werden de kinderen tijdens het project begeleid door docenten of ouders. De begeleiding van kinderen bestond uit volwassen begeleiders. Er waren gemiddeld vier begeleiders per project mee ter ondersteuning. De ouders of onderwijzers spelen volgens Vygotsky een belangrijke rol in de sociaal-culturele ontwikkeling van kinderen, omdat de volwassenen een voorbeeld zijn voor de kinderen als het gaat om het omgaan met medemensen (Kugel, 2003). De begeleiding door volwassenen heeft volgens Vygotsky en dit onderzoek meerwaarde. Geconcludeerd kan worden dat naast de docent de betrokkenheid van ouders onmisbaar is tijdens projecten.

Ervaringen met de samenwerking volgens professionals

Over de samenwerking zijn positieve ervaringen bij de professionals, zo blijkt uit dit onderzoek. Als positief punt werd benoemd dat er duidelijke afspraken gemaakt werden en dat er regelmatig overleg was per mail of telefoon. Tegelijkertijd kwam in de resultaten naar voren dat er behoefte was aan intensievere afstemming over het project. In het theoretisch kader wordt beschreven dat de afstemming tussen de betrokken professionals steeds belangrijker wordt wanneer er ondersteuning aan cliënten geboden wordt door vrijwilligers (Scholten, 2004). Hierdoor wordt gesteld dat duidelijke afstemming binnen de samenwerking essentieel is voor een dergelijk project.

Vanuit de resultaten wordt duidelijk dat enkele Present coördinatoren dubbel betrokken waren bij de projecten. Twee Present coördinatoren waren tevens betrokken als ouder bij het project van hun basisschoolkind. Deze rol heeft twee kanten. Het is positief vanwege de dubbele betrokkenheid en de korte lijntjes. Het kan ook negatieve gevolgen hebben. De dubbele rol vraagt meer tijd en het kan meer verantwoordelijkheid bij de Present coördinatoren leggen.

Rol van coördinatoren

Het onderzoek 'Gezinnen: Present!' benoemt dat coördinatoren een andere positie innamen dan bij het inzetten van andere groepen vrijwilligers. Dit werd veroorzaakt door de aanwezigheid van kinderen (die zelf slechts beperkt verantwoordelijk zijn). Hierdoor komt er meer verantwoordelijkheid bij de coördinatoren te liggen. Daarnaast wordt in een ander onderzoek naar "Gezinnen: Present" geschreven over de verantwoordelijkheid van coördinatoren wanneer zij betrokken zijn bij kinderen: '...is het de vraag of dat feitelijk zo is, of dat de verantwoordelijkheid bij de ouders ligt' (Jager-Vreugdenhil et al, 2012, p. 38). Bij gezinnen ligt de verantwoordelijkheid bij ouders en bij dit onderzoek naar basisschoolkinderen is door coördinatoren aangegeven dat de verantwoordelijkheid voor de kinderen bij de docenten of de betrokken ouders ligt. Er kan worden geconcludeerd worden dat coördinatoren geen andere positie innemen wanneer kinderen betrokken zijn bij een project. Wat wel blijkt uit dit onderzoek is dat het voor een coördinator maatwerk is om

een project aan te laten sluiten bij de kinderen, dit wordt door een coördinator aangegeven. Ook het knelpunt dat beschreven staat in de theoretische inleiding of coördinatoren voldoende vaardig zijn om kinderen te begeleiden komt hiermee te vervallen. De coördinatoren delen de verantwoordelijkheid voor het begeleiden van de kinderen met de docent en betrokken ouders.

Conclusie antwoord op deelvraag 1

Terugkomend op de deelvraag is te zien dat er overwegend meer positieve dan negatieve ervaringen bestaan wanneer kinderen als vrijwilligers participeren binnen een project met ouderen. De professionals, basisschoolkinderen en ouderen hebben positieve ervaringen met een dergelijk project. Ook de combinatie tussen ouderen en basisschoolkinderen blijkt positieve ervaringen op te leveren. Er kan worden geconcludeerd dat een dergelijk project voor alle partijen positieve ervaringen oplevert. Er is zowel bij kinderen als bij ouderen de wens dat er vaker van dit soort projecten/contact is. Dit onderzoek heeft veel inzichten gegeven in projecten die gedaan zijn bij de doelgroep ouderen. Helaas kunnen er geen conclusies getrokken worden voor andere doelgroepen. Het is niet duidelijk of het inzetten van basisschoolkinderen bij andere doelgroepen ook zo succesvol is als bij ouderen.

Vanuit de negatieve ervaringen die genoemd zijn kunnen aandachtspunten gehaald worden voor een volgend project. Zo is het voor docenten wenselijk om meer ondersteuning te krijgen van bijvoorbeeld ouders en kan er nog meer onderzoek gegaan worden naar kleinere taken die de kinderen kunnen uitvoeren. Daarnaast blijkt dat de rol van coördinatoren binnen projecten waarin kinderen participeren niet anders is dan projecten waarbij volwassenen participeerden. De samenwerking binnen dergelijke projecten blijkt een belangrijke factor te zijn bij het organiseren van een project waarbij basisschoolkinderen vrijwilligerswerk doen. Het vereist regelmatig contact en een goede voorbereiding en afstemming tussen de diverse partijen.

4.2.2 Conclusies naar aanleiding van deelvraag 2

De tweede deelvraag van dit onderzoek is een vraag naar de opbrengsten van basisschoolkinderen die vrijwilligerswerk hebben gedaan bij Stichting Present. De vraag wat de opbrengsten voor de kinderen zijn, zijn gesteld aan vier onderzoekseenheden: de basisschoolkinderen zelf, de docenten, de hulpverleners en de Present coördinatoren. In zowel de contextmapping, het groepsgesprek als de interviews zijn naar de opbrengsten gevraagd in drie categorieën, namelijk: waarden, talenten en burgerschapsvorming. Wat deze opbrengsten zijn wordt per categorie behandeld. Allereerst de waarden.

Waarden

Als basisschoolkinderen vrijwilligerswerk doen wordt er een appél gedaan op dienstbaarheid, ook wel naastenliefde genoemd. Kinderen leren om iets vrijwillig voor een ander te doen zonder er iets voor terug te verwachten. Alle vier de onderzoekseenheden merkten dat kinderen zich beseften dat ze waardevol zijn voor de ander en iets kunnen betekenen voor de ander. In de theoretische inleiding werd de theorie van Kohlberg benoemd. Hij maakt onderscheid in verschillende morele ontwikkelingsstadia bij kinderen in verschillende leeftijden (Tieleman, 2007). Daaruit werd geconcludeerd dat kinderen van de basisschool zich willen inzetten als vrijwilligers mits het hun iets oplevert. Door het besef van dienstbaarheid, is de kern van vrijwilligerswerk geraakt. Vrijwilligerswerk is namelijk geven zonder beloning. Uit dit onderzoek blijkt dat basisschoolkinderen vrijwilligerswerk willen doen, zonder dat dit hen direct iets oplevert. Dit is een tegenstelling met de theorie van Kohlberg. Er worden daarnaast wel degelijk aspecten genoemd wat vrijwilligerswerk oplevert voor de kinderen: er wordt door meerdere respondenten genoemd dat vrijwilligerswerk vreugde en gezelligheid brengt. De Present coördinatoren noemen dat kinderen ontdekken dat vrijwilligerswerk leuk kan zijn.

In de theoretische inleiding werd ook genoemd dat (sociale) verantwoordelijkheid leerzaam is. Jo

Hermanns, hoogleraar pedagogiek van de Universiteit van Amsterdam, benadrukt dit met de volgende woorden: “Kinderen kunnen hun ouders best wat emotionele steun, troost en geruststelling bieden, dat verstevigt de relatie. Bovendien leert een kind zo wat belangrijke waarden zijn in de omgang met andere mensen. Het leert zich verantwoordelijk te voelen voor zijn naasten.” Uit het onderzoek blijkt dat de kinderen waarden ontwikkelen door het doen van vrijwilligerswerk. De waarden die kinderen in dit onderzoek noemen zijn: netheid, bescheidenheid, beleefdheid, respect en geduld of het rekening houden met de ander, aardig zijn voor anderen, je taak goed uitvoeren, mensen helpen, praten met oudere mensen, vragen stellen, praten met mensen die je niet kent, zelfbeheersing, nieuwe mensen leren kennen en interesse hebben voor andere mensen. Wanneer kinderen ervaren dat het plezierig is om iets voor een ander te doen, zullen deze kinderen mogelijk eerder geneigd zijn om iets voor anderen te doen, bijvoorbeeld mensen met een hulpbehoefte. In de huidige samenleving zijn diverse trends te zien, dit is eerder benoemd in de theoretische inleiding. Wanneer kinderen leren om te zien naar hun naaste kan dit invloed hebben op de trend intensivering. In plaats van gericht te zijn op eigen behoeftes, leren ze om te zien naar anderen in hun omgeving.

Talenten

Uit de resultaten blijkt dat vrijwilligerswerk een appèl doet op de talenten van de basisschoolkinderen. Zowel praktische talenten als de sociale talenten van kinderen werden ingezet bij het vrijwilligerswerk. Er wordt genoemd dat een kind met een muzikaal talent ingezet kan worden om ouderen te voorzien van een muzikaal moment. Tegelijkertijd worden de kinderen door het vrijwilligerswerk gestimuleerd om contact te maken met oudere mensen. Een derde van de basisschoolkinderen noemt dat ze hebben geleerd om goed te luisteren. Bovendien worden de kinderen uitgedaagd om bijvoorbeeld te bedenken wat ze kunnen doen met of voor de ouderen. Dus er wordt een appèl gedaan op de talenten van kinderen. Een docent noemt dat kinderen zich bewust kunnen worden om hun kwaliteiten in te zetten voor de ander, ook al zijn ze nog jong. Een coördinator noemt dat Present het doel heeft om de talenten te koppelen aan de behoeften die er zijn. De focus op de talenten die Stichting Present heeft, komt overeen met de visie van *Compassionate Kids*. Zij focussen zich onder andere op de interesses en mogelijkheden van de kinderen (<http://www.compassionatekids.com>). De meerderheid van de hulpverleners noemt dat dergelijke projecten herhaald moeten worden voordat het resultaat van de talentontwikkeling door middel van vrijwilligerswerk zichtbaar wordt. En er echt sprake kan zijn van verdere ontwikkeling en ontdekken van talenten. Uit de resultaten blijkt dat de al aanwezige talenten werden ingezet.

Burgerschapsvorming

De voorbeelden die in de theoretische inleiding genoemd worden rondom het sociaal handelen volgens J. van der Ploeg (2011), zoals het oog hebben voor de ander, overleggen met de ander, samenwerken, ander aanvoelen en dergelijke. Deze sociale handelingen komen veelal terug in de opbrengsten die de verschillende professionals en de kinderen noemen. Coördinatoren noemen dat het kind leert iets te doen voor de ander. Het kind wordt zich bewust van het effect van zijn handelen op de ander. Tegelijkertijd wordt ook bewust van zijn of haar plekje in de samenleving. Het kind stapte uit zijn vertrouwde omgeving. Het inleven in de ander en zijn of haar leefwereld en bewustwording van deze leefwereld, komt ook bij de andere onderzoekseenheden terug. Hulpverleners noemen dit zich verantwoordelijk weten voor ouderen en de taak die ze uitvoerden. De kinderen hebben gezien wat voor mensen in de zorginstelling wonen en ze hebben mensen uit een andere generatie leren kennen. Docenten noemen dat de kinderen hierdoor inzicht krijgen in het leven van een oudere. Uit de resultaten van de *contextmapping* blijkt dat de kinderen zich kunnen aanpassen aan en inleven in de leefwereld van de ander. In het groeps gesprek kwam dit ook naar voren; het oké vinden van de ander dat die anders is. Als basisschoolkinderen beseffen dat de ander oké is en niet vreemd of raar, kunnen ze zich mogelijk eerder in gaan zetten als vrijwilliger.

Het herzien van vooroordelen wordt door zowel de hulpverleners als de kinderen genoemd als opbrengst. Vooroordelen die de kinderen hadden, zijn weggenomen. Door het project heeft de meerderheid van de kinderen ervaren dat oudere mensen nog best veel kunnen en dat het leuk is om bijvoorbeeld een spelletje met ze te spelen. De hulpverleners gaven ook aan dat de kinderen door het project konden zien dat het leuk is om vrijwilligers werk te doen. Dat het niet iets heel groots hoeft te zijn, maar dat je ook al wat kunt betekenen door er gewoon te zijn.

In de theoretische inleiding wordt de trend informalisering genoemd. Kenmerkend van deze trend is dat informele hiërarchieën verdwijnen. Met andere woorden, kinderen worden steeds mondiger en tonen minder respect naar anderen. Door kinderen in te zetten als vrijwilligers, kan hen een stuk 'gezonder' respect bijgebracht worden. Uit de resultaten van dit onderzoek benoemen meer dan de helft van de docenten dat de sociale vaardigheden getraind worden bij de kinderen bij dergelijke projecten. Er werd klassikaal nagedacht over hoe je een oudere aanspreekt, hoe je een gesprekje begint, hoe je naar de ander kunt luisteren of hoe je het initiatief kan nemen om een oudere te helpen. Deze ontwikkeling kan ervoor zorgen dat kinderen respect krijgen voor ouderen en leren hoe ze met respect kunnen omgaan met anderen.

Het vrijwilligerswerk dat de kinderen hebben gedaan heeft waarschijnlijk opbrengst voor de langere termijn, aldus de verschillende onderzoekseenheden. Volgens de Present coördinatoren worden kinderen zich bewuster van hun omgeving en hun eigen plekje in die omgeving, door zichzelf in te zetten voor de ander. Ook beoefenen ze door vrijwilligerswerk hun sociale vaardigheden en leren zij zich in te leven in de leefwereld van anderen. Hierdoor ontwikkelen zij bewustwording van de omgeving en de maatschappij. Doordat deze kinderen een project deden met ouderen kregen kinderen inzicht in het proces van ouder worden. Een docent vermoedt dat er meer winst te behalen valt voor de burgerschapsvorming van kinderen wanneer een project zowel voor- als nabesproken wordt met de basisschoolklas. Een hulpverlener dacht dat de kinderen door het project in de toekomst misschien ook wel vrijwilligerswerk willen gaan doen.

Conclusie antwoord op deelvraag 2

Terugkomend op de deelvraag is te zien dat er een grote opbrengst is wanneer kinderen als vrijwilligers participeren binnen een project met ouderen. Zowel de professionals, basisschoolkinderen en ouderen noemen opbrengsten in de talentontwikkeling, waardenontwikkeling en ontwikkeling in burgerschapsvorming. Onder talenten wordt vooral als grote opbrengst genoemd, dat kinderen zich bewust kunnen worden om hun kwaliteiten in te zetten voor de ander, ook al zijn ze nog jong. Bij de waardenontwikkeling is het appél dat gedaan wordt op de dienstbaarheid de grootste opbrengst. En bij de burgerschapsvorming wordt als grootste opbrengsten het inleven in de ander en zijn of haar leefwereld en bewustwording van deze leefwereld en vooroordelen herzien genoemd.

4.3 Aanbevelingen

Dit onderzoek kan gebruikt worden om te voorzien in het informatietekort dat Stichting Present heeft rondom de ervaringen en opbrengsten wanneer basisschoolkinderen vrijwilligerswerk doen. Vanuit de interviews en de conclusies worden de aanbevelingen hieronder weergegeven. De aanbevelingen die weergegeven worden, gaan over de projecten, de voor- en nabesprekingen/evaluaties, de gebruikte methode/werkwijze, de begeleiding van de kinderen, de samenwerking tussen professionals en de opbrengsten voor de basisschoolkinderen.

1. De projecten

Uit dit onderzoek is gebleken dat de combinatie ouderen en kinderen positieve ervaringen en opbrengsten opleveren. Projecten waarbij basisschoolkinderen in aanraking komen met ouderen zijn dus aan te raden.

Ook blijkt uit dit onderzoek dat de wet/regelgeving van een zorginstelling belemmerend kan zijn in de uitwerking van een project. Een voorbeeld hiervan was dat de gebakken koekjes niet binnen een zorginstelling uitgedeeld mochten worden in verband met de hygiëne. Uiteindelijk is hiervoor een uitzondering gemaakt en kon dit project doorgaan. Het is dus verstandig om rekening te houden met de wet- en regelgeving bij het vormgeven en organiseren van een project, door voorafgaand aan een project te overleggen over dergelijke regelgeving. Daarnaast werd benoemd dat het voor zorginstanties qua organisatie handiger is wanneer kinderen naar de zorginstelling komen.

De projecten die binnen dit onderzoek onderzocht zijn, betreffen projecten met de doelgroep ouderen. Hierdoor kunnen op basis van dit onderzoek geen uitspraken gedaan worden over de ervaringen en opbrengsten voor kinderen wanneer andere doelgroepen bij projecten betrokken zijn. De onderzoeksgroep vermoedt dat er positieve ervaringen en opbrengsten voor kinderen zijn wanneer kinderen zich inzetten voor andere doelgroepen. Zoals het bezoeken van kinderen die op een kinderafdeling in het ziekenhuis verblijven. Omdat dergelijke projecten vermoedelijk nog niet eerder gedaan zijn en er weinig over bekend is, is het aan te raden om pilots te draaien met andere doelgroepen. Wanneer hierover een informatietekort ontstaat, wordt er aanbevolen om een onderzoek te doen naar de ervaringen en opbrengsten voor basisschoolkinderen wanneer ze iets doen voor andere doelgroepen.

2. Hoe kan er meer uit het vrijwilligerswerk gehaald worden?

Een aanbeveling die de opbrengsten en de ervaringen met het project kan verbeteren is het inzetten van een lesprogramma rondom het project. Bijvoorbeeld een uitgebreide voorbereiding op het project door met de kinderen te praten over naastenliefde of over hulpbehoevende mensen in de samenleving, een verdieping op de doelgroep. Tijdens het project zijn de kinderen zich bewuster van wat ze aan het doen zijn en hoe ze zich kunnen gedragen bij de doelgroep. Na het project kan er een nabespreking worden gehouden, waarin de kinderen hun ervaringen delen. Dit kan door middel van een gesprek of door middel van een creatieve activiteit. Hierdoor wordt de leerwinst groter, omdat de kinderen stil staan bij wat ze hebben gedaan en wat dit heeft opgeleverd of betekend. Wanneer Stichting Present in samenwerking met de expertise van basisscholen een methode ontwikkelt waarin voorbereiding en evaluatie aan bod komen, wordt het volgens de onderzoeksgroep voor basisscholen aantrekkelijker om een projecten met Stichting Present uit te voeren. De verantwoordelijkheid van het leeraspect rondom het project blijft op die manier bij de basisscholen liggen, maar Stichting Present kan wel een vorm zijn waardoor basisscholen invulling kunnen geven aan het verplichte aandachtsgebied burgerschapsvorming.

Uit de conclusies blijkt dat wanneer basisschoolkinderen vrijwilligerswerk doen, het een appèl doet op de waarden- talentontwikkeling en burgerschapsvorming. Wanneer kinderen vaker in contact komen met hulpbehoevende mensen, is de opbrengsten voor kinderen groter. De vooroordelen van kinderen over oudere mensen of hulpbehoevendenden worden kleiner en de beide groepen krijgen meer respect en waardering voor elkaar. Een respondent gaf aan dat je door herhaling van het project het niet zomaar een projectje is maar het voor beide groepen iets blijvends oplevert. Meerdere professionals gaven aan dat herhaling van een dergelijk project wenselijk is om de opbrengsten van het project te vergroten voor de kinderen. Er wordt aanbevolen om dergelijke projecten structureel uit te voeren.

3. De term vrijwilligerswerk

De vraag is of vrijwilligerswerk de juiste term is voor dit project. Dat komt door de combinatie van de twee woorden 'vrijwilliger' en 'werk'. In de theoretische inleiding is geschreven dat het vrijwilligerswerk niet als vrijwillig kan worden beschouwd, wanneer kinderen vanuit school mee moeten doen aan een project. Uit dit onderzoek is er naar voren gekomen dat alle kinderen positief waren over deelname aan een project. Uit dit onderzoek blijkt dat kinderen zich niet verplicht voelen om vrijwilligerswerk te doen binnen degelijke projecten. Om te voorkomen dat de naam vrijwilligerswerk vragen oproepen, zoals: is het wel vrijwillig? En mogen kinderen werken?, wordt aanbevolen om een geschikte naam voor het vrijwilligerswerk te zoeken.

4. Activiteiten

Uit de resultaten blijkt dat kinderen zich minder gespannen voelen wanneer er een activiteit ondernomen wordt met ouders. Tegelijkertijd bevordert een activiteit het contact tussen ouders en kinderen. Het wordt aanbevolen om activiteiten te organiseren waarbij ouders en kinderen met elkaar in contact komen.

Daarnaast blijkt dat enkele kinderen geen specifieke taak hadden en daardoor wat verloren rond liepen. Het was het voor een aantal kinderen niet duidelijk wie het initiatief moest nemen in contact met een oudere. Deze onduidelijkheid kan spanning opwekken bij kinderen. Wanneer kinderen een duidelijke taak krijgen, zal het contact tussen ouders en kinderen bevordert worden, weten kinderen wat ze kunnen doen en zal de spanning bij kinderen afnemen. Het wordt ook aanbevolen om grotere taken op te delen in kleine taken, zodat kinderen zich minder snel vervelen en overzicht houden.

5. Begeleiding van kinderen

Tijdens de projecten is de begeleiding van de kinderen als positief ervaren. Tegelijkertijd noemden enkele docenten en Present coördinatoren het prettig te vinden wanneer er bij de voorbereiding ouders helpen om de taak van de professionals te verlichten. Bij drie van de vier projecten zijn ouders betrokken geweest. Deze ouders begeleiden de kinderen tijdens het project. Het betrekken van ouders wordt daarom aanbevolen.

6. Samenwerking tussen professionals

De meeste professionals gaven aan persoonlijk contact en de korte lijntjes met de andere professionals erg te waarderen. Sommige professionals hadden meer contact gewild. Wanneer er onderling tussen de professionals contact is over het project, kan het project beter aansluiten bij de ouders en kinderen. Het project wordt hierdoor afgestemd op de dynamiek van de klas, de groepsgrootte en de leeftijdscategorie van de kinderen. De aanbeveling is dus: zorg ervoor dat er korte lijntjes zijn met de verschillende professionals en dat het duidelijk is waar welke professional behoefte aan heeft.

4.4 Discussies

Discussie 1:

De eerste discussie wordt gevoerd aan de hand van de volgende stelling:

<i>'Basisschoolkinderen die projecten van Stichting Present doen, mogen geen vrijwilligers genoemd worden'</i>
--

De ondertitel van de voorpagina van dit onderzoeksverslag luid: *Basisschoolkinderen die zich inzetten als vrijwilligers*. Ook stelden werd in het ethisch dilemma in hoofdstuk 1.3 al de vraag of basisschoolkinderen wel of geen vrijwilligerswerk mogen doen. Er werd benoemd dat Stichting

Present verantwoordelijk is voor de te gebruiken terminologie bij het ontwikkelen van een methodiek.

Deze ondertitel is gekozen en deze vraag is gesteld, omdat vanuit het oogpunt van de onderzoeksgroep twee redenen zijn waarom het voor de basisschoolkinderen geen vrijwilligerswerk genoemd mag worden. Enerzijds omdat kinderen vanuit de wet geen arbeid mogen verrichten en vrijwilligerswerk valt onder arbeid. Anderzijds hebben de kinderen geen eigen keuze gehad in het wel of niet participeren bij het project. Het werd de basisschoolkinderen immers door hogerhand opgelegd.

Daarom is de onderzoeksgroep van mening dat onder geen beding de term vrijwilligerswerk gebruikt mag worden in relatie met de taken die basisschoolkinderen uitvoeren binnen een project vanuit Stichting Present. De taken die de kinderen uitvoeren mogen niet één op één getrokken worden met het doen van vrijwilligerswerk. De formulering als in de ondertitel op de voorpagina van dit onderzoek is naar de mening van de onderzoeksgroep een juiste formulering. Het woord 'als' suggereert namelijk dat de basisschoolkinderen taken uitvoeren vergelijkbaar met het doen van vrijwilligerswerk. Alternatieven voor het woord vrijwilligerswerk zouden bijvoorbeeld kunnen zijn: maatschappelijke stage of geleid vrijwilligerswerk.

Discussie 2:

De tweede discussie wordt gevoerd aan de hand van de volgende stelling:

<i>'Vrijwilligerswerk kan voor openbare basisscholen waardevoller zijn dan voor christelijke basisscholen'</i>

Vrijwilligerswerk voor basisscholen

Uit dit onderzoek blijkt dat vrijwilligerswerk door basisscholen is uitgevoerd in samenwerking met Stichting Present. Verschillende basisschoolklassen hebben projecten uitgevoerd bij ouderen. De kinderen, de ouderen en de betrokken professionals hebben overwegend positieve ervaringen bij deze projecten. Uit dit onderzoek blijkt tevens dat er door vrijwilligerswerk een appèl gedaan wordt op de vorming en ontwikkeling van kinderen. Burgerschapsvorming, talent- en waardenontwikkeling zijn onderzocht.

Wat is burgerschapsvorming?

Onder burgerschapsvorming wordt het proces verstaan waardoor deze komt tot het ontwikkelen van een eigen identiteit en het zelfstandig kunnen hanteren van de eigen mogelijkheden in sociale relaties en handelingen. Daarmee wordt het ontdekken van hun plekje in de samenleving bedoelt. Voorbeelden hiervan zijn: leren (nadenken) over jezelf in de wereld, inleven in de leefwereld van anderen, vooroordelen herzien, samenwerken, besluitvorming, sociale vaardigheden oefenen, het tonen van verantwoordelijkheid voor de eigen leefomgeving. De toelichting van de Nederlandse wet geeft aan dat burgerschapsvorming de sociale integratie betreft van de deelname van burgers, ongeacht hun etnische of culturele achtergrond, aan de samenleving. In de vorm van participatie, deelname aan de maatschappij en haar instituties en bekendheid met en betrokkenheid bij uitingen van de Nederlandse cultuur (www.onderwijsinspectie.nl).

Wat zijn talenten?

Met talenten wordt het eigen en unieke talent van de basisschoolkinderen bedoelt. Het is een natuurlijk vermogen om iets goed te doen, deze kan ontwikkeld worden. Voorbeelden van talenten zijn: creativiteit, humor en doorzettingsvermogen. Deze talenten kunnen zowel over het sociale als het praktische gaan. Uit dit onderzoek blijkt dat er een appèl gedaan wordt op de talentontwikkeling wanneer basisschoolkinderen vrijwilligerswerk doen.

Wat zijn waarden?

Onder waarden worden belangrijke aspecten in de omgang met andere mensen verstaan. Bijvoorbeeld verantwoordelijkheid, respect, beleefdheid, betrokkenheid, geven en nemen, geduld, aan regels houden, rekening houden met elkaar, samenwerken en interesse tonen. Uit dit onderzoek blijkt dat er een appèl gedaan wordt op de waardenontwikkeling wanneer basisschoolkinderen vrijwilligerswerk doen.

Wettelijke opdracht voor basisscholen

In 2006 kregen basisscholen de wettelijke opdracht om 'actief burgerschap en de sociale integratie' van leerlingen te bevorderen. Basisscholen zijn hierdoor verplicht geworden om een bijdrage te leveren aan actief burgerschap en sociale integratie. De onderwijsinspectie heeft zeven basiswaarden opgesteld die de scholen moeten bevorderen door middel van burgerschapsvorming en sociale integratie. Het betreft de volgende zeven basiswaarden (www.onderwijsinspectie.nl):

- vrijheid van meningsuiting
- gelijkwaardigheid
- begrip voor anderen
- verdraagzaamheid (tolerantie)
- autonomie
- het afwijzen van onverdraagzaamheid (intolerantie)
- het afwijzen van discriminatie

Invloed van de identiteit van christelijke basisscholen op de vorming en ontwikkeling van basisschoolkinderen

De zeven basiswaarden die de onderwijsinspectie heeft opgesteld, sluiten aan op de waarden vanuit het christendom. In de Bijbel worden deze christelijke waarden als volgt beschreven: *"In alle nederigheid en zachtmoedigheid, met geduld, door elkaar in liefde te verdragen"* (www.biblia.nl). De kinderen van christelijke basisscholen zouden deze waarden vanuit het christelijke geloof mee krijgen. Daarom kan gesteld worden dat de burgerschapsvorming, talent- en waardenontwikkeling meer vorm zou krijgen binnen de christelijke basisscholen, omdat dit past bij de christelijke visie van de scholen.

Vorming en ontwikkeling van basisschoolkinderen van basisschoolkinderen en verschil van identiteit

Basisscholen die geen christelijke achtergrond hebben, hebben een andere identiteit. In de christelijke identiteit heeft naastenliefde een grote rol. Naastenliefde sluit aan bij de burgerschapsvorming, omdat christelijke basisscholen vanuit hun identiteit al wat bij brengen bij de kinderen. Denk aan de bijbel verhalen en zoals hierboven al genoemd, de normen en waarden uit de bijbel. Openbare scholen zullen niet minder doen aan de burgerschapsvorming en talenten- en waardenontwikkeling van het kind dan christelijke scholen, maar kinderen van een christelijke basisschool krijgen dit appèl, deze vorming al mee vanuit de identiteit van de school. Denk bijvoorbeeld aan *het verhaal van de barmhartige Samaritaan*.

Uit de resultaten van dit onderzoek kwam meerdere malen naar voren dat een professionaal verschil zag tussen de basiswaarden van christelijke basisschoolkinderen en niet christelijke. Een hulpverlener vertelt:

"Deze leeftijd is nog wel heel erg open, wat ik merk is dat ze kinderlijk lief zijn en daar bedoel ik mee. Ze zijn toch best wel tien of elf misschien al wel. Maar wel heel zorgzaam en lief naar onze bewoners. Daar aan merk ik ook dat deze school natuurlijk een bepaalde achtergrond heeft waardoor leerlingen meer gemanierd zijn. Dan bepaalde andere scholen. En dat durf ik hard te maken omdat wij ook wel eens uitwisselingen hebben met openbare scholen of wij hebben ook wel contact met een school in de

rivierenwijk en dat is een hele andere groep kinderen. Als wat hier zit. Dus ik denk dat dat ook wel een bepaalde klik met zich meebracht. Ze waren erg netjes en respectvol. En sommigen wisten ook echt niet wat ze moesten doen. En liepen echt een beetje rond van ik ben hier wel maar heb ik hier zin in? Terwijl andere kinderen gewoon heel betrokken waren.”

Vrijwilligerswerk is voor openbare basisscholen waardevoller dan voor christelijke basisscholen

Vanuit het oogpunt dat christelijke basisscholen vanwege hun christelijke visie meer aandacht besteden aan de vorming van basisschoolkinderen dan openbare basisscholen, kan de vraag gesteld worden of het voor openbare basisscholen waardevoller is om vrijwilligerswerk uit te voeren. Vrijwilligerswerk voor openbare basisscholen kan een grotere opbrengst hebben, doordat deze kinderen kennismaken met het omzien naar de ander, het aspect naastenliefde. Deze waarden staan centraal binnen het geloof.

Onze visie

Bovenstaande aspecten overziend denken wij dat vrijwilligerswerk waardevoller is voor openbare basisscholen dan voor christelijke basisschoolkinderen. De christelijke identiteit stimuleert namelijk al de vorming en ontwikkeling van de basisschoolkinderen. Als aanvulling op de discussie is het van belang dat Stichting Present een methode ontwikkelt die aansluit bij de openbare basisscholen. Present is een christelijke Stichting, maar **alle** basisscholen zijn verplicht om burgerschapsvorming aan te bieden. Hier ligt voor Stichting Present een grote kans. Het geloofsaspect kan openbare basisscholen afschrikken, ze zijn niet voor niets openbaar. Maar wanneer Stichting Present een methode aanbiedt die aansluit bij de burgerschapsvorming, worden er nog meer deuren geopend om projecten aan te bieden en te laten uitvoeren.

5. Literatuurlijst

Boeken

Berding, J. Pols, W. (2006). *'Schoolpedagogiek, opvoeding en onderwijs in de basisschool'* Eindhoven: Noordhoff Uitgevers B.V.

Cornelis, M., Pieterella, J. & Plas, B.(2012) *De inzet van gezinnen als vrijwilligers*. centrum voor samenlevingsvraagstukken (CvSv). Zwolle: Gereformeerde Hogeschool
Online te vinden via: <http://www.surfsharekit.nl:8080/get/smpid:14414/DS1/>

De Bijbel. Herziene Statenvertaling. Efeziërs 2:4

Donkers, G. (2012). *Veranderen in meervoud*. Den Haag: Boom Lemma

Jager- Vreugdenhil, M., Til- Teekman, J. & Slendebroek- Meints, C van. (2012) *Gezinnen Present Rapport*, centrum voor samenlevingsvraagstukken (CvSv). Zwolle: Gereformeerde Hogeschool
Online te vinden via:
<http://www.gh.nl/~media/Files/Onderzoek/CvSv/Publicaties/120604GezinnenPresentRapport.ashx>

Kugel, J. (2003). *Ontwikkelingspsychologie voor opvoeders, leraren en hulpverleners*. Utrecht: Agiel

Kwekkeboom & Vreugdenhil. (2009). *De praktijk van de WMO Amsterdam*: Uitgeverij SWP
Online te vinden via: <http://www.lectorenzorgenwelzijn.nl/hoofdstuk12009depraktijkvandewmo.pdf>

Ploeg, van der, J. (2011). *'De sociale ontwikkeling van het schoolkind.'* Houten: Bohn Stafleu van Loghum

Scholten, C. (2004). *Vrijwilligersbeleid in zorgorganisaties*. Utrecht: LEMMA

Tieleman, M. (2007). *Levensfasen de psychologische ontwikkeling van de mens*. Amsterdam: Boom Onderwijs

Artikelen

Roos, L. & Bertram, I. Psychologie magazine. ' *Volwassen taken zijn heel leerzaam*'. September 2013

Websites

Civiq Instituut Vrijwillige Inzet. (15 Februari 2007). *Vrijwilligerswerk*. Geraadpleegd op 10 december 2013 van <http://www.encyclo.nl/lokaal/10030>

Compassionate Kids - Volunteering with Kids. Binnengehaald op 16 december 2013 van <http://www.compassionatekids.com/volunteering.shtml>

Encyclo online woordenboek. Binnengehaald op 20 maart 2014 van <http://www.encyclo.nl/begrip/Vrijwilligerswerk>

Ministerie van onderwijs, cultuur en wetenschap. Onderwijsinspectie. (2010). *Nieuwsbrieven. Actief burgerschap en sociale integratie*. Binnengehaald op 8 mei 2014 van <http://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/nieuwsbrieven/details/Actief+burgerschap+en+sociale+integratie.html>

Oprah Winfrey Ways for children to volunteer. Binnengehaald op 16 december 2013 van <http://www.oprah.com/relationships/Ways-for-Children-to-Volunteer>

Overheid. (2009) Geraadpleegd op 5 maart 2014 van
http://wetten.overheid.nl/BWBR0007671/geldigheidsdatum_23-11-2009

Palmatier, K. (z.d) *Volunteering with Children*. Geraadpleegd op 10 december 2013 van
<http://www.compassionatekids.com/volunteering.shtml>

RTL nieuws Editie NL binnengehaald op 30 januari 2014 van
<http://www.rtlnieuws.nl/editienl/tablets-kinderen-worden-er-doodmoe-van>

Setz, R. Handboek Present. *geraadpleegd op 10 December van*
<http://www.presentnet.stichtingpresent-nederland.nl/beheer/dokumenten/uploads/Handboek%20hoofdstuk%203.pdf>

Socius Steunpunt social cultureel volwassenenwerk. Binnengehaald op 30 januari 2014 van
<http://www.socius.be/tiki-index.php?page=Informalisering>

Steyaert & Bouma. (2009). Geraadpleegd op 11 december 2013 van
<http://www.journalsi.org/index.php/si/article/viewFile/205/180>

Stichting Present. Geraadpleegd op 10 december 2013 van
<http://www.stichtingpresent.nl/cm/59/waarom-present>

UWV. Binnengehaald op 5 maart 2014 van
<http://www.uwv.nl/Particulieren/themadossiers/vrijwilligerswerk/>

Volunteer Now. Checklist for guiding children under 14 and volunteering. Binnengehaald op 16 januari van <http://www.volunteernow.co.uk/fs/doc/publications/children-and-volunteering-checklist-nl.pdf>

Vrijwilligers informatiepunt Berkelland Binnengehaald op 30 januari 2014 van
<http://www.vrijwilligersinformatiepunt-berkelland.nl/?u=/templates/standard.asp?p=165>

Vrijwilligers maken het verschil. Kennisdossiers Binnengehaald op 30 januari 2014 van
<http://www.vrijwilligerswerk.nl/?content=/78>

Bijlage 1: Interviewschema's

Interviewvragen aan de Present Coördinator

Hallo, wij zijn studenten aan de Gereformeerde Hogeschool. In het kader van ons afstuderen doen wij een onderzoek. Fijn dat u mee wilt werken aan ons onderzoek en dat we een interview bij u mogen afnemen. Ik zal de vragen stellen en ... zal mee typen en eventueel aanvullingen geven. In dit interview zullen we vragen stellen over de ervaringen en opbrengsten van de kinderen die vrijwilligerswerk hebben gedaan binnen een project van Stichting Present waarbij u betrokken bent geweest. Het interview zal ongeveer een half uur a driekwartier duren. En voordat we beginnen met het interview wil ik u vragen of dit interview opgenomen mag worden met een voicerecorder.

Naam coördinator:

Plaats:.....

Dit is interview opgebouwd uit verschillende onderwerpen, per onderwerp zullen we uitleggen waarover de vragen gaan. Eerst zijn we benieuwd naar wie u bent.

1. Wilt u iets over uzelf vertellen en over uw functie?

Algemeen over het project

Er zullen wat algemene vragen gesteld worden over het project.

2. Welk project is er gedaan?
3. Waar en bij wie is het project gedaan?
4. Heeft u de kinderen/hulpverlener/docent voorbereid op het project? Zo ja hoe?

Ervaringen

U bent betrokken geweest bij het project en in dit onderdeel zullen vragen gesteld worden over uw ervaringen ten aanzien van dit project

5. Kunt u kort vertellen hoe het project van begin tot eind eruitzag?
6. Wat zijn uw ervaringen (positief/negatief) met het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers?
 - a. Ervaring met voorbereiding (voorbereiden van project, voorbereiding van kinderen op het project)
 - b. Ervaring met project
 - c. Ervaring met nabespreking/evaluatie
 - d. Ervaring met methode/werkwijze
7. Wat zou u de volgende keer anders doen?
 - a. Ervaring met voorbereiding (voorbereiden van project, voorbereiding van kinderen op het project)
 - b. Ervaring met project
 - c. Ervaring met nabespreking/evaluatie
 - d. Ervaring met methode/werkwijze
8. Sloot het project aan bij de interesses van de kinderen?

Samenwerking & rol

In dit onderdeel zullen vragen gesteld worden over de samenwerking met andere professionals.

Onder professionals verstaan wij: de docent en de betrokken hulpverlener(s).

9. Wat was uw rol binnen het project?
10. Hoe heeft u de begeleiding van de kinderen ervaren tijdens het project?
11. Hoe verliep de samenwerking tussen u en de professionals?
 - a. De hulpverlener van de instelling
 - b. De docent van de betrokken basisschool
12. Wat vond u goed gaan binnen de samenwerking met de professionals?

- a. De hulpverlener van de instelling
 - b. De docent van de betrokken basisschool
13. Wat vond u niet goed gaan binnen de samenwerking met de professionals?
- a. De hulpverlener van de instelling
 - b. De docent van de betrokken basisschool
14. Welke winst is er te behalen wat betreft de samenwerking met andere professionals?

Opbrengsten

In dit onderdeel zullen er vragen gesteld worden over de opbrengsten van het vrijwilligerswerk voor kinderen. Onder opbrengsten worden drie thema's belicht: waarden, talenten en burgerschapsvorming. Per thema zal uitgelegd worden wat we precies bedoelen. Eerst zijn we benieuwd welke opbrengsten u ziet wanneer kinderen vrijwilligerswerk uitvoeren.

15. Wat zijn volgens u de opbrengsten voor kinderen wanneer zij vrijwilligerswerk uitvoeren?

Waarden

Onder waarden verstaan we belangrijke waarden in de omgang met andere mensen. Hoe gedraagt jij je tegenover de ander. Bijvoorbeeld verantwoordelijkheid, respect, beleefdheid, betrokkenheid, geven en nemen, geduld, aan regels houden, rekening houden met elkaar, samenwerken, interesse tonen.

16. Wordt er door het vrijwilligerswerk een appèl gedaan op de waarden van kinderen? Zo ja op welke manier?
17. Is het doen van vrijwilligerswerk volgens u van invloed geweest op het (verder) ontwikkelen van waarden? Hoe heeft u dit gezien?
18. Welke winst is er te behalen wat betreft de waarden/waardenontwikkeling van kinderen?

Talenten

Met talenten bedoelen we het eigen en unieke talent van de basisschoolkinderen. Het is een natuurlijk vermogen om iets goed te doen en kan ontwikkeld worden. Voorbeelden van talenten zijn: creativiteit/creatief denken, humor, doorzetter. Deze talenten kunnen zowel over het sociale of het praktische gaan.

19. Wordt er door het vrijwilligerswerk een appèl gedaan op de talenten van de kinderen? (worden talenten benut) Zo ja op welke manier?
20. Is het doen van vrijwilligerswerk volgens u van invloed op het (verder) ontwikkelen van talenten van kinderen? Hoe heeft u dit gezien?
21. Welke winst is er te behalen wat betreft de talenten/talentontwikkeling van kinderen?

Burgerschapsvorming

Onder burgerschapsvorming verstaan we het proces in de persoon waardoor deze komt tot het ontwikkelen van een eigen identiteit en het zelfstandig kunnen hanteren van de eigen mogelijkheden in sociale relaties en handelingen. Daarmee wordt het ontdekken van hun plekje in de samenleving bedoeld. Voorbeelden hiervan zijn: leren (nadenken) over jezelf in de wereld, inleven in de leefwereld van anderen, vooroordelen herzien, samenwerken, besluitvorming, sociale vaardigheden oefenen, het tonen van verantwoordelijkheid voor de eigen leefomgeving.

22. Wordt er door het vrijwilligerswerk een appèl gedaan op de burgerschapsvorming van de kinderen? Zo ja op welke manier?
23. Is het doen van vrijwilligerswerk volgens u van invloed op het (verder) ontwikkelen van burgerschapsvorming van kinderen? Hoe heeft u dit gezien?
24. Welke winst is er te behalen wat betreft burgerschapsvorming van kinderen?

Ik ben nu door mijn vragen heen. Heeft u verder nog iets toe te voegen wat nog niet aan de orde is gekomen?

*Wij gaan op school onze eindpresentatie houden over dit onderzoek. Wilt u hierbij aanwezig zijn?
Ja/nee*

Wilt u het onderzoeksverslag ontvangen wanneer het onderzoek afgerond is? Ja/nee

Email adres:

Hartelijk dank voor het gesprek!

Interviewvragen aan de hulpverleners

Hallo, wij zijn studenten aan de Gereformeerde Hogeschool. In het kader van ons afstuderen doen wij een onderzoek. Fijn dat u mee wilt werken aan ons onderzoek en dat we een interview bij u mogen afnemen. Ik zal de vragen stellen en ... zal mee typen en eventueel aanvullingen geven. In dit interview zullen we vragen stellen over de ervaringen en opbrengsten van de kinderen die vrijwilligerswerk hebben gedaan binnen een project van Stichting Present waarbij u betrokken bent geweest. Het interview zal ongeveer een half uur a driekwartier duren. En voordat we beginnen met het interview wil ik u vragen of dit interview opgenomen mag worden met een voicerecorder.

Naam hulpverlener:

Instelling:

Dit is interview opgebouwd uit verschillende onderwerpen, per onderwerp zullen we uitleggen waarover de vragen gaan. Eerst zijn we benieuwd naar wie u bent.

1. Wilt u iets over uzelf vertellen en over uw functie?

Algemeen over het project

Er zullen wat algemene vragen gesteld worden over het project.

2. Welk project is er gedaan?
3. Waar en bij wie is het project gedaan?
4. Heeft u de kinderen, docent of coördinator voorbereid op het project? Zo ja hoe?

Ervaringen

U bent betrokken geweest bij het project en in dit onderdeel zullen vragen gesteld worden over uw ervaringen ten aanzien van dit project

5. Kunt u kort vertellen hoe het project van begin tot eind eruitzag?
6. Wat is uw ervaring met het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers?
7. Hoe heeft u de begeleiding van de kinderen ervaren tijdens het project?
8. Wat zijn uw ervaringen (positief/negatief) met het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers?
 - a. Ervaring met voorbereiding (voorbereiden van project)
 - b. Ervaring met project
 - c. Ervaring met nabespreking/evaluatie
 - d. Ervaring met methode/werkwijze
9. Wat zou u de volgende keer anders doen?
 - a. Ervaring met voorbereiding (voorbereiden van project)
 - b. Ervaring met project
 - c. Ervaring met nabespreking/evaluatie
 - d. Ervaring met methode/werkwijze
10. Wat zijn volgens u de ervaringen van de hulpontvangers met het project?

Samenwerking & rol

In dit onderdeel zullen vragen gesteld worden over de samenwerking met andere professionals. Onder professionals verstaan wij: Present coördinator en de docent.

11. Wat was uw rol binnen het project?
12. Hoe heeft u de begeleiding van de kinderen ervaren tijdens het project?
13. Hoe verliep de samenwerking tussen de u en de professionals?
 - a. De coördinator van Stichting Present
 - b. De docent van de betrokken basisschool
14. Wat vond u goed gaan binnen de samenwerking met de professionals?
 - a. De coördinator van Stichting Present
 - b. De docent van de betrokken basisschool
15. Wat vond u niet goed gaan binnen de samenwerking met de professionals?
 - a. De coördinator van Stichting Present
 - b. De docent van de betrokken basisschool
16. Welke winst is er te behalen wat betreft de samenwerking met andere professionals?

Opbrengsten

In dit onderdeel zullen er vragen gesteld worden over de opbrengsten van het vrijwilligerswerk voor kinderen. Onder opbrengsten worden drie thema's belicht: waarden, talenten en burgerschapsvorming. Per thema zal uitgelegd worden wat we precies bedoelen. Eerst zijn we benieuwd welke opbrengsten u ziet wanneer kinderen vrijwilligerswerk uitvoeren.

17. Wat zijn volgens u de opbrengsten voor kinderen wanneer zij vrijwilligerswerk uitvoeren?

Waarden

Onder waarden verstaan we belangrijke waarden in de omgang met andere mensen. Bijvoorbeeld verantwoordelijkheid, respect, beleefdheid, betrokkenheid, geven en nemen, geduld, aan regels houden, rekening houden met elkaar, samenwerken, interesse tonen.

18. Wordt er door het vrijwilligerswerk een appèl gedaan op de waarden van kinderen?
19. Is het doen van vrijwilligerswerk volgens u van invloed geweest op het (verder) ontwikkelen van waarden? Hoe heeft u dit gezien?
20. Welke winst is er te behalen wat betreft de waarden/waardenontwikkeling van kinderen?

Talenten

Met talenten bedoelen we het eigen en unieke talent van de basisschoolkinderen. Het is een natuurlijk vermogen om iets goed te doen en kan ontwikkeld worden. Voorbeelden van talenten zijn: creativiteit/creatief denken, humor, doorzetter. Deze talenten kunnen zowel over het sociale of het praktische gaan.

21. Wordt er door het vrijwilligerswerk een appèl gedaan op de talenten van de kinderen? Zo ja op welke manier?
22. Is het doen van vrijwilligerswerk volgens u van invloed op het (verder) ontwikkelen van talenten van kinderen? Hoe heeft u dit gezien?
23. Welke winst is er te behalen wat betreft de talenten/talentontwikkeling van kinderen?

Burgerschapsvorming

Onder burgerschapsvorming verstaan we het proces in de persoon waardoor deze komt tot het ontwikkelen van een eigen identiteit en het zelfstandig kunnen hanteren van de eigen mogelijkheden in sociale relaties en handelingen. Daarmee wordt het ontdekken van hun plekje in de samenleving bedoelt. Voorbeelden hiervan zijn: leren (nadenken) over jezelf in de wereld, inleven in de leefwereld van anderen, vooroordelen herzien, samenwerken, besluitvorming, sociale vaardigheden oefenen, het tonen van verantwoordelijkheid voor de eigen leefomgeving.

24. Wordt er door het vrijwilligerswerk een appèl gedaan op de burgerschapsvorming van de kinderen? Zo ja op welke manier?
25. Is het doen van vrijwilligerswerk volgens u van invloed op het (verder) ontwikkelen van burgerschapsvorming van kinderen? Hoe heeft u dit gezien?
26. Welke winst is er te behalen wat betreft de burgerschapsvorming van kinderen?

Ik ben nu door mijn vragen heen. Heeft u verder nog iets toe te voegen wat nog niet aan de orde is gekomen?

Wij gaan op school onze eindpresentatie houden over dit onderzoek. Wilt u hierbij aanwezig zijn?

Ja/nee

Wilt u het onderzoeksverslag ontvangen wanneer het onderzoek afgerond is? Ja/nee

Email adres:

Hartelijk dank voor het gesprek!

Interviewvragen aan de docenten

Hallo, wij zijn studenten aan de Gereformeerde Hogeschool. In het kader van ons afstuderen doen wij een onderzoek. Fijn dat u mee wilt werken aan ons onderzoek en dat we een interview bij u mogen afnemen. Ik zal de vragen stellen en ...zal mee typen en eventueel aanvullingen geven. In dit interview zullen we vragen stellen over de ervaringen en opbrengsten van de kinderen van jullie basisschool die vrijwilligerswerk hebben gedaan binnen een project met Stichting Present. Het interview zal ongeveer een half uur a driekwartier duren. En voordat we beginnen met het interview wil ik u vragen of het opgenomen mag worden met een voicerecorder.

Naam docent:

School:

Dit is interview opgebouwd uit verschillende onderwerpen, per onderwerp zullen we uitleggen waarover de vragen gaan. Eerst zijn we benieuwd naar wie u bent.

1. Wilt u iets over uzelf vertellen en over uw functie?

Algemeen over het project

Er zullen wat algemene vragen gesteld worden over het project.

2. Welk project is er gedaan?
3. Waar en bij wie is het project gedaan?
4. Welke groepen van deze school hebben meegedaan aan het project?
5. Uit hoeveel kinderen bestaat deze klas?

Ervaringen

U bent betrokken geweest bij het project en in dit onderdeel zullen vragen gesteld worden over uw ervaringen ten aanzien van dit project

6. Kunt u kort vertellen hoe het project van begin tot eind eruitzag?
7. Wat zijn uw ervaringen (positief/negatief) met het inzetten van basisschoolkinderen als vrijwilligers?
 - a. Ervaring met voorbereiding (voorbereiden van project, voorbereiding van kinderen op het project)
 - b. Ervaring met project
 - c. Ervaring met nabespreking/evaluatie
 - d. Ervaring met methode/werkwijze
8. Wat zou u de volgende keer anders doen?
 - a. Ervaring met voorbereiding (voorbereiden van project, voorbereiding van kinderen op het project)

- b. Ervaring met project
 - c. Ervaring met nabespreking/evaluatie
 - d. Ervaring met methode/werkwijze
9. Sloot het project aan bij de interesses van de kinderen?

Samenwerking & rol

In dit onderdeel zullen vragen gesteld worden over de samenwerking met andere professionals.

Onder professionals verstaan wij: Present coördinator en de betrokken hulpverlener(s).

- 10. Wat was uw rol binnen het project?
- 11. Hoe heeft u de begeleiding van de kinderen ervaren tijdens het project?
- 12. Hoe verliep de samenwerking tussen de u en de professionals?
 - a. De coördinator van Stichting Present
 - b. De hulpverlener van de instelling
- 13. Wat vond u goed gaan binnen de samenwerking met de professionals?
 - a. De coördinator van Stichting Present
 - b. De hulpverlener van de instelling
- 14. Wat vond u niet goed gaan binnen de samenwerking met de professionals?
 - a. De coördinator van Stichting Present
 - b. De hulpverlener van de instelling
- 15. Welke winst is er te behalen wat betreft de samenwerking met andere professionals?

Opbrengsten

In dit onderdeel zullen er vragen gesteld worden over de opbrengsten van het vrijwilligerswerk voor kinderen. Onder opbrengsten worden drie thema's belicht: waarden, talenten en burgerschapsvorming. Per thema zal uitgelegd worden wat we precies bedoelen. Eerst zijn we benieuwd welke opbrengsten u ziet wanneer kinderen vrijwilligerswerk uitvoeren.

- 16. Wat zijn volgens u de opbrengsten voor kinderen wanneer zij vrijwilligerswerk uitvoeren?

Waarden

Onder waarden verstaan we belangrijke waarden in de omgang met andere mensen. Bijvoorbeeld het verantwoordelijkheid, respect, beleefdheid, betrokkenheid, geven en nemen, geduld, aan regels houden, rekening houden met elkaar, samenwerken, interesse tonen.

- 17. Wordt er door het vrijwilligerswerk een appèl gedaan op de waarden van kinderen?
- 18. Is het doen van vrijwilligerswerk volgens u van invloed geweest op het (verder) ontwikkelen van waarden? Hoe heeft u dit gezien?
- 19. Welke winst is er te behalen wat betreft de waarden/waardenontwikkeling van kinderen?

Talenten

Met talenten bedoelen we het eigen en unieke talent van de basisschoolkinderen. Het is een natuurlijk vermogen om iets goed te doen en kan ontwikkeld worden. Voorbeelden van talenten zijn: creativiteit/creatief denken, humor, doorzetter. Deze talenten kunnen zowel over het sociale of het praktische gaan.

- 20. Wordt er door het vrijwilligerswerk een appèl gedaan op de talenten van de kinderen? Zo ja op welke manier?
- 21. Is het doen van vrijwilligerswerk volgens u van invloed op het (verder) ontwikkelen van talenten van kinderen? Hoe heeft u dit gezien?
- 22. Welke winst is er te behalen wat betreft de talenten/talentontwikkeling van kinderen?

Burgerschapsvorming

Onder burgerschapsvorming verstaan we het proces in de persoon waardoor deze komt tot het ontwikkelen van een eigen identiteit en het zelfstandig kunnen hanteren van de eigen mogelijkheden

in sociale relaties en handelingen. Daarmee wordt het ontdekken van hun plekje in de samenleving bedoelt. Voorbeelden hiervan zijn: leren (nadenken) over jezelf in de wereld, inleven in de leefwereld van anderen, vooroordelen herzien, samenwerken, besluitvorming, sociale vaardigheden oefenen, het tonen van verantwoordelijkheid voor de eigen leefomgeving.

23. Wordt er door het vrijwilligerswerk een appèl gedaan op de burgerschapsvorming van de kinderen? Zo ja op welke manier?
24. Is het doen van vrijwilligerswerk volgens u van invloed op het (verder) ontwikkelen van (burgerschaps-)vorming van kinderen? Hoe heeft u dit gezien?
25. Welke winst is er te behalen wat betreft burgerschapsvorming van kinderen?

Ik ben nu door mijn vragen heen. Heeft u verder nog iets toe te voegen wat nog niet aan de orde is gekomen?

*Wij gaan op school onze eindpresentatie houden over dit onderzoek. Wilt u hierbij aanwezig zijn?
Ja/nee*

*Wilt u het onderzoeksverslag ontvangen wanneer het onderzoek afgerond is? Ja/nee
Email adres:*

Hartelijk dank voor het gesprek!

Bijlage 2: Draaiboek *contextmapping*

13.00-13.30 klaarzetten van materiaal

Het lokaal wordt in drie hoeken verdeeld, de spullen voor de *contextmapping* worden klaargezet. Deze spullen zijn al gepakt door de conciërge van de school.

13.30- 13.45 uur voorstellen & uitleg

Bij binnenkomst stellen we ons voor en geven de docent (als die aanwezig is, anders doen we dat zelf) de mogelijkheid om een korte introductie te geven van wat we komen doen. De introductie zal bestaan uit het ophalen van herinneringen (*sensitizing*). Dit willen we doen aan de hand van een filmpje af te draaien dat tijdens het project is gemaakt. Dit filmpje is op te halen via het volgende webadres:

13.45- 14.45 Opdrachten 1-3 uitvoeren

De groep wordt verdeeld in drie groepen van 6/7 kinderen. De kinderen van de onderbouw worden bij de bovenbouw in de groep geplaatst. De verdeling wordt op de volgende manier gedaan:

Jullie mogen in een rij op volgorde gaan staan van leeftijd. Als je in groep 1,2,3,4 zit, sta je aan de rechterkant. En als je in groep 5,6,7,8 zit, mag je aan de linkerkant gaan staan.

De onderzoekers geven ieder kind een nummertje van 1-3. Ieder kind met nummer 1 gaat met één van de onderzoekers mee. Dit wordt herhaald bij de nummers twee en drie.

De onderzoeker geeft aan het groepje uitleg over de opdracht, dit is uitgeschreven met cursieve tekst. De kinderen mogen vragen stellen. De opdrachten 1,2 & 3 duren c.a. twintig minuten per opdracht. Na elke twintig minuten wordt elk groepje naar de volgende opdracht. Drie onderzoekers geven de opdrachten, zo mogelijk noteren zij opbrengsten en ervaringen die de kinderen mondeling vertellen. Ook hebben de onderzoeker een grote rol in het ondersteunen van de kleuters bij het praktisch uitvoeren van de opdrachten.

Opdracht 1 Verhaal/tekening (weten, opbrengst):

De kinderen die kunnen schrijven mogen zo meteen een verhaal schrijven over wat jij hebt gedaan bij het project. Bijvoorbeeld dat je na de tijd nog hebt gekletst met een oudere meneer. In het verhaal schrijf je over jezelf, wat jij goed kon en misschien zelfs wat je ervan hebt geleerd.

De kinderen die niet kunnen schrijven mogen een tekening maken over wat zij hebben gedaan bij het project. Misschien was je wel een schaapje of kon je heel goed koekjes rondbrengen. Maak daar maar een mooie tekening van.

Benodigdheden:

- 25 vellen schrijfpapier
- 25 vellen wit A4
- pennen
- stiften

– Opdracht 2: (voelen, ervaring):

Deze opdracht wordt in twee delen opgedeeld.

1. Het dikke duimenbord

Benodigdheden:

- 25 velletjes groen papier met een opgestoken duim
- schrijfmateriaal (stiften, potloden, pennen)
- plakband
- bord
- A4 met voorbeelden van ervaringen

Elk kind krijgt een groen papiertje met daarop afgebeeld een opgestoken duim. Ook krijgen ze een

pen, stift of potlood. Ze krijgen mondeling de volgende opdracht: *Jullie hebben vorig jaar december op school een voorstelling gedaan voor bewoners van het bejaardentehuis. De een vond dat heel leuk om te doen, sommigen vonden het misschien heel gezellig om te kletsen met de bewoners. Jullie mogen wat jullie leuk vonden en wat jullie goed vonden gaan opschrijven op het velletje papier dat jullie net hebben gekregen. Als je nog niet kunt schrijven dan is er vast wel iemand anders die je daarbij wil helpen. Als je het moeilijk vindt om te bedenken wat je goed vond gaan en wat je ervan vond ligt hier een vel papier met voorbeelden. Je mag hierop kijken. Heel belangrijk is dat jullie ook opschrijven waarom je het zo leuk of gezellig vond'(duur 5 minuten). Na vijf minuten vertelt iedereen één voor één in het groepje wat ze opgeschreven hebben. 'jullie mogen nu één voor één vertellen wat jullie hebben opgeschreven. Als jouw beurt is geweest dan plak je het papiertje op het bord en ga je weer zitten om naar de volgende te luisteren'(duur 5 minuten).*

2. De rode prullenbak

Benodigdheden:

- papier
- schrijfmateriaal (stiften, potloden, pennen)
- Bak/doos
- A4 met voorbeelden van ervaringen

Elk kind krijg een velletje papier. Ook krijgen ze een pen, stift of potlood. Ze krijgen mondeling de volgende opdracht: *'Net hebben jullie allemaal dingen opgeschreven en verteld wat jullie leuk vonden. Maar jullie vonden misschien ook wel iets niet zo leuk, of niet zo goed gaan. Misschien vond je de bewoners van het bejaardenhuis zelfs wel een beetje eng en durfde je niet me ze te kletsen. Jullie mogen wat jullie niet zo leuk vonden en niet zo goed vonden gaan opschrijven op het velletje papier dat jullie net hebben gekregen. Als je nog niet kunt schrijven dan is er vast wel iemand anders die je daarbij wil helpen, misschien diegene die naast je zit wel en je mag het ook aan mij vragen. Als je het moeilijk vind om te bedenken wat je goed vond gaan en wat je ervan vond ligt hier een vel papier met woorden die je kunnen helpen. Je mag hierop kijken. Heel belangrijk is dat jullie ook opschrijven waarom je het niet zo leuk of gezellig vond.(duur 5 minuten)Na vijf minuten gooien we één voor één het papiertje in de prullenbak. (1 minuut)*

– Opdracht 3: Dromen (opbrengsten)

'Jullie mogen straks allemaal een gekleurd vel papier pakken en ook een envelop. In die envelop zitten een papiertjes met woorden. Je mag de woorden goed doorlezen en als je denkt: 'He dat heb ik gedaan!', mag je dat papiertje plakken op deze vellen papier. Zijn er nog vragen? Succes!'

Benodigdheden:

- 25 enveloppen met daarin woorden van opbrengsten.
- 25 gekleurde vellen papier
- lijm/plakband

14.45-15.15 uur

We gaan nadat ieder groepje bij elke opdracht langs is geweest klassikaal de volgende opdracht uitvoeren.

Opdracht 4 Collage maken (opbrengsten en ervaringen)

'Jullie mogen nu allemaal een collage gaan maken op deze papieren. Je ziet hier twee vlakken. Ieder vlak heeft een eigen vraag. De vraag staat hier op de flap-over. Aan de ene kant beeld je uit wat je vond van het project met de oudere mensen en aan de andere kant beeld je uit wat je ervan hebt geleerd. Je mag knippen en plakken uit de tijdschriften die hier liggen. Zijn er nog vragen? Succ6!'

De kleuters worden extra geholpen bij deze opdracht. De onderzoekers vragen de kleuters naar de ervaringen en wat er is geleerd. De onderzoeker zoekt al vragend met de kleuters naar een creatieve manier om dit tot uiting te brengen.

Benodigdheden:

- 20 vellen papier met daarop twee vlakken.
- oude magazines
- één vel papier met een streep in het midden met twee vragen: *Wat vond je van het project met de oudere mensen? Wat heb je van dit project geleerd?*
- scharen
- lijm/plakband

15.15-15.30 uur Collage presenteren

'Nu mogen zes kinderen de collage presenteren aan de groep. Je mag iets vertellen over je collage: wat heb je erop geplakt en wat bedoel je ermee? Wie wil heel graag zijn collage presenteren?'
(eventueel kinderen vragen om te presenteren)

Deze opdracht wordt gefilmd, omdat kinderen hier concreet benoemen wat ze van het project vonden en wat ze ervan geleerd hebben.

Benodigdheden:

- Camera

15.30 uur Foto maken

Bedankt voor jullie harde werken en jullie prachtige werkjes. We zijn er heel blij mee. We willen nog heel graag een foto met jullie maken, zullen we dat nog even doen? Je mag het afval gewoon laten liggen, dat ruimen wij wel op voor jullie.

Bijlage 3: Topiclist

Algemeen:

Werkwijze	Cliënten	Organisaties	Activiteit
Communicatie	Begeleider	Doelgroep	Kinderen
Uitvoerende rol	Begeleiden	Omgeving	Jongens/Meisjes
Consumerende rol	Observeren	Voorbereiding	Docent/meester/juf
Sturende rol	Helpen/ondersteunen/coachen	Lessen	Ouders

Ervaringen:

Positief	Behulpzaam	Inbreng	Communicatie/bespreken
Negatief	Verlegen	Overleggen	Aansluiting
Enthousiast	Spannend	Stroef/soepel	Evalueren
Spontaan	Verschillen	Fijn	Begeleiding
Terughoudend	Gezellig	Contact	Aanpassing

Opbrengsten:

Gezelschap	Normen	Nieuw	Identiteit
Waardevol	Waarden	Voldoening	Samenwerking
Leerervaringen	Naasteliefde	Uitdaging	Vrijwillig?
Ontwikkelingen	Invloed	Op- en aanmerkingen	Kinderen
Sociaal	Contact	Conclusie	Ervaring
Afstandelijk	Communicatie	Burgerschapsvorming	Op welke manier
Inzetten	Gehoorzamen	Sociale relaties	Talent
Waarden	Respect	Interacties	Praktisch/Emotioneel